Oğlunun -kendisine birkaç saat evvel satın almış olduğu şapkasıyla birlikte- trenin penceresinden başını dışarı çıkarıp sarktığını gören baba, birkaç kez oğlunu ikaz etmiş içeri girmesi için. Fakat küçük afacan babasının uyarılarını duymazlıktan gelip rüzgârla arasındaki oyuna devam etmiş; baba ne kadar "Oğlum yapma, içeri gir, şapkanı düşüreceksin," dediyse de küçük afacanı ikna etmesi mümkün olmamış. En nihayet sabrı tükenen baba, çocuğun fark edemeyeceği bir şekilde başından şapkayı kapıp "Bak gördün mü?" demiş; "Ben seni uyarmıştım, işte sonunda şapkanı düşürdün!"

Şapkasını kaybettiğini sanan çocuk tabii bu duruma çok üzülmüş ve gözünde iki damla yaşla tam da mahzun mahzun yerine oturacakken, babası, elinde tuttuğu şapkayı ona gösterip "Al şu şapkanı bakalım. Fakat bir daha da sakın trenin penceresinden başını çıkarıp sarkma, olur mu?" diye oğluna tenbihte bulunmuş. Çocuk babasının elinden sevinçle şapkasını alıp bir süre uslu uslu oturmuş.

VE çok geçmeden tekrar pencereye koşmuş; heyecanla şapkasını dışarı fırlattıktan sonra babasına yalvaran gözlerle bakıp şöyle demiş:

"Babacığım! N'olur, demin yaptığının aynısını bir daha yapsana!"

kapı

DÜCANE CÜNDİOĞLU Düşünce Düşlenir

Düşünce Düşlenir

DÜCANE CÜNDİOĞLU

deneme
kapı

DÜCANE CÜNDİOĞLU

21 Ocak 1962'de İstanbul'un Üsküdar ilçesinde dünyaya geldi. 2 Nisan 1980'de başladığı yazı hayatına çeşitli dergi ve gazetelerde makaleler yayımlamak suretiyle devam etti. 1981'de Kur'an ilimlerini temel uğraş alanı olarak seçti. Yorumbilim'in (İlm-i Tefsir) yanı sıra uzun yıllar Tarih, Dilbilim (İlm-i Belagat), Düşüncebilim (İlm-i Mantık) ve felsefe dersleri verdi. Şubat 1998'den beri Yeni Şafak gazetesinde köşe yazarlığı yapmakta olan Cündioğlu, geleneksel ilimlere hayatiyet kazandırmak gayesiyle klasik mantık, psikoloji, kelam ve felsefe metinlerinin neşir ve hazırlıklarıyla meşgul olmaktadır.

Eserleri:

1993'te Elmalılı Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'an Dili: Kur'an-ı Kerim ve Meali*'ni hazırlayıp notlandıran yazarın 1995'ten itibaren yayımlanmış başlıca eserleri şunlardır: *Başörtü Risalesi* (1995); *Kur'an'ı Anlamanın Anlamı* (1995); *Sözün Özü: Kelam-ı İlahi'nin Tabiatına Dair* (1996); *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre: Anlamın Tarihi* (1997); *Türkçe Kur'an ve Cumhuriyet İdeolojisi* (1998); *Kur'an, Dil ve Siyaset Üzerine Söyleşiler* (1998); *Kur'an ve Dile Dair* (2005); *Tarih ve Siyasete Dair* (2005); *Kur'an Çevirilerinin Dünyası* (1999); *Bir Siyasi Proje Olarak Türkçe İbadet* (1999); *Bir Kur'an Şairi: Mehmed Akif ve Kur'an Meali* (2000); *PhiloSopiaLoren* (2004); *Arasokakların Tarihi: Hatıralar ve Hatıratlar* (2004); *Keşf-i Kadim: İmam Gazali'ye Dair* (2004); *Felsefe'nin Türkçesi: Cumhuriyet-Felsefe-Eleştiri* (2004); *Akif'e Dair* (2005); *Mehmed Akif'in Kur'an Tercümeleri* (2005); *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Din ve Siyaset* (2005); *Bir Mabed Bekçisi* (2006); *Bir Mabed İşçisi* (2006); *Bir Mabed Savaşçısı* (2007); *Daireye Dair* (2007); *Hz. İnsan* (2009); *Ölümün Dört Rengi* (2009); *Göz İzi* (2010); *Hakikat ve Hurafe* (2010); *Cenâb-ı Aşk* (2010).

İçindekiler

cihanı başaşağı seyrediş bir hoş temâşâ imiş

İnsanlar genellikle alışkanlıklarıyla düşünürler. Genel ve yaygın olana eğilim duymalarındandır bu. Güvenli olan, biraz da genel ve yaygın olandır sanılır. Bu nedenle yaygın olan, yayılmış olan, yayıla yayıla genelleşmiş olan, aynı zamanda güven verici olandır.

Muhafazakârlığın en temel karakteristiği biraz da yaygın olandan, yerleşmiş olandan, güvenli olandan, her daim olagelenden yana seçimde bulunmakla neredeyse eştir. Kısacası *muhafazakârlık* doğru ve gerçek olanı korumanın adı değil, bilâkis genel ve yaygın olanı korumanın adıdır: bir tür garanticilik... riske girmeme... hep aynı yerden, aynı noktadan dünyayı seyretme... hareket etmeden seyretme... pozisyon değiştirmeme... olanı sırf olduğu için ve bir kez daha olabileceği için onaylama... onay sayısının artmasının sağladığı hız ve hazla sırtını olup bitene dayama... evet, bir tür *herkesleşme*...

Bakınız, Namık Kemal dikkatimizi hangi tarafa çeliyor:

Cihânı başaşağı seyrediş bir hoş temâşâdır!

Sizce de düşünmeye değmez mi:

— Acaba dünyanın duruşu ile onun karşısında kendisini konumlayan ben'in duruşu arasında vukû bulan karşıtlığı öncelikle üstlenmesi gereken taraf hangisi?

Dünyanın akışına karşı koymak, dünyaya tersinden bakmak, mümkün olduğunca aykırılığı, ayrıksılığı seçmek, sanki daha soylu, hatta daha kışkırtıcı gibi görünüyor ve ister istemez dünyaya muhalif bir duruş -özellikle gençler tarafından- daha seçkin bir konumda yer almakla eş tutuluyor; tutulmalı da.

Tam da bu noktada, Namık Kemal'in *başaşağı seyrediş* sözleriyle ifade etmeye çalıştığı şeyi çoğu kişinin bu yönüyle yorumlayıp meseleyi kabaca *ters bakış* olarak işaret edilen pozisyonla ilişkilendireceği gerçeğinden kuşku bile duymamız gerekmiyor aslında.

Ters bakış, yani muhalif olmak... farklı olanı vurgulamaktan hoşlanmak... dikine gitmek... delicesine davranmak... mümkün olduğunca çokluğun içinde ve ellerimiz başımızın arkasında sırtüstü uzanıp el-âlemi seyretmektense, azınlığın içinde kalıp adına *el-âlem* de denilen o kürenin karşısına geçip bize denk gelen yüzeyine avuçlarımızla dayanmak... ve bir ayağımız geride onu tersine çevirmeye, aksi istikamette itmeye uğraşmak... üstelik o üzerimize evrildikçe, devrildikçe ayaklarımız gitgide toprağa gömülse de buna aldırmayıp inadına yerimizden kımıldamamak...

Sanıyorum bütün bunlar cihânı başaşağı seyredişin bedeli. VE kimsenin kuşkusu olmasın ki hakikaten *hoş temâşâ*nın başlıca koşulu.

Benim kabullenmekte güçlük çektiğim husus da ne ilginçtir ki burası: yani kendime dünyanın tam da karşısında yer biçmek... kürenin evrildiği yönün karşısına geçtiğimi varsayıp onun aksine, tersine, zıddına gitmeye çalışmak... hiç değilse böyle bir seçeneği işaretlediğimi sanmak...

İşte bu pozisyon, -niçin söylemekten çekineyim!- hiç de bana göre değil!

Galiba en doğrusu, henüz vakit varken, yavaş yavaş çevremde birikmeye başlamış olan kalabalığın içinden usulca sıyrılıp saçlarımdan kavradığım kendimi böylesine safdilâne bir vehmin taraftarları arasından çekip almak...

Öyle ya, ben nasıl olur da bu devrana muhalif olduğumu söyleyebilir, onun tersine gittiğimi, gitmeye çalıştığımı iddia edebilirim; üstelik bir de Fuzûli'nin şu dizeleri biteviye zihnimde yankılanıp dururken?

Ey Fuzulî daima devran muhaliftir sana
Galiba erbab-ı istidadı devran istemez

Dünyayı başaşağı seyretmem halinde, onun ile aramdaki çatışmanın sona ereceğinden zerre kadar kuşkum yok. Niçin amuda kalkmalıyım ki? Evet, neden dünyanın evrildiği yöne doğru kendimi çevirmem gereksin?

Ters duran, yol kesen, durmaması gereken yerde duran ben değilim, bilâkis o!

Muhalefeti ben seçmedim; bilâkis bana muhalefet eden, beni gittiğim istikametten çevirmek, sözümona bütün heybet ve haşmetiyle yoluma dikilip gidişimi engellemek isteyen asıl o!

Mülevves elleriyle güya yakama yapışıp özümü gerçekleştirmemi engelleyeceğini sanan ve özüme uygun davranmamdan rahatsızlık duyan da yine o!

Karşımdan çekilmek ona düşüyor; zira karşıma çıkan kendisi! O kendi doğasına uymalı, ben de kendi doğama. Yapmam gerekeni nasıl olur da yapmaktan vazgeçerim? O varsın istemesin, varsın oyuncaklarını geri istesin! Ben onlara hiç talip olmadım ki! Beni eğlendirmek amacıyla önüme attıklarına başımı bile çevirip bakmadım ki!

Beni her iki anlamıyla da eğlemek, eğlendirmek isteyen dünya, öylece durup oyuncaklarıyla eğleneceğime, yerimden kımıldamayacağıma, güya eğlenip eylemeyeceğime nasıl inanabilir?

Biliyoruz ki o hiçbir zaman iktidar sahibi olamadı. Onun bütün işi gücü muhalefet... tüm yaptığı baştan çıkarıcılık... genel olanı, yaygın olanı, güven verici olanı elinde tuttuğuna inandırmak Hz. İnsan'ı...

Oysa bakınız Fuzûlî ne demiş olanca açıklığıyla!

Muhalif devrden gülgûn şarabı kane değşirdim

Surudun çeng ü udun nâle vü efgane değşirdim

Hz. İnsan'a muhalefeti icabı onu yürüyüşünden eğlemek/eğlendirmek isteyen dünyanın sunduğu gül kokulu şarapların yerine kan içmeyi seçtim; işret meclislerinde sazlar eşliğinde neşeli kahkahalara garkolmak yerine, yalnızlığın kuytu köşelerine çekilip tek başıma feryad u figan eylemekle yetindim.

Size tavsiyem, ne değişin, ne de değiştirin; sadece değşirin!

gölgenin sâyesinde

hiçi nerede arayacağız, hiçi nasıl bulacağız?

Çıktım erik dalına anda yedim üzümü!

Yıllar önce bir derste öğrencilere bu ifadenin anlamını sormuş ve birbirinden çok farklı cevaplar almıştım. Genç dediğin muzip olur, herhalde ondandır: bazıları Yunus'un yanlış ağaca çıkmış olduğunu söyledi, bazıları erik ağacına çıkıp yandaki asmadan üzüm yediğini, bazıları yediğinin üzüm gibi erikler olabileceğini, bazıları da ne yediğini bilemediğini ya da kelime oyunu yaptığını ve dahi zaten şâir takımının (!) böyle anlamsız kelime oyunları yapabileceklerini, vs.

Sözün sadece söylenmiş olmasının tek başına bir kıymeti var mıydı acaba? Bazen nadir bulunur birtakım nâdanlıklar karşısında ne diyeceğimi bilemez hale gelip de isteğimi, söz söyleme isteğimi kaybettiğimde öylece durur ve kendi kendime hep bu sorunun cevabını aramaya başlardım.

"Söylenmesi gereken" söylenmeli mi (idi)?

Hani derler ya, adı üstünde. Bakınız işte adı üstünde: söylenmesi *gereken*!

Söylemenin gerekliliği biliniyorsa, söylemekte niçin tereddüt edilsin o halde? Hem söylenmesi gerekli olacak, hem de söylenip söylenmemesi üzerine şüphe izhar edilecek? Acaba bu bir kuşku mu, yoksa kuruntu mu? Şüphe izharı diye görünen bu tutum, basbayağı bir vehim mahsûlü olmasın?

Gereklilik sözün arazlarıyla alâkalıysa, itiraz yerinde gibi görünüyor. Fakat muhataplar nazar-ı itibara alındığı takdirde, yani sözden murad sözün anlaşılması olduğu halde, bu itiraz söz götürür. Öyle ya, söylenmesi gerekenin *ifade* edilmesi, sözün salt *ifadeye* getirilmesi değil, bilakis *faide* getirmesi ise, ifade *istifade* içinse ve nâdan takımı için ne *faide,* ne de istifade sözkonusu değilse?!

Belâğat İlmi'nin bildik kaidesidir: "Kelâm mukteza-yı hâle mutabık olmalıdır!"

Kelâmın mukteza-yı hâle uygun olması, sözün söyleneceği kimsenin, yerin ve ortamın iyi seçilmesiyle alâkalı olup söylenmesi gerekenin gerekliliğiyle alâkalı değildir; yani söylenmesi gerekli olan, her halukârda söylenmeli ve fakat kime, nerede ve nasıl söyleneceği iyi hesap edilmelidir. İlki başka, ikincisi daha başka.

Velhâsıl işin içinde erik dalına çıkıp anda erik değil, üzüm yemek var! Oysa Yunusumuz ne güzel söylemiş ve -niçin açıkça söylemeyeyim- aslında herşeyi ve apaçık bir surette, üstelik ne kadar mümkünse o kadar dolayımsız bir surette söylemiş! O sadece söylenmesi gerekeni söylemiş, gerekliliği *faideye* hasretmeyip *ifadeyi* yeterli görmüş. Hatta bu arada lütfedip Belâğiyyûn'un bir ifadede aradıkları asgarî şartı, *fâide-i tâmmeyi* de yerine getirip vazifesini itmam eylemiş.

Ne var ki kimse bu sözden birşey anlamamış.

Güya sözün açıklanması gerekiyormuş. "Adam gibi söylese a!" diyen nâdanları da dikkate alarak sözü söylemeliymiş ki mütekellim böylelikle kendi hakkında sû-i zanlar oluşmasına fırsat vermesinmiş.

"Söylenmesi gereken" gerekliliğini *mukteza-yı zâhir-i hâle* borçlu olsa ve muhatapların zâhiri işbu gerekliliği vareden yegâne sebep olsa, belki bu takdirde hikmet ehli hep muhatapların hâline nazaran konuşurlar, konuşabilirlerdi. Fakat ya Bayezid-i Bistamî hazretlerinin, "Kırk yıldır tekellüm ediyorum da insanlar benim kendileriyle konuştuğumu zannediyorlar" dediği gibi düşünüyorlarsa ve *mukteza-yı zahir-i hâli* değil de, sadece *mukteza-yı hâli* nazar-ı itibara alıyorlarsa? Ya onlar *kendi kendilerine* konuşuyorlarsa?

Fukara takımı hayatın kendilerine hazırladığı sürprizleri bilmez, bilemez. Bildikleri -Kur'an'ın ifadesiyle- sadece dünya hayatının zâhiridir. Bu bakımdan sadece zâhire göre konuşmak, zâhiri nazar-ı itibara alıp konuşmak mecburiyetindedirler. Konuşmalarındaki parlaklık, zâhire teşne olanların aradığı parlaklıktır.

Ne yapıp edip *kendi kendilerine konuşanları* aramak ve bulmak zorundayız. Fakat tek sorunumuz şu:

Hiçi nerede arayacağız? Hiçi nasıl bulacağız?

susuvermek veya oluvermek

"Sus küçüğün, söz büyüğün" özdeyişi zamanla küçük bir değişim geçirmiş, "Su küçüğün, söz büyüğün" halini alıvermiş. Hiç kuşkusuz özdeyişi bu hâliyle anlamlı bulanlar da var. Ne var ki bizi burası ilgilendirmiyor; bizi ilgilendiren sadece *söz-sus* karşıtlığı.

"Susma sıra sana da gelecek!" diye meydanlarda bağırıldığı yıllar, "Sus ki sıra sana da gelsin!" diye yazmıştım. Susmayı söze yeğlememin nedeni, şöyle böyle sözü olanın değil, söz söylemeye ehil olanın sözü söylemesi gerektiğine inandığımdandı.

Söz ehil olanın elinde (dilinde) olmadığında, bizatihi bir kıymet taşımıyor; yani söz söylemek değil, söz söyleyebilecek mertebede olmak marifet.

Yunus'a kulak vermenin tam da zamanı:

Behey Yunus sana söyleme derler
Ya ben öleyim mi söylemeyince?

Söylemediğinde ölmeyecekse kişi o sözü söylememeli. Sözüne güvenilir olmak sözü güvenilir kılar. Sözüne güvenilir birileri yoksa ortada, tek başına sözün hükmü ve kıymeti ne ola ki?!

Sözü büyük kılan, sözün, büyüğün sözü olmasıdır. Söz büyük ve fakat sözü söyleyen küçük olunca, küçük büyümüş olmaz. Hak söz Hakk'ın sözüdür de ondan olmaz! Hak sözü hak kılan sözün kendisi değil, sözün hakikatidir; sözün menbaıdır. Sözün sâdık olup olmaması, sâdıkın sözü olup olmamasına bağlıdır. Sözü aktaran sâdık olmalı ki sözün kendisi de sıdkiyetle nitelenebilsin!

"Sen söze bak söyleyene değil" derler. İyi güzel de kimin söylediği önemli olmayınca, söz niçin önemli olsun?! Tabir-i diğerle kendisine isnad edilen biri olmadığında, hangi söz sened değeri taşır?!

Türkçe *dedikodu* sözcüğü "kıyl u kal"in karşılığıdır; yani *o dedi, bu dedi*. Bu durumda demezler mi ki adama: "O dedi, bu dedi, iyi güzel de sen diyorsun?"

— Ben diyorum ki...

Ne kadar da zor değil mi, söze "Ben diyorum ki..." ön-ekiyle başlamak. Bu ön-ekle başlayan cümleleri önemli kılan, onlara önem kazandıran, aslında ön-ekte yer alan *ben* zamiridir, bu zamirin muzmarıdır; mazmununda yer alan kişidir. Öyle ya, ikide bir "Ben diyorum ki..." ön-ekiyle başlayan cümleler kurduğunuzu görenler, birgün dayanamayıp "Peki ya, *sen* kimsin?" derlerse? Evet, ya biri çıkıp da "Kim oluyorsun da *ben* diyorsun, diyebiliyorsun" diye sorarsa?! Evet, ya *kimlik* isterlerse?! "Kimliğini göster ki *kim* olduğunu bilelim de sözünü ona göre dinleyelim" diye itiraz ederlerse?!

Kimse, yani *kim* ise, *kim* denilebilecek kimesne, *kim* ise, *kim* olabilmeyi başarabilmiş ise, *kimse* haline gelebilmiş, *kimlik* sahibi olabilmişse, işte o zaman sözün sahibinin kimliği, kimliğini söze, söze kimliğini verir.

Parlak sözler aktarmayı sevenler Yuhanna İncili'nin ilk ayetini (*Önce söz vardı*) telaffuz etmeyi marifet addediyorlar ve fakat sözün devamını getirmiyorlar. Evet *önce söz vardı*, peki sonrası? Sonrası şu: "Önce söz vardı, söz Tanrı'daydı, söz Tanrı'ydı." (Devamını aktarmak kolay ve fakat açıklamak ne kadar da zor değil mi?)

Susuverilen yer burası. Susmanın verildiği yer. Sadece susulan değil, susuverilen yer.

Türkçemizde 'vermek' eki bir eyleme hız katar, onun aniden, birdenbire gerçekleştiğini gösterir. *Susuverdi*, yani birdenbire sustu. Bu bir vecih. Diğeri de şu: Susuvermek karşı tarafı da susturur. Susmanız karşı tarafı susturmaz, fakat susuverirseniz hiç şüphe etmeyiniz ki muhatabınız da o anda susmuş olur. Susmayı sadece kendiniz için değil, karşı taraf için de mümkün kılmak istiyorsanız susuvermelisiniz.

Hayret makamı, şaşkınlık mertebesi. İşte nimetlerin en büyüğü. *Hayret* huzur ve sükûna erişmenin adı... hareketsizlik... kımıldamamak, kımıldayamamak... sâkin ve hâzır olmak...

Huzurda olmadan huzur bulunmuyor. Hızır gibi hazır olmalı, hâzır olmalı ki huzurda olmalı, huzuru bulmalı. Susuvermedikçe ne *hızır*, ne de *huzur* gelir. O halde susuvermeli; susuvermeli ki hızırın huzurunda hazır oluvermeli.

Son söz: Susmayı vermeyenler, olmayı hiç veremezler!

susmak niçin kadını özler?

Gerçek soru cevabı dışarıdan davet etmez; bilakis onu içinden çıkarır; zira kuşkulanmasaydık, içinden cevabın çıkabileceği bir sorunlar yumağında ikameti seçmeseydik tabiidir ki hal-i hazırda soruyor olmazdık, sormakta olmazdık. Öyle ya, *sormakta olmak* aslında ne yapıp yapıp soruyu sürdürmek, bir biçimde soruda kalmayı başarmak demek değil mi?

Evet aynen öyle! Sormakta olmak *yolda olmak* demek çünkü.

Sorunun kuşkunun haymesinde yaşadığını söylemiştik. Peki nedir hayme? Hayme yolda olanlara özgü bir barınak. Konup göçtükçe ve dahi konup göçerken ikamete susayanların sığınabileceği tek melce. Şüphe, sahibini peşine takmış bir halde yolu kazarken, kazırken haymesinde ona sadece *soru* eşlik eder.

Cevap haymeye sızan bir çapkın değil; davetsiz bir konuk hiç değil. Sahte sorulara yanaşan ve dışarıdan davet edilen konukları asla ağırlamaz göğertici kuşkuların haymesi. Gerçek sorunun ceva-

bı dışarıdan davet etmesine ne lüzum var? O kuşkunun döllemesiyle edindiği kendi yavrusunu kendinde saklar, başkasına bırakmayıp kendi taşır tâ en başından beri. Evlatlık edinmeye ihtiyaç duymaz bu yüzden. VE günü geldiğinde yine birgün haymesini terkedecek olan o cevabı dayanılmaz ağrılar çeke çeke kendisi doğurur. Bir süre ona bakar, onu besler, yavrusu kendi başına ayakta duracak hale geldiğinde kendisine varlık verenle bir arada kalamayacağını anlayıp evini terkeder. Cevap kolleksiyonu yapanların ellerindeki iğreti cevaplar bu nedenledir ki hep sorusuzdur, karşılıksızdır. Soruya ulaşılmadığı, ulaşılamadığı için doğrudürüst bir işe de yaramazlar; ellerinden gelen tek şey sorusuz, sorunsuz zekâlara içgüveysi olmaktan ibarettir iğreti bir halde. *Sormak* kuşkuyla yaşamaktır oysa, düpedüz kuşkulanmaktır; zira soru kuşkunun haymesinde onun tarafından döllenir.

Kuşkunun *eril* karakteridir ki onu yolun koyuluğuna mütehammil kılar; o hep sorar, biteviye sorar; arar çünkü. Konabileceği, bir süreliğine de olsa konaklayabileceği konağı arar. *Bu*-ara-da değil, aksine hep *bir*-ara-dadır; *aralardadır*. Konaklamak bitimsiz aralarda konuk olmaktır; ne yapıp yapıp konulacak araları aramaktır, aralar arandığı, aranabildiği, aralanabildiği sürece yolda olmayı, yolda kalmayı sürdürmektir.

Soru *hiç-kuşkusuz* yapamaz; her soru *bir-kuşku* ile, birkuşkunun yardımıyla tamamlanır ve işte o zaman *düşünme* adını almaya hak kazanır. Düşünme özünde kuşku ile soruyu barındırır. Özlemi özünün gereğidir. O özü gereği özler, özünü özler; ve tabiatıyla özünü sürdürmek için ne yapıp yapıp kuşku ile soruyu bir araya getirir.

Tam da bu noktada Martin Heidegger'in şu sözünü hatırlayabiliriz:

Das Fragen ist die Frömmigkeit des Denkens.

Heidegger böylelikle soru sormayı *düşünmenin dindarlığı* olarak tanımlarken, dikkat edilecek olursa belirli bir düşünme tarzına işaret etmekten kaçınıyor; aksine düşünmeyi kendi doğallığında açık kılmayı deniyor. Çünkü dindarlık şu veya bu düşünme tarzına ait bir keyfiyet olmayıp "bizatihi düşünme"nin özüne, kendine ilişkindir.

Her hâl u kârda *hayvaniyeti* mahfuz olmakla birlikte insanı diğer hayvanlardan ayıran ve onu seçkin ve seçilmiş kılan *nutkiyeti* olmasaydı, pek tabiidir ki insanın kuşkulanma ve soru sorma hakkı da, zorunluluğu da, imkânı da bulunmayacaktı. Çünkü insan dışında hiçbir hayvan kuşkulan(a)maz, soru sor(a)maz. Hiçbir hayvan kuşku ile soruyu biraraya getirmeyi başaramaz; başaramadığı için de düşünüyor olamaz. Sadece insan, evet sadece insan düşünebilir ve sadece o kuşkulanıp soru sorabilir. Çünkü yola düşmekle, yolda olmakla mükellef olan bir tek odur. O halde çoğu insan niçin kuşkudan korkar, soru sormaktan çekinir? Ve hal böyleyken *ne-için* insanoğlu sorusuz cevapların taşıyıcılığını boşu boşuna üstlenip de geviş getirmek suretiyle kendini gevşemeye bırakır?

Kuşkulanmak *ihtizaz* halinde olmaksa ve bir Hint atasözünün dediği gibi "ihtizazın sırrını anlamak herşeyi anlamak" ise şayet, işbu soru içinde kalmayı denememiz gerekiyor.

İmdi, cevabın bu kalışı göze alanlara ancak gözünü kırpacağından emin olmalıyız.

ışkın sâyesinde

Suâli anlamayan cevabı da anlamaz.

Berlin Üniversitesi profesörlerinden Dr. Friedrich Dieterici'nin Resâil-i İhvan'us-Safa'dan tercüme edip 1868'de yayımlamış olduğu *Die Logik und Psychologie der Araber im zehnten Jahrhundert n. Chr.* adlı eserinden alıntıladığım bu cümleyi ilk okuduğumda hemen aklıma Niyazi Mısrî hazretlerinin bir beyti gelmişti: "Derman arardım derdime, derdim bana derman imiş."

Nedir dert?

Dert sualdir, dert meseledir; hem soru'dur, hem sorun'dur. Dert olmayınca derman da olmuyor! Derman derdi olanlar için. Cevap da kezâ soranlar, soru ve/veya sorun sahibi olanlar için.

Suâl sahibi olmadıkça, sormadıkça, soru üzerinden düşünmedikçe nasıl cevap sahibi olunur? Nasıl olur da sorusuz cevapların mevcudiyetinden dem vurulabilir? Oysa cevap soru için soru içinde duran bir imkân. Cevabı mümkün kılan imkân her halde soru; herhalde değil, her halde, yani her hâl u kârda soru.

Her cevap ancak bir sorunun cevabıdır çünkü.

Sormak *şüphelenmek* demek. VE *şüphe* ise karanlıkta yaşamayı seçmek aydınlığa kavuşmak için. *Cevap* aydınlıkta ikamet etmek amacıyla aranan, emniyet bulmak için inşa edilen kulübenin değil, sahici suallere kavuşmak için üzerinde gezinilen açıklığın adı. Zira *şüphelenmek* yolda olmak, menzile erişmek için menzile giden mesafeyi yarıp kazmak demek.

Suâl ve/veya dert sahipleri şüphe içinde, şüphe aracılığıyla ve şüphenin, üzerinde yürünülen zemini yarışı, kazışı *sâyesinde* cevabın açıklığına düşmeyi başarıyor değiller midir? Şayet *kıvranma, kımıldama* anlamında varolabilen bir şüphelenmenin yolcunun önüne düşürdüğü 'ışk' (=aşk) olmasaydı, böyle bir ışk'ın *sâyesinde* yaşamaya katlanılabilir, ışk'ın aşkıyla koyuluğun koynuna uzanılabilir miydi?

Işk'ın sâyesinde yaşamaya katlanmaktaki *katlanma* -şayet *sâyenin* 'gölge'nin diğer bir adı olduğu hatırlanacak olursa, evet ancak bu koşulun koşulmasıyla- işaret edileni gösterebilir hale gelir. *Işk sâyesinde*, yani ışkın gölgesinde yaşamaya katlanmanın, niçin bir tür *kavrulma*, bir tür *kıvranma* ve fakat her hâl u kârda bir *kendi içine bükülme* anlamı taşıdığı suali, şüphenin kışkırtıcılığından devşirilen imkânlardan yararlananlar için, bir tek onlar için cevaplanmaya değer.

Her sorunun yeni bir cevabı davet ettiğini söyleyenler, soru'ya belli belirsiz bir ev-sahipliğini yakıştırmış oluyorlar ki bu, evinde ağırladığı yabancı konuklara zevk bahşeden bir yosma işvekârlığına eş bir sahtelikten öte anlam taşımaz. Çünkü gerçek sorular cevapları davet etmezler; evlerini yabancılara açmazlar. Yosma işvekârlığı tam da sahte sorulara has bir tavır. Ancak onlar yabancılarla ülfet ederler, ancak onlar kapılarını tanımadıklarına açarlar.

Soru şüphenin haymesinde yaşamaz mı zaten? Şüphe *ışkın sâyesinde* yolu kazarken, kazırken, yararken, sürerken, yolda,

koyuluğun koynunda onunla yarenlik eden soru niçin kalksın da yabancı konukları haymesine davet etsin? Niçin ve neden içinde sakladığıyla muhabbete koyulmuşken ve öylece *ışkın sâyesini* koyultmuşken sahte soruların yosmaca işvekârlığına yeltensin?

Resâil-i İhvan'us-Safa'nın -ne mutlu onlara ki- kendilerini saklamayı başarmış müellifleri şöyle diyorlar:

> İlim, nefs-i âlim'deki [nefs-i nâtıka'daki] suret-i malumiyedir. Cehalet ise bunun tam karşıtıdır; yani bu suretin nefiste bulunmamasıdır. [*Wissen (Wissenschaft) ist die Form des Gewussten in der Seele des Wissenden. Unwissen ist das Gegenteil davon, nämlich der Mangel dieser Form in der Seele.*]

Oysa Aristoteles'ten beridir adına 'suret' denilen *ilim* (bilgi) -ki hariçten kat'-ı nazarla biz ona *malum* (bilinen) dahi diyoruz- dışarıdan davet edilen bilgi değil, davet edilsin edilmesin gelen, davetsiz gelen, eve alınan, öylece algılanan bir konuk. Nefis bu durumda fiil halinde değil, infial halinde; yani çaresiz.

Yukarıdaki parlak tesbiti (evimize) kabul etmekte acele etmeyelim de ondan şüphelenelim. Çünkü *acele* sıradan bilginin bir diğer adı. Hukemâ tartışmış zamanında asıl bilgi hangisi diye: Salt suret mi? İlk gelen suret mi? Zihinde hâsıl olan suret (*es-suret'ul-hâsıla*) mi, yoksa suretin zihinde hâsıl olması (*husûl'üs-suret*) mı?

Unutmayın, gerçek soru cevabı dışarıdan davet etmez; bilakis onu içinden çıkarır.

Hadi öyleyse *ışk* ile!

önce *ne* vardı?

> Ehl-i hamakat lafızdan mânâya gitmek ister (lafızdan hareketle mânâyı kavramaya çalışır); ehl-i fetanet ise mânâdan lafza gitmeyi tercih eder (önce mânâyı kavrar, sonra ona uygun lafzı bulur).

Yıllar önce İmam Gazâlî'nin *el-Mustasfâ*sında okuduğum bu ifade zihnimi ziyadesiyle meşgul etmiş ve doğrusunu söylemem gerekirse ilk başta İmam'ın bu yargısını tasdik etmeye pek yanaşmamıştım.

Farklı düşünüyor ve kendi kendime şöyle soruyordum: Sanki bunun başka bir yolu mu var? Yani bir kimsenin, sözcükleri olmaksızın kavramları olabileceğine aklım ermiyor, daha açıkçası, "sözcüklerden hareket etmeden de kavramlara ulaşabileceği" iddiasını nasıl temellendirebileceğimi bilemiyordum.

Söz'ün (*kelâm*) esas itibariyle üç unsurdan (*lafız, mânâ, nazm*) oluştuğu malumdu ve lafız sadece mânânın taşıyıcısıydı; yani lafız

olmaksızın mânâ bir yerde duramazdı; onu saklayan, onu muhafaza eden mahfaza sadece lafızdı. Buna göre, sözcüklerin karşısında *anlamlar*, kavramların karşısında *nesneler* durduğundan, nesnelerin kavranması için öncelikle onların kavramlarını temsil eden sözcüklerin doğru anlaşılması gerekiyordu. Özetle, benim için, nesnelerin bilgisine ulaşabilmek için kesin kavramlara (*tasavvurât-ı sâdıka*), kesin kavramlara ulaşabilmek için doğru anlamlara (*meânî-i sahîha*), doğru anlamlara ulaşabilmek içinse, sözcüklere (*elfâz*) başvurmaktan başka bir çare ortada gözükmüyordu. Sözcükler (*kelime*) bir kenara konulmak suretiyle nasıl söz'den (*kelâm*) bahsedilemezse, aynı şekilde onlarsız anlam'dan da, kavram'dan da söz edilemezdi.

O halde *önce söz vardı;* yani önce sözcükleri, sonra anlamları, daha sonra kavramları, en nihayetinde ise nesneleri kavrayabilirdik ve yolun ilk safhasında anlama ulaşabilmenin tek yolu o anlamın temsil eden sözcüklerin bilgisiydi.

Gazâlî'yi ilk okuduğum yıllarda, benim için söz'ün önceliğinin bulunmasının gerekçesi buydu ve aksinin nasıl temellendirilebileceğini, daha doğrusu bu yargının nasıl açık-seçik ispatlanabileceğini bilemiyordum. (Belki şimdiden bakıldıkda, yine önce *söz* var ve fakat *sözcük* değil!)

Burada yanlış anlaşılmaya meydan vermemek için, *nesneler* ile basitçe hariçteki nesnelerin (efrâd-ı hâriciye'nin/cüz'ilerin) kastedilmediğinin bilinmesi gerektiğine işaret etmeliyim. Burada *nesneler* sözcüğüyle kastedilen tam anlamıyla zihindeki nesnelerdir (efrâd-ı zihniyye/külliler). Nitekim eski medrese metinlerinde *nesne* sözcüğü karşılığında -bazen eşanlamlı olmak kaydıyla- iki terime rastlanır:

a) *emr/umûr* ('Buyruk' anlamına gelen *emr/evâmir* değil!)

b) *şey/eşyâ*

Bu iki terimden ilki (*şey*) çoğunlukla hariçteki nesnelere, yani *cüz'îlere* atfen; ikincisi (*emr*) ise zihindeki nesnelere, yani *küllîlere* atfen kullanılırdı. Şimdiyse ikincisi unutulmuş olup yalan-yanlış hemen her yerde *nesne* sözcüğü kullanılmaktadır. Filhakika -İmam Gazâlî'nin de işaret ettiği gibi- insanların çoğu lafızdan mânâya gitmeye çalışırlar; hatta bazıları sadece çalışmakla kalırlar, amaçlarına ulaşmayı da beceremezler; lafa, lafza takılıp kalırlar.

Keşke işimiz bu kadar kolay olsaydı da sadece lafızlar arasında dolaşıp durmakla yetinebilseydik. Oysa hayat kısa, yapılacak iş çok. O halde nefs-i nâtıka sahibi olan (düşünen/konuşan) her insan şu soruyu sormalı, sorabilmeli:

Önce ne vardı?

"Logos ve/veya Nutk vardı" cevabını vermenin artık burada pek önemli olmadığı aşikârdır sanırım. Çünkü önemli olan doğru sözcükleri bilmek değil, bu sözcüklerin hangi anlamının kastedildiğini bilmek!

Hangi anlamın kastedildiğini bilmeyi önemser de doğru anlamı araştırmaya başlarsanız, -belki garip gelecek ama- bu yazıyla size söylenmek isteneni hiç ama hiç anlamamış olacaksınız; zira bu takdirde mânâya lafızdan hareketle ulaşmaya çalışmak hatasını işleyeceksiniz. Araştırmadığınız takdirde ise doğru cevabı asla bulamayacağınızı, çünkü oturduğunuz yerde size gelecek bir cevabın bulunmadığını söylememe gerek var mı?

Şimdi size dostça bir tavsiye: Bu yazının başlığında yer alan "soru işareti"nin (?) yerine "nokta işareti" (.) koymayı deneyin; ve "İlim bir *nokta* idi, onu cahiller çoğalttı" tesbitini sakın aklınızdan çıkarmayın!

önce soru vardı

Oğlunun -kendisine birkaç saat evvel satın almış olduğu şapkasıyla birlikte- trenin penceresinden başını dışarı çıkarıp sarktığını gören baba, birkaç kez oğlunu ikaz etmiş içeri girmesi için. Fakat küçük afacan babasının uyarılarını duymazlıktan gelip rüzgârla arasındaki oyuna devam etmiş; baba ne kadar "Oğlum yapma, içeri gir, şapkanı düşüreceksin" dediyse de küçük afacanı iknâ etmesi mümkün olmamış.

En nihayet sabrı tükenen baba, çocuğun farkedemeyeceği bir şekilde başından şapkayı kapıp "Bak gördün mü?" demiş; "Ben seni uyarmıştım, işte sonunda şapkanı düşürdün!"

Şapkasını kaybettiğini sanan çocuk tabii bu duruma çok üzülmüş ve gözünde iki damla yaşla tam da mahzun mahzun yerine oturacakken, babası, elinde tuttuğu şapkayı ona gösterip "Al şu şapkanı bakalım. Fakat bir daha da sakın trenin penceresinden başını çıkarıp sarkma, olur mu?" diye oğluna tenbihte bulunmuş.

Çocuk babasının elinden sevinçle şapkasını alıp bir süre uslu uslu oturmuş.

VE çok geçmeden tekrar pencereye koşmuş; heyecanla şapkasını dışarı fırlattıktan sonra babasına yalvaran gözlerle bakıp şöyle demiş: "Babacığım! N'olur, demin yaptığının aynısını bir daha yapsana!"

Hakikate işaret etmek kadar hakikate nasıl işaret edilebileceğini de önemseyenler için bu hikâyenin gayet elverişli imkânlar sunduğunu bilmem benim gibi sizler de kabul eder misiniz?

Kendilerini, hakikate -hakikatten her ne anlıyorlar ise!- işaret etmek mevkiinde görenlerin başkalarını uyarmak ve onları kendilerini bekleyen tehlikelerden korumak amacıyla başvurdukları masum hilelerin işe yarayıp yaramaması önemli değildir aslında. Önemli olan, bu hilelerin bir hile olduğunu ortaya çıkaracak sevimli safdilliklerin (!) başlarına açtığı/açacağı gailelerdir. Bu bakımdan hakikate -ne kadar iyi niyetlerle kullanılırsa kullanılsın- hakikat değeri taşımayan, hakikate layık olmayan, kısaca gayr-ı hakiki araçlardan istifade edilmek suretiyle işaret edilemeyeceğini bilenler, hakikatle aralarında varolan nisbeti korumanın, hakikat sevdalılarının miktarını artırmaktan çok daha önemli olduğunu da bilirler. Buna mukabil, hakikati temsil etmeyen, -*temsil etmek* ne kelime!- hakikate nisbeti bile olmayan masum hilelerden medet umanlar, muhataplarının, o hilelerin her hâl u kârda tekrarlanması talebinde bulunacaklarına ihtimal vermedikleri gibi, kendilerinin bu hileleri her zaman tekrarlayamayacaklarını unuturlar ve böylelikle haramda şifa arar duruma düşmekten de kurtulamazlar.

Uyarılar kâr etmediğinde, söylenenler bir işe yaramadığında, kişinin muhatabını kendince doğru yola getirmek için başvuracağı yöntem, sadece hakikatin kendisine işaret etmekten başkası olamaz.

Sadece işaret etmek. Evet, sadece ima etmek. Açıkça göstermek veya teşhir etmek değil, sadece ama sadece işaret ve ima etmek. İşte bu, anlatım sanatını, yani dolayımı *mümkün*, hatta *var* kılan vasattır; sanat bu dolayımın ürünüdür. İrfanın (bilgeliğin) niçin sanatkârâne deneyimlerden yararlanmaksızın tezahür edemediği, neden dolayıma başvurmaksızın kendisini tebarüz ettiremediği sualinin cevabını bulamayanlar, anacaddelerde pazarlanan, teşhir edilen piyasa mamullerini arasokaklarda saklı duran bilgelik kırıntılarına tercih edenlerden başkası değildir. Dolayısıyla böylesi bir açıklığa râm olmak demek, ancak sathî olanla (satıh üzerinde varolabilenle) yatıp kalkmanın bedelini ödemek; cismi, sureti, şekli -hadi bir adım daha gidip söyleyelim: *somut olanı*- kutsamak alışkanlığının kadîm cezasına çarpılmak demektir.

Bilgeliğin mukallidleri, dün yaptıklarının aynısını bir daha yapamayanlardır. Sözümona bilgeliğin talipleri ise, yapılanın aynısının bir daha yapılmasını istemek gafletiyle meşbu safdillerdir.

"Bu ne de trajik bir hikâye!" demeyelim de önce biz bu hikâyenin hangi tarafında yer tuttuğumuza bir bakalım; evet, hangi tarafında yer aldığımıza değil, hangi tarafında yer tuttuğumuza.

kimse sonradan dalâlete düşmez

Harikulâdelikler karşısında şaşkına dönen her genç zihin, şaşkınlığının semeresini, kendisini şaşkına çeviren numaranın tekrarlanması halinde ancak devşirebileceğini düşünür ve şaşkınlığı arttıkça, şaşkınlığından aldığı hazzı da artırmaya çalışır. Şaşkınlığın verdiği hazzın merak ve tecessüse dönüşmesi gerekirken, başka bir deyişle, hayreti ona "hakikat'in talibi/takıpçısı" vasfını kazandıracakken, o hayretinden bilgiyi hasıl etmek yerine, kendisini şaşkına çeviren numaracıya *hayran* olmakla yetinir. Tek başına *hayranlık* ona kâfi gelir; aldığı hazzın başını döndürüyor olması pek tabii ki onun bilgi'nin emek isteyen vadilerine adım atmasını sağlamaz; hep dönmek, döndürülmek ister, gerisini düşünmez. Öyle ki kendisini şaşkına çeviren, şaşkına çevirmekle başını döndüren, başını döndürdükçe tam da genç beyinlere mahsus zevki kendisine tattıran numaracılara medyun olur. Kuluğa, köleliğe yatkınlığı da bundandır. Bilgi sahibi, tavır sahibi, istikamet sahibi olmak yerine, kolayca

"tâbi olmanın", numaralardan aldığı haz ve zevkin idamesini mümkün kıldığını/kılacağını o da bilir. VE bu yüzdendir ki abilerinden, üstadlarından, metbularından sürekli çevrilecek *numaralar* bekler, her daim onlara "Hadi bir daha yapsana!" demekten kendini alamaz. Okurken, düşünürken, araştırırken bilgi'ye ulaşmayı, hakikate kavuşmayı değil, bulunduğu mertebedeki şaşkınlığın hasıl ettiği zevkin sürmesini arzu eder.

Çevrenize dikkatle bakarsanız, etrafınızın, hayatını "Hadi bir daha yapsana!" demekle geçirmiş, bir süre sonra istekleri yerine getiril(e)meyince de bu oyundan vazgeçmiş zavallılarla dolu olduğunu görürsünüz; gençlik yıllarına mahsus şaşkınlıkların peşinden koşup kendilerini şaşkına çeviren numaraların hakikatini öğrenmek yerine, bu numaraların sürmesini istemiş zavallılarla. O kendilerine hayran oldukları numaracı abilerin, numaracı yazarların, numaracı önderlerin şapkalarını geri getirebilecek güçten yoksun olduklarını farkettiklerinde, beklenti dolu, tebessüm dolu yüzleri hemen abuslaşır, solar; o anda ihanete uğradıklarını düşünürler tabiatıyla. Ne gariptir ki yine şaşkındırlar ve fakat bu sefer şaşkınlıkları kendilerine haz ya da zevk değil, bilakis acı ve ızdırap verir, hatta bir tür korkuya, itimatsızlığa, güvensizliğe dönüşür.

Gençlik yıllarında tüm samimiyetleriyle bir fikre, bir ideolojiye mensup oldukları, o fikir, o ideoloji uğruna birçok şey yaptıkları halde, orta yaşlara gelince alıklaşan, ahlâksızlaşan, herşeyi mübah görmeye başlayan eski tüfeklerin temel sorunu budur işte. Onlar hayran olmuşlar, hayran olmakla yetinmişler ve bütün gençliklerini hayranlıklarını sürdürecek numaraların peşinden koşmakla geçirmişlerdir. "Hadi bir daha yapsana!" şeklindeki talepleri de bir daha (ikinci kez) karşılık görmeyince de küsüp "Bari bundan böyle işimize bakalım" demeyi daha akıllıca bir seçenek olarak görmüşlerdir.

Hepsi mi böyle yapmıştır?

Elbette hayır! Çoğu böyle yapmıştır onların. Bir kısmı da eski numaracı abilerinin yerine geçip arkadan gelenlerin şapkalarıyla aynı oyunu sürdürmeyi denerler. Oyuna o denli alışmışlardır ki oyunun neresinde yer aldıkları artık önemli değildir. Üstelik hayran olmak yerine, -geçici bir süre için de olsa- başkalarını kendilerine hayran bırakmanın zevkini tadarlar. Aldanan değil, aldatan mevkiinde olduklarından hayran kalmaktan hasıl olan zevki, hayran bırakmaktan hasıl olan zevkle değiştirmekte bir beis görmezler.

Şaşkına dönmek, esasen utanılacak bir durum değildir. Bilakis şaşkına dönmek, şaşkına dönebilecek bir mizaca sahip olmak fazilettir. Sorun, şaşkına dönmekten/döndürülmekten değil, bu şaşkınlığın hazzıyla yetinmekten; her daim başkalarının kendisine *numara* yapmasını beklemekten kaynaklanır.

Numaracılar hep vardı, hâlen de var ve olmaya da devam edecekler. Numara meraklıları da keza. Bu o denli büyük bir çarktır ki dışarıda kalabilenleri pek yok gibidir.

Çarkın dışına çıkanların ya da kendilerini bir biçimde çarkın dışına atabilenlerin "Biz de gençken bu tür şeylere inanırdık" yollu palavralarına kanmamalı; aksine onlardan halihazırda zevk aldıkları numaranın ne olduğu sorulmalı.

Size bir Latin atasözü: "Hiç kimse sonradan dalâlete düşmez!"

aramak yola çıkmaktır

Siyaset gençlere niçin ihtiyaç duyar?!?

Siyaset gençlere evvelemirde *tecrübesiz* ve *hissî* oldukları için ihtiyaç duyar; zira gençler muhakeme için gerekli bilgi ve tecrübeye sahip olmadıklarından manipüle edilmeye elverişli bir konumda bulunurlar. Genç adam eyleme geçmek için makul gerekçelere ihtiyaç duymaz, bilakis inanması ve iknâ olması kâfidir. Makul gerekçeler, ona göre, yapmak ve eylemekten çok konuşmayı tercih eden mıymıntılara, yetişkinlere ve yaşlılara (!) yakışır. O da bu yüzden *acilci* değil midir zaten?

Muhakeme ve *muhasebe* sözcüklerinden pek hoşlanmaz; zira muhakemeyi de, muhasebeyi de gerektirecek kadar tecrübeye (bir geçmişe) henüz sahip olmamıştır. Başlangıç noktası onun başladığı noktadır. *Geçmiş* denecek kadar bir geçmişi yoktur, *gelecek* ise henüz gelmemiştir; gerçekte sade başladığı *an* vardır.

Buna karşın geçmiş kendisinin değil, her halukârda ve hep başkalarının (büyüklerinin) geçmişidir. Kişi kendi tecrübelerinden bile ders

al(a)mazken, başkalarının tecrübelerinden nasıl ders alsın!? İdeolojiler tarafından geçmişin gençlere yönelik olarak ve sadece motivasyon (manipülasyon) amaçlı *kullanılması* bir tesadüften mi ibaret? Ne yazık ki hayır! Bu bir tesadüf değildir; çokluk istismardır.

Herkes bilir ki genç adamın inanma kabiliyeti yüksektir; dolayısıyla terbiye ve talime olduğu kadar istismara da müsaittir. Anlamaktan ziyade iknâ ve tatmin olmayı istemesi, düşünmek ve anlamak yerine duygularının kılavuzluğuna güvenmesi doğaldır ve fakat doğru değildir, yanlıştır. İşbu yanlış -iş işten geçmemişse- genç adamın istifade edebileceği ilk tecrübeleri arasında yer alacaktır.

Siyasî veya fikrî "gençlik teşkilâtları" -bilhassa ülkemizde- gençlerin şu veya bu ölçüde siyaset ve düşünceyle tanıştıkları ortamlardır. Gençler bu ortamlarda -doğru ya da yanlış- bir iddia, bir dâvâ sahibi olurlar. Bir şeyler yolunda gitmemektedir ve bu gidişe bir *dur* demek gerekmektedir. Genç adam çoktan *dur* demek için elini kaldırmıştır bile. (Onun için önemli olan istikametin mahiyeti değil, mevcudiyetidir.)

Siyasî fikirler -tabiatı gereği- sabit değildir, değişir, bugün bunlar, yarın şunlar uygundur. Bugünün doğrusu, yarının yanlışı olabilir, olmaktadır da. Peki ya inanma kabiliyeti? El kaldırma, *dur* deme isteği? Düşünmek, anlamak ve açıklamak arzusu?

Gençliğin trajedisi burada başlar; yanıldığını farkettiği an, inanma kabiliyetini, dur deme isteğini, düşünme, anlama arzusunu daha orta yaşlarına gelmeden kaybeder. Yanılmıştır. Tabiatıyla bir daha yanılmak istemez! İdeolojik geçmişe sahip kimselerde sıklıkla rastlanan *orta yaş* eyyamcılığının ya da yetişkinlere mahsus siyasî ya da fikrî dalkavukluğun dikkate değer sebeplerinden biri de işbu yanılma psikozudur; yani "Tek enayi ben miyim?" psikozu. Oysa inanma kabiliyetini muhafaza edebilen insanlar için ancak yanılmanın bir değeri vardır; zira ancak onlar *bir kere daha, bir kez daha, bir*

defa daha arayabilirler ve ancak böyleleri bulabilirler. Evet kişi eğer isterse bir kere dahá, bir kez daha ve bir defa daha arayabilir.

Aramak yola çıkmaktır; yola çıkmak yoldan çıkmaktır. Aramak soru sormaktır; soru sormak yol adına ve yola dönmek için yoldan çıkmaktır.

Demek ki çıkış ancak yola çıkmakta ve/veya soru sormakta.

Bazıları soru sormaktan çabuk yorulurlar. Oturmak ve ilk oturdukları menzilde çadır kurmak isterler. Yol yorar çünkü. Sorularının cevaplarını bulduklarına inanmaları bundandır, yorulmuşlardır.

Niçin tekrar yola düşülmez? Yolda düşüldüğü için. Yolda düşenler yola düşemezler! Çok geçmeden kendileri yol olurlar sonraki yolculara. VE geçenler ne yazık ki hep düşenlerin üzerinden geçerler.

Özetleyelim: *yolda olmak yolda düşüp kalmak demek değildir.*

1) Muhafazakârlar, eyyamcılar, statükocular *yolda oldukları* için değil, *yolda düştükleri* için ısrarlı ve istikrarlı görünürler. Böyleleri yolda düştükleri içindir ki bir daha yola düşemezler. Dâvâ şahsileşmiş, idealler tabu haline gelmiştir. Sadakatin *soru sormamak*, vazife şuurunun *göz kapamak*, kemâlin (olgunlaşmanın) *çürümek* anlamına geldiği yer tam da burasıdır.

2) Çile sahipleri soru sormayı sürdürenlerdir; cevaplara değil, sorulara gözlerini dikenlerdir; yoldan çıkmayı göze aldıkları, alabildikleri için yolda olanlardır.

Bir hareket gençleri yola düşürmek için varolmalı, yolda düşürmek için değil! Bu yüzden *hareket* yola düşmenin, *sükûn* ise yolda düşmenin adı.

Sözüm yola düşenlere, yol adına ve yola dönmek için yoldan çıkanlara.

aynada ayn'ı görmek

Âlem o âlem olmadığın şimdi anladım
Âlemde âdem olmadığın şimdi anladım

Böylesine için için yakınan şâire keşke bunu ne zaman (kaç yaşındayken) anlayabilmiş olduğunu da sorabilseydik. Çünkü, öylesine bile olsa, birşeyleri anlamak, anlayabilmek o kadar zor ki! Hele hele genç yaşlardayken bu âlemde neler olup bittiğinin farkına varabilmek, evvelemirde kendini bilmek, sonra etrafını tanımak, sonra hâdiseleri yorumlayabilmek, sonra piyasada dolaşan iddiaların ne idüğünü görebilmek, evet bütün bunları bilmek zor, gerçekten çok zor.

Ne gariptir ki insanoğlunun maksûd-i aslîsi *kendini bilmek* iken, o, kendini bilebilmek için *başkasını/başkalarını bilmek* zorunda bırakılmıştır. Kendisini bilmek istiyorsa, kişi önce başkalarını bilmeli, kendisini tanıyabilmek için önce başkalarını tanımalıdır. Daha farklı bir deyişle *gayr* bilinmedikçe *aynın* bilinemeyeceğini bilmekle işe

başlamalıdır. Oysa *gayr* bitmek bilmez, tükenmez bir türlü. Üstelik gayrın âşığı da çoktur, gevezesi de. Parlaktır, caziptir, etkileyicidir, kolaydır. Genç adam da çaresiz tutkularını gayra yöneltir, tutkularını, gayrı tüketebileceğini sanmakla berhava eder. Hep *parlak* olanın peşinden koşar ve bu yüzden konuşulanı konuşmak, rağbette olana rağbet etmek, sunulana talip olmak ister her dâim. Çaresizliği de bundandır. Kendisi sönük, kendisinden başkası parlaktır. Kendisi kendisini göremediği için, gözünü alan yine kendisi olmaz hiçbir zaman. Gözünü kamaştıran da dışarısıdır; onu göremez hale getiren de.

Bunda tuhaf olan ne ki? Madem insanoğlu kendini bilebilmek için başkasını/başkalarını bilmek zorunda bırakılmıştır, o halde özü gereği bilmek isteyen herkes özünü değil de başkasını bilmek isteyecek, hiç değilse başkasını bilmekle işe başlayacaktır.

İtiraz bu noktada değil oysa. İtiraz, kendi dışına çıkanın, gayra yönelenin bir süre sonra özüne, kendine, evine dönebilme kabiliyetini yitirmesi hususundadır. Evden çıkan evinin yolunu kaybediyor. Sokaklar evinin yolunu kaybetmişlerle dolu. Yol kesenler yoldalar, yolun üzerindeler. Yola çıkıldı mı, yola düşüldü mü bir kere, yoldan da çıkılmış oluyor. Tam da burada, o cafcaflı laflarla "evden çıkılması, gayra yönelinmesi gerektiğini" söyleyenler, eve nasıl dönülebileceğini de söyleseler ya! Ne var ki söylemiyorlar, söyleyemiyorlar; sadece evi terketmeyi öneriyorlar. Yoldan çıktıkları için, kendileri gibi evden çıkanları da yoldan çıkarıyorlar. Yoldan çıkanların kısa bir süre sonra yol kesici olması ne de acı!

Memleketimizi nazar-ı itibara alarak soralım:

— Dünün sosyalist gençleri evlerine dönebildiler mi?

Hayır!

— Peki ya aynı devrin milliyetçi gençleri?

Yine hayır!

Genelleme riskini üzerime alarak bu kadar kolaylıkla 'hayır' cevabını verebiliyorum. Son temsilcileri 12 Eylül öncesinde yola çıkmışlardı ve içlerinde evine dönebilmeyi başarabilmiş olanlar, şimdi sokaklarda yatıp kalkanlara nisbetle bir *hiç* mesabesinde!

Şimdi aynı sorun, 80 sonrasında evlerini terkeden İslâmcı gençler için vârid değil mi? Onların arasında da eve dönebilmeyi isteyen, bunu başaran o kadar az ki! Onların da önlerinde onlardan önce yola çıkmış, sonra yoldan çıkmış ve fakat bir türlü evine (kendine) dönebilmeyi başaramamış öncü(l)leri var. Şimdi sadece yol kesicilik yapmakla geçimlerini temin eden öncül(l)eri.

Ne yapmalı o halde? Hiç evden çıkmamalı mı?

Elbette hayır! Muhakkak bir kere evden çıkmalı, bir defalığına evin dışına çıkmalı. Çünkü *aynı* bilmek, ancak *gayrı* bilmekle mümkün. Evet, mutlaka aynaya bakmalı; lâkin aynada *gayrı* değil, *aynı* görmeli, *aynı* görmek için *gayra* yönelmeli.

Hareketin en mükemmeli *dairevî* olanıdır. Çünkü başladığın yere dönmeni sağlayabilecek (yani amacı olan) yegâne hareket tarzı dairevî olanıdır. *Doğrusal* harekette gideceğin, hatta duracağın yer bile belli değildir; gidersin ve dönemezsin. Oysa eve dönemedikten sonra yola çıkmanın ne anlamı var?

adam olmak, mesele sahibi olmak demektir

1) *Mesele etmek* tabiri, önemli veya lüzumlu olmadığı halde bir şeyle meşgul olmak, o şeyi takıntı haline getirmek anlamında kullanılır. Mesele etmek, âmiyâne tabirle "bir şeyi kafaya takmak" demektir. Sözgelimi "Amaaan sende, mesele ettiğin şeye de bak!" veya "O da her şeyi kendisine mesele ediyor" gibi ifadelerle sözkonusu şeyin önemsenmemesi, ciddiye alınmaması gerektiği söylenmek istenir. Kılı kırk yarmak, titizlenmek, her şeyi ciddiye almak takıntılı olmakla eşdeğerdir ve burada 'olumsuzluk' (!) kişiseldir; zira 'rahatsızlık' mesele eden kimseyle sınırlı olup başkaları sadece o kimsenin rahatsızlığından rahatsız olurlar. Daha açıkçası insanlar bu tabiri kendileri için değil, başkaları için kullanırlar. Bu bakımdan mesele etmekte, eğer mutlaka bir olumsuzluk aranacaksa, bu olumsuzluk başkalarınca görülen, öyle olduğu sanılan bir olumsuzluktur.

Sonuç: Bir şeyi mesele edenler sevilmez, onlara acınır.

2) *Mesele çıkarmak* ise bir şeyi mesele etmekten oldukça farklıdır. İlkinden farklı olan yönü, bir şeyi mesele eden o şeyi sadece kendisi için mesele haline getirirken, mesele çıkaran mesele ettiği şeyi başkalarının da meselesi haline getirir. Mesele çıkarmak, bir bakıma ihtilaf konuları üretmektir; başkalarını taraf olmadıkları konularda taraf olmaya zorlamaktır. O nedenle *mesele çıkarmak* ile *gürültü çıkarmak* hep bir tutulur; zira gürültü o gürültüyü çıkarandan çok başkalarını rahatsız eder. Nasıl ki gürültü, o gürültüyü çıkaran çocukları rahatsız etmiyorsa, mesele çıkaran insanları da çıkardıkları meseleler umumiyetle rahatsız etmez. Burada da başkalarının bakışı önplandadır. Çünkü mesele çıkaran kişi için zaten mesele vardır, ortadadır, o meseleyi kendiliğinden çıkardığını değil, olsa olsa ona işaret ettiğini, başkalarının dikkatini çektiğini düşünür. Rahatsız olanlar, ona göre, gerçekten de hakikati görmemek için, hakikatten rahatsız olmak için ciddi nedenleri bulunan eyyamcılardan ibarettir.

Sonuç: Mesele çıkaranlar sevilmez, onlara kızılır.

3) *Mesele edinmek* ilk iki duruma nisbetle daha farklı bir hâle delalet eder. Bir şeyi mesele edinen kimselere acıma ve kızma duygularıyla yaklaşılmaz; aksine böyleleri belki görünüşte suskunlukla karşılanırlar, görmezden gelinirler, bir şeyi mesele etmekle, hatta mesele çıkarmakla dahi suçlanabilirler ve fakat bu vasıftaki kimseler aynı zamanda gizli bir hürmet hissinin konusu olmayı da başarırlar; çokluk şanslı biri olarak görülürler. Acaba niçin? Şunun için: Bir şeyi kendisine mesele edinmiş olan kimse, sadece kendisine mesele edinecek bir *şey* bulduğu için. Evet, başka bir nedenden ötürü değil, sadece ama sadece hayatta kendisine mahsus bir meselesi olduğu için. Mesele sahibi olmak, dâvâ ve iddia sahibi olmakla eşdeğerdir de onun için.

Mesele sözcüğü, Arapça 'istemek' (*seele*) fiilinden türemiştir. Bu kök-anlamının geride kalıp sözcüğün *dilenmek* ve *soru sormak*

mânâları kazanmasının nedeni, ilkinde para, yiyecek vs., ikincisinde ise cevap istendiğinden dolayıdır. Nitekim *sâil* soran/isteyen (=dilenci); *mesul* kendisinden sorulan/istenen; *sual* ise soru/istek anlamına gelirken, *mesele* de kendisi sorulan/istenen şey (=cevap) demektir.

Bir şeyi mesele edinen kişi, o şeyi soru konusu kılmış demektir. Bir şeyi soru konusu kılmak ise o şey hakkında cevap talep etmektir. Sorusu olan, cevap talep eden kişi, sorusunun cevabını arayan, cevabı aranmaya değer bir sorusu olan, kısacası cevabını bulmak için yola düşen kişidir. Soru sormak ya da cevap istemek *aramak* ise şayet, o halde soran da arayandır. Hâsılı, bir şeyi mesele edinen kişi her ne ise o şeyin cevabını veya çözümünü aradığı için, ne tuhaftır ki böyle yapmakla sadece bir şeyi kendisine *mesele etmiş* olmakla kalmaz, *başkalarına mesele çıkarmış* da olur.

Sonuç: Bir şeyi mesele edinenler sevilmez, onlara saygı duyulur.

Üç sınıf insan da sevilmez ve fakat üçü de sırasıyla *acıma, kızma* ve *saygı* türünden saldırılarla yaralanırlar. Kimsenin kuşkusu olmasın ki acımanın başlıca nedeni gaflet, kızmanın nedeni ihanet, saygının nedeni ise mahrumiyettir. Çünkü bir şeyleri mesele edenler *gafletin*, o şeyleri mesele edinenler *mahrumiyetin*, mesele çıkaranlar ise *ihanetin* açığa çıkmasına yol açmış olurlar. Sevilmemeleri de bundandır.

Sözün özü, meselesi olmayanlar herşey olabilirler ama adam olamazlar. Çünkü adam olmak, mesele sahibi olmak demektir.

üçüncü kuşağın yoksulları

Üç kuşak vardır daima: Birinci, Tanrı'yı bulur; ikinci, Tanrı'nın üstüne daracık tapınaklar kurar ve onu zincire vurur; yoksul düşen üçüncüyse, kendi zavallı kulübeciklerini kurmak için taşlar taşır Tanrı'nın evinden. Derken, Tanrı'yı yeniden araması gereken gelir.

Parlak ve fakat içi boş sözcüklerle *din* hakkında ahkâm kesen zevâtın çırpınışlarını gördükçe, aklıma Alman şâiri Rainer Maria Rilke'nin sözünü ettiği *üçüncü kuşağın yoksulları* geliyor. Kendi zavallı kulübeciklerini kurmak için taşlar taşıyışlarını düşünüyorum Tanrı'nın evinden.

Bilgisizdirler ve fakat bilgisizliklerinin farkında değillerdir. Biliyormuş gibi yapmak, bilir görünmek, öğrenmek için çabalamaktan, emek vermekten, aramaktan, yorulmaksızın aramaktan yeğdir onlar için. Alkışlamayı severler; güçlüden yana olmaya bayılırlar, bayıldıklarını göstermeyi de severler.

Beceriksizdirler; öyle beceriksizdirler ki sözleri değil, gözleri de saklayamaz yoksulluklarını, yoksunluklarını. Öfkelenemezler hiçbir şeye, karşı olmak ürkütür onları. Vakit kaybetmekten korkarlar, *hayır* demekten de, *hatalısınız* demekten de.

Gençken kendilerinin de böyle şeyler yaptıklarından dem vururlar; hayatın gerçeklerini çabucak kavradıkları iddiasından kolay kolay vazgeçmezler ve hep bir geçkalmışlık duygusuyla konuşurlar, yazarlar. Yanlış zamanda yanlış adamlarla yanlış yerlerde olmaları nedeniyle geç kaldıklarını varsaydıkları için, doğru zamanda doğru adamlarla doğru yerlerde bulunmaya çabalarlar. Fakat bunu yaparken, ellerindeki kartvizitlerin arkasında bulunan o yanlış adamların imzalarını doğru adamlara göstermekten de çekinmezler.

Yaygaracıdırlar, sessizliği sevmezler. Yalnızlık nedir bilmezler; bilmedikleri için de korkarlar yalnızlıktan. Hâl böyleyken *Korkulmaz mı hiç yalnızlıktan/Ben ki hep korkular devşirdim yalnızlıktan* diyen şâire hak vermek de gelmez içlerinden.

Hiç *çar* olmamışlardır ki yalnız yürüsünler. Tekrarcılıkları bundandır; yaygın olanı tekrarlamayı severler; hem de herkesle birlikte tekrarlamayı severler. Nedense kulakları hep esecek rüzgârın fısıltısındadır. Küçük, küçücük, küçümencik çıtlarla hemen harekete geçmeleri bundandır; bu sefer geç kalmamalıdırlar, bu sefer treni kaçırmamalıdırlar, bu sefer çiti aşmalıdırlar.

Yeniden araması gereken henüz gelmediğinden, taş taşımaya, kulübecikler yapmaya, az gitmeye uz gitmeye devam ederler. Hiçbirinin kulübesi bitmez, bitmiş olmaz hiçbir zaman.

Aramazlar, arayanlardan da hoşlanmazlar. Bulmazlar, bulamazlar, aramazlar çünkü. Basitliği şiâr edinmişlerdir; korkaktırlar, garanticidirler; risk almazlar, alamazlar, alışmamışlardır bir türlü.

Kartondan adamlar... yuvarlak sözler... köşesiz fikirler... âmiyane şarkılar.... VE mevsimlik kâğıttan kulübeler.

"Görüşlerinize katılmıyorum ama görüşlerinizi savunabilmeniz için canımı veririm" gibi takvim yapraklarından muktebes plastik cümleler. Doğaya değil sadece, tarihe de karışmayan kimyası bozuk sözler.

— Bilirsiniz, İskoçyalı fizikçi Bernard Shaw ya da adı her neyse birgün şu sosyalist iktisatçı Heidegger'e demiş ki: vini vidi vici. İnanın bana, üstünüzdeki elbise çok cici.

— Kafiye tam tutmadıysa da sözlerinizdeki derinliğe hayran olduğumu saklayamayacağım. Gerçekten de pek hakîmâne!

İki karton adam bunları söylerken, Tanrı'yı yeniden araması gereken gelir. Arar, bulur ve susar.

Böylelikle ikinci kuşağın sırası bir türlü gelmez ve meydan üçüncü kuşağın yoksullarına kalır.

İnanın bana, onların kulübeciklerini kurmak için taşıdıkları taşları ciddiye almaya bile değmez.

zamanın sûlarında

Kişi neden kendisinde kendisine bakan o yüze, hakikatin yüzüne, hakikatinin yüzüne yüzünü bir türlü çeviremez? Neden kendisine ilgi göstermez, kendisiyle arasında ilgi kuramaz? Neden kendisiyle yine kendi arasındaki perdeleri kaldırmaya yanaşmaz? Neden o perdelerin arkasında kalan yüzünü, yani kendisini tüm çıplaklığıyla görmek istemez?

Bu gafletin değişmez mazeretlerinden biri de etraftır. Kişi kendisiyle arasına etrafı sokar, etraf yüzünden kendi yüzüne bakamaz, etrafın ayartmasıyla özünden uzaklara düşer.

Bir düşünelim bakalım, nedir şu *etraf* dedikleri.

Etraf *taraf* sözcüğüyle aynı köktendir. Kenarda olanı, uçta olanı, içinde olduğumuz alanın sınırlarını gösterir. Arapça'da *etraf* işbu sınırlar dikey anlamı düşünülerek kullanıldığında *eşraf* anlamına gelir. Bir toplumun en üst tabakasına, en şerefli kesimine *eşraf* denir; aşağıdan yukarıya bakıldığında en üstte, en son sınırda

yer aldıkları düşünülen kesimine. Oysa *etraf* sözcüğü bir mekânın, bir alanın sınırlarına delâlet edecek şekilde kullanılırsa sözcük yatay anlamıyla hududa delalet eder. Nitekim Türkçe'de karşılık olarak *çevre* kelimesinin seçilmesinin bir nedeni de budur. Bir alanı çevreleyen çevrenin karşılığıdır etraf. Mesela bu yüzden "Çevrede olup bitenleri bilmek" ile "Etrafta olup bitenleri bilmek" arasında pek bir fark görmeyiz. Kimileri çevreyle ilgilenir, kimileri etrafıyla ve fakat her iki halde ilgilenilen, kendisiyle ilgi kurulan taraf etraftır.

— Peki bu etrafın veya çevrenin sınırları nerede sona erer?

Hiçbir yerde sona ermez, sonlanmaz. Etrafın bittiği bir sınır noktası gösterilemez.

Soru şöyle sorulmalıydı:

— Etrafın ve çevrenin sınırları nerede başlar?

Hemen cevaplayalım:

Kendi sınırlarımızın, kendi taayyünümüzün bittiği yerde. Bizim sınırlarımızın sona erdiği yerde etrafın sınırları başlar ve kimse kendi etrafının sınırlarını tayin edemez.

Burada *civar* sözcüğünü hatırlamanın tam da sırası; zira bir şeyin veya bir yerin civarı, o şeyin veya yerin kenar sınırları, etrafı, çevresi demektir. Bir şeyin civarında bulunmak, o şeyin yakınında, etrafında, çevresinde bulunmak demektir. Nitekim *komşu* (=konşu) bir şeyin, bir kimsenin, bir meskenin yanına konanlar için kullanılır. Siyasî sınırları müşterek noktada kesişen ülkeler için sırf yanyana kondukları için "komşu ülkeler" denmiyor mu? Taraf olmak, yandaş olmak demek değil mi? Bir şeye, bir fikre taraftar (taraf-dâr) olan, böyle davranmakla o şeyin, o fikrin yanında yer aldığını göstermiş olmuyor mu?

Eskiden Türkçemizde *etraf*, *civar* yerine (Soğdca) *sû* sözcüğü kullanılırdı. Bugün çoğu kimsenin lafın gelişi sadedinde kullandığı bu sözcük ne yazık ki bir eşadlılığın kurbanı olmuş, aynı şekilde

telaffuz edilen başka bir sözcükle, *su* sözcüğüyle eşanlamlı hale getirilmiştir. (Eşadlı sözcükler, aynı şekilde telaffuz edildikleri halde farklı anlam ve köklere sahip sözcüklerdir; tıpkı 100 anlamındaki *yüz* ile çehre, surat anlamındaki *yüz* gibi.)

— *Sû uyur, düşman uyumaz!*

Bilmek gerekir ki *su* uyumaz ve fakat *sû* uyur; yani bütün etraf uyusa, civarımızdaki herşey, herkes uyusa, asla düşman uyumaz!

— *Akşam (saat 8) sûlarında buluşalım.*

Bir zaman birimiyle *sular* arasında ne gibi bir alâka bulunabilir? Lâkin oraya usulca *civar* sözcüğünü yerleştiriniz cümlenin gerçek mânâsı hemen kendisini ele verecektir; yani dilerseniz arkadaşınızla suya sabuna dokunmadan "Akşam saat 8 civarında" buluşabilirsiniz.

Etraf, civar, sû veya çevre, bu sözcüklerin hangisini kullanırsak kullanalım, kendimizle çevremiz veya etrafımız arasındaki sınırları kolaylıkla aşabildiğimiz halde, kendimizle aramızdaki sınırları o denli suhuletle aşamadığımız muhakkak.

Şayet etrafımda olan herşeyin sınırı benim sınırlarımın bittiği yerde başlıyorsa, başka bir deyişle, mâ-sivanın sınırları ancak benim sınırlarıma kadar gelebiliyorsa, nasıl olur da böylesi bir etraf benim bizzat kendimle arama girebilir; benim kendime dokunmama, kendimle konuşmama, kendimi özleyip kendimle halleşmeme nasıl engel teşkil edebilir?

Kaybettim Yusuf'u Kenan ilinde
Yusuf bulundu vü Kenan bulunmaz

Herkes'in bir Yusuf'u vardır; cemaline özlem duyduğu bir Yusuf'u... Kişi eğer direnmeyi bilmezse, Yusuf'unu korumak hususunda titizlenmezse, Yusuf'una özen göstermezse, ister istemez Yusuf'unu şehrin kalabalıkları (galebe-likleri) arasında kaybeder; ondan onu bir daha bulamayacağı kadar uzaklaşır.

Etrafsız yaşamak, bir çevrenin bulunmadığı bir alanda ikamet etmek, "tek başına kalmak" demektir ki bu asla mümkün değildir. Lâkin bütün etrafa rağmen, çevremizi kuşatan sınırların rağmına yalnız yaşamak, yalnız kalmak pekâlâ mümkündür.

Evet dostum, belki tek başına kalamazsın, etrafsız olamazsın ve fakat eğer istersen, seni çevreleyen mâ-sivanın sınırları içerisinde yalnız kalmayı, sadece kendinle olmayı, kendinde olmayı başarabilirsin. Sanma ki mutsuzluğun etrafını kaybetmenden, bilakis kendini kaybetmenden.

O halde etrafını unutmadıkça, kendini hatırlayamayacağını asla aklından çıkarma!

gölgede oturmaktan vazgeçmedikçe

Mensublarından değil, *mevsuflarından* bahsedilebilir bir yoldan, bir tarikten söz edilip edilemeyeceği sualini kısaca nasıl cevaplandırabileceğimi bilemiyorum; tıpkı mevsûfiyeti mensûbiyete tercih etmenin faziletini kısaca nasıl anlatacağımı bilemediğim gibi.

Bir dostum, talib için *kral yolu* olmadığını söylemişti; eğer öyleyse, kestirmeden gitmeyi arzulayanlara kapalı bir yolun heveskârlarına benim söyleyebileceğim ne olabilir ki!? Öyleleri, bırakalım da ana caddelerde dolaşmayı sürdürsünler; ana caddelerin şâşâsından şaşkına dönmüş gözleriyle "rahat olan"da bir *kısalık* varsaysınlar ve dahası, gafletin kendilerini bezginleştireceği, bezginleştirdiğinde ancak harekete geçireceği o zamanı, yani elden ayaktan düşecekleri o zaman-ı malûmu bekleyedursunlar.

Mensûbiyeti mevsûfiyete tercih edenlerle dolu olan, hatta böyle olduğundan şikâyet edilmemesi gereken bir dünyada kendileriyle muttasıf olunması icab eden vasıflardan *nasıl* söz edebileceğimi bilemediğim için ayıplanır mıyım acaba?

Mümkün! Ve fakat insan *sözün nasılını* önemsemekten vazgeçince, *nasılı* önemseyenlerce ayıplanıp ayıplanmamayı umursar mı?

Umursamayacağı bilinmeli; zira *sözün niçininde* söyleyecek söz bulamayanın, *nasılında* sükût etmesinden daha tabii ne olabilir?

Nasıl söylemeli?

Ne tuhaf değil mi, bu sual, cevabı aranmaya başlanır başlanmaz bütün vurgusunu, *vurgu* da ne kelime, bütün anlamını yitirir. Çünkü sözün nasılıyla meşgul olanlar, sözün kendisini unuturlar; "Nasıl söylemeli?" sualini ciddiye almaları, daha o anda onları sözden düşürür, dahi sükûta gömülmelerine neden olur; yani söz söyleyemez olurlar ve en nihayet lâf u güzâfı meslek edinmekle kalırlar. O halde söylemekten niçin çekinelim: *Nasılın canı cehenneme!*

Peki niçin söylemeli?

İşte önemli olan da burası! Niçin? Ah şu *niçin*!

Niçin söylemesi gerektiğine karar verememiş olanın, nasıl söyleyeceğini, söyleyebileceğini hesap etmesini ciddiye almamalıyız. Çünkü niçin söylemesi gerektiğini bilseydi, nasıl söyleyeceğini de bilir, *nasılı* düştüğü o gayyâ kuyusundan çıkarmakta hiç ama hiç tereddüt etmezdi. Öyle ya, cevabını bulmanın zor, bazı durumlarda imkânsız olduğu o yıpratıcı, o çetin suallerden biri de *niçin* değil midir?

Yine de denemeliyiz; artık üzerimizde o eski bahar sarhoşluklarından eser kalmasa da, küçük balkonumuzdaki -çalmayı düşünecekleri kadar komşularımızın aklını başlarından alan- yabanî çiçeklerin eskisi gibi açmayacaklarını, açmak istemeyeceklerini bilsek de denemeliyiz. Hepsi bir yana, bu cüretkârlığı *sohbette vefa, marifette beka, mehabbette fenâ* meslekine sâlik olanlara hürmeten denemeliyiz. Sözün niçinine takılmış giderken kendi hâlimizde, beylik cevaplar vermeye zorlanmış olsak da denemeli ve en nihayet

kendimizi niçin'in içinde dolaşmaktan bıkıp usanmış yüreğimize su serpecek bir sesi duymak için hazırlamalıyız.

Sen de kendini hazırla dostum; başka birşey için değil, sadece huzurda hâzır olmak için hazırla!

Mensub olmak bir nisbete girmek, bir nisbetler hâlesiyle varlık bulmak, hâl böyleyken Varlık'ı bir nisbetler yumağı içinde bulmak, aklın sınırları içinde niçin'in ve nasıl'ın nefesini duymak demek. Ahengi salt nisbetlerde bulan aklın gösterdikleriyle yetinenlerin işi bu yüzden zor! Evet, seslerin tenasübünde melodiyi, kelimelerin tenasübünde nazmı, eşyâ'nın tenasübünde nizâmı; sayıların tenasübünde ispatı, boyutların nisbetinde güzeli arayanların aradığı türden bir nisbetler yumağında arazları temaşa etmeyi marifet bilenlerin işi gerçekten de zor!

Sen mimardın değil mi? O halde niçin mensubiyeti değil de mevsufiyeti önemsemen gerektiği işte şimdi açıklık kazanmış olmalı. Gölgede oturmayı bırakmalı, varolanlar arasında yok olmak yerine, Varlık'ın kokusunu asla *kendi kendine* değil, bilâkis *kendin kendinde* duymaya çalışmalısın! Nasıl yapacağım diye düşünme, avâmdan uzak dur yeter!

Mensubiyetin önemli olmadığı bir yol olmalı. Nisbetlerle belirlenemeyen bir yol. Yukarıya nisbetle aşağıda, aşağıya nisbetle yukarıda olduğumuzu bize duyurmayacak bir yol. Öyle ki yalnız olmadığımız halde yalnız kalabileceğimiz, *tekbaşınalık* suçlamasıyla suçlanmaksızın üzerinde tek başına yürüyebileceğimiz bir yol. Arasak da *taşrada* (dışarıda) bulamayacağımız bir yol. Yalın olmayı, yalnız olmayı sezdirecek bir yol. Sohbette *vefayı*, marifette *bekayı*, mehabbette *fenâyı* meslek edinenlerin sâlik oldukları bir yol. Ne herhangibir sıfatın, ne de herhangibir tavsifin önemli olduğu bir yol; bilâkis sadece ama sadece mevsufiyetin önemsenip umursandığı bir yol. Hem gölgeyi, hem de gölgedekileri terketmiş olanlara özgü bir yol.

Sıfatlar hep birer araz. Ya tavsifler? Onlar da. Mevsûf olmasa *tavsîf*, tavsîf olmasa *sıfat* olur muydu? Şimdikilerin diliyle söyleyelim: Nitelikler de, nitelemenin kendisi de nitelenen/nitelenebilen varsa vardır; yani hepsi de nitelenen'e nisbetle vardır; yoksa yoktur!

Nitelikleriyle var olanlar, niteliklerin(in) varlığıyla varoldukların-dan, niteliklerin yokluğuyla yok olmayana, yokluğu düşünülemeyecek olana yönelemezler, tabiatıyla gölgede gölgelerle birlikte gölgelenmekten aldıkları hazla yetinirler.

Mensubiyetin önemli olmadığı yol, mensubiyetin olmadığı bir yol değil hiç kuşkusuz; nisbetler var olduğu halde, zâhiren nisbetlerle var olduğu halde, onların varlığının umursanmadığı bir yol. Kendisine nisbetlerin varlık vermediği, aksine nisbetlere varlık veren bir yol. Kısaca söylendikde tavsîf, sıfat ve vasfı var kılan ve fakat varlığını onlara borçlu olmayan salt mevsûfa özgü bir yol. Tarif ve tasvir edilemeyen, ancak kendisine işaret edilebilen bir yol. Demiş bulunduk bir kere: arasak da taşrada (dışarıda) bulunamayacak bir yol.

Vefa

Âşık'la mâşuk birbirinden ayrı olunca *sohbette vefâ* olmaz! Çünkü ayrılığın-gayrılığın olduğu yerde sohbet olmaz! Nerede ayrılık-gayrılık varsa, orada vefâdan söz edilemez. Öyle ya, ayrılığı terketmenin adı değil midir *vefâ!* Evet, *vefâ* sadakâtin, subutiyetin, bir yerde durmanın, öylece kalmanın adıdır. Sohbette vefâ, sohbete vefâ değil, sohbetin kendisinde vefâdır. Asla vefâ, asla sadakattir, kendine sadakattir, kendinden ayrılmamak, kendiyle hemhâl olmak, sohbeti taşraya taşımamak, taşırmamaktır; en nihayet ikiliğe müsaade etmeyip kendinde kendiyle konuşmaktır.

Bekâ

Bekâ vefânın mahsulüdür. Nitekim bu nedenledir ki sohbette vefâ gösteremeyenler *marifette bekâya* erişemezler. Bilgileri bi-

teviye değişir durur; zira bildikleri şeyler, bilgiye konu edindikleri şeyler değişir. Bildikleri, taşranın (dışarının) bilgisidir; taşrada olanın bilgisi gayrının bilgisidir; *gayrı* -doğası gereği- sabit olmadığı, her dâim değiştiği için onun bilgisi de sabit olmaz, sabit kalmaz, biteviye değişir. Bu yüzden taşranın bilgisine ve/veya gayrının bilgisine gerçek mânâsıyla *marifet* değil, *ilim* denir. Marifete nisbetle ilimde ise bekâ olmayacağı bedihîdir. Binaenaleyh sohbeti taşraya taşıranlardan başkası, ikiliğin (çokluğun) bilgisinde subutiyet aramak gafletine düçar olmaz. Vefâ yoksunluğu, bekâ yoksunluğuna dönüşmüş, onları ikiliğin içinde gölgelerle oynayan sâbiler derekesine düşürmüştür. Sâbî mehabbet ve aşkı ne bilir? O sadece gayrıyı merak eder; oyuncağını dışarıda arar ve bulur da.

Mehabbet

Evet, nedir adına *mehabbet* dedikleri şu hâl? Gölgede oturmaktan vazgeçmek, bakışı taşradan çevirmek, hâsılı zâtta zâtla olmaktır mehabbet!

Mehabbette fenâ, aşkta, aşkın kendisinde yok olmak, kendisine mâşuk bulan âşık rolünden vazgeçmek, ancak sâbîlerin mülkiyet iddiasında bulundukları, bulunabilecekleri oyuncaklarla oynamanın hazzına iltifat etmemektir. *İşaret eden* ve/veya *işaret edilebilen* olmaya çalışmak yerine, *işaret edilemez* hâle gelmektir. *Fenâ* âşık olmak değil, *aşk* olmak, aşkın kendisi olmaktır kısaca.

Sanma ki sorduğun için söyledim, sen sorunca söyledim; hatırlarsan şayet, ben sana bunu, sen bana bunu sormadan önce de söyledim.

aynanın ardına düşünce

dil nasıl diler?

Sözcükler olmasaydı, düşünce(ler) dile getirilemezdi.

Yani düşünce(ler) sadece dil aracılığıyla dile getirilebilir; zira "dile getirilebilir olan" ancak dile getirilebilir. Gottlob Frege ise 1897'de şöyle yazıyordu:

— Birşey dile getirilirse, ancak birşey aracılığıyla dile getirilir.

O halde şöyle de denebilir: Dil, düşünce için evvelemirde bir *imkân*, bir *vasat* ve en nihayet bir *vâsıta*.

Neyin imkânı, neyin vasatı, neyin vâsıtası: düşünme'nin (düşünme eyleminin) mi, düşüncelerin mi (düşünme eyleminin sonuçlarının mı)?

İlk şık tercih edilirse, şu *yargı* ile karşılaşılır:

Sözcükler olmasaydı düşünemezdik.

Oysa başta sözcüklerin, düşünceleri dile getirmenin bir imkânı, vasatı, vâsıtası olduğu söylenmişti; düşünme'nin/düşünce'nin bir sebebi, illeti olduğu değil. Yani dil düşünme'yi mümkün kılan bir

imkân değil, aksine düşünce'yi dışa vuran, aktaran, aktarmakla temsil eden, temsil etmekle tefsir eden bir imkân.

"Sözcükler olmasaydı, düşünemezdik" diyebilseydik, bu, şu anlama gelecekti: Düşünme eylemi ancak sözcükler aracılığıyla *gerçekleşebilir*; sözcükler varsa, düşünme de vardır; yoksa yoktur. Sözcüklerin varlığı düşünmenin varlığını, yokluğu da düşünmenin yokluğunu gerektirir.

Sözcükler düşünce'nin temsili için bir *imkân* olmaktan çıkıp onun varlığının *sebebi* kılınınca pekâlâ tersi de söylenebilir: Düşünmenin varlığı, sözcüklerin varlığını gerektirir; yokluğu da sözcüklerin yokluğunu; yani düşünce varsa, sözcükler de vardır, yoksa yoktur. Böylelikle bu koşullu önermenin *muttasıla* olması değil, bilakis *lüzumiye* olması, dil'i (sözcükleri) düşünme'nin (düşüncenin) ve tabiatıyla düşünme'yi de dil'in illeti (varlık sebebi) kılıyor; dolayısıyla lâzım-melzûm münasebetinden de *lüzum* doğuyor.

Buna karşın ikinci şık kabul edilir ve dil'in *düşünme* için değil, *düşünce* için bir vasat ve vâsıta olduğu söylenebilirse, o takdirde dil'in düşünce'ye bir temsil ve tefsir imkânı sunduğu belirtilmiş olur.

İmdi temel-yargıyı şöyle demekle kes(k)inleştiriyoruz:

— İnsanoğlu "sözcüklerle düşünür" değil; "kavramlarla düşünür."

Kalınlaşan düşünce gövdesini tekrar yarıp işbu *yargımızı* şu şekilde özetliyor, öze getiriyoruz: Dil, düşünme için değil, düşünce için, düşünce'nin dile getirilebilmesi için bir imkândır; sözcükler kavramları dile getirmek, onları dilde tutmak için bir vasat, bir vâsıtadır. Şöyle ki: Sözcükler olmasaydı, kavramlar dile getirilemezdi. Düşünce (=kavram) düşünmenin (=kavrama'nın) hâsılası, sözcükler ise düşüncelerin, kavramların temsili.

Düşünmek düşlemek midir? Elbette hayır! Düşlemek sadece tasavvur etmek değil, tahayyül etmektir de aynı zamanda. Hayal kurmak yani.

Hayal kurulan, kuruntulanan bir *şey* olduğundan, tahayyülün varlık'a nisbeti haberî değil, inşaîdir; hakikî değil mecazîdir. Düşünce hep düşler çünkü. Tasavvur etmek ise dışarıdan alınan, algılanan suretlerle işlem yapmaktır; dolayısıyla önce tasavvur, sonra tahayyül ederiz. Dışarıdan aldığımız suretlere *algı* (idrak), bu algıları yara yara (bölerek) vardığımız neticelere ise *yargı* (hüküm) diyoruz. Algılar zihinde bazen yarılmış (bir yargı halinde), bazen de yarılmamış olarak (yargısız bir surette) bulunabilir. Dolayısıyla herbir algı için tek tek 'doğru' ya da 'yanlış' yargısı verilemez; verilebilmesi için algıların yarılması, doğru ya da yanlış demeyi mümkün kılacak şekilde varlık'a nisbetinin kurulması gerekir. Tasavvurun varlık'a nisbeti *muhayyile* aracılığıyla değil, *müfekkire* aracılığıyla olduğunda algılarımız da, yargılarımız da *düşünce* (tefekkür) adını almaya hak kazanmış demektir.

İşte dil bu yarılmış algıları diler ve algıların yarılmasını yeterli bulmayıp doğası gereği onları tekrar dilmek ister. Lâkin asıl sorun şu: *Dil nasıl diler?*

lütfen biraz susar mısınız!

Dil, düşünce ve varlık.

Dil'in düşünce ve varlık'la, düşünce'nin varlık ve dil'le, varlık'ın dil ve düşünce'yle bağıntıları, bağlantıları etrafında dolanıyor zihnimiz. Öyle ya, konuşan, düşünen ve konuşup düşündüğü için varolabilen bir varlık imiş insanoğlu.

Descartes, Türkiye'ye geldiğinde "Düşünüyorum, öyleyse *varım*" demiş ve der demez öyle bir etki bırakmış ki bu söz, bu sözden hareketle Descartes adına kitaplar yazılmış, *cogito* adlı dergiler çıkmış, hatta bazıları "düşünüyorum, öyleyse vurun" gibilerinden can sıkıcı şakalar bile yapmışlar. Oysa o gerçekte böyle söylememiş ve kendisine evsahipliği yapan zevâtın anladığını anlatmak istememiş. Nitekim İngilizce konuşulan dünyada, Descartes'ın böyle demediğini duymuştum bir zamanlar. Gittiği her yerde ağız değiştirir, başka şeyler söyler, başka şeyler kastedermiş, *I doubt, therefore I think; I think therefore I am* diye bağırıp çağırmaya başlarmış meselâ. Yine de ne

dediğini pek anlamazlarmış. Kısaca *Ich denke, also bin ich diyen* Almanlar gibi *I think, therefore I am* diye kestirip atarlarmış.

*Cogito ergo sum*un *sum*u Türkçe konuşanlar için başka, İngilizce veya Almanca konuşanlar için daha başka bir anlam ifade ederken, Wittgenstein, "Düşünce ile gerçeklik arasındaki armoni, metafiziksel olan herşey gibi, dilin dilbilgisinde aranıp bulunacak olandır" diye soruna açıklık getirmeye çalışmış ve fakat bir süre sonra, "Besbelli ki benim yanılgım, önerme yoluyla mantıksal resim çıkarmanın yanlış bir yorumunda yatıyor" demek dürüstlüğünü göstermiş. Bununla da kalmamış, "Tanrı'yı düşünmek ve Tanrı'yı gücendirdiğimi düşünmek beni mutsuz kılıyor. Bu benim vicdanım mıdır?" diye çığlıklar atmaya başlamış, fakat kimseler duymamış çığlıklarını.

Gerçekten de nedir şu adına *düşünme* dedikleri şey?

Düşünceyle, düşüncelerle belleğimizi doldurmak yerine, *düşünme*nin kendisi hakkında (bizâtihi) düşüneceğimiz günler de gelecek mi?

"Düşünce suçu" işleyenlerin *düşündükleri* (şeyler) adına mı, *düşünme* adına mı suç işledikleri hususunda karar veremezken zihnim, *cogito ergo sum* gibi vecizelerin sırr u esrârına vüsûlün yollarını daha ne kadar arayacağım ve çarmıhta gerili halde iken ruhumun semavâta ref'ini daha kaç asır bekleyeceğim?

Gerçekten de nedir şu adına *düşünce* dedikleri şey? Beynime batmış kıymık gibi bana acı veren şey?

Acaba düşünmenin yasalarını öğrenseydim, öğrenebilseydim, dindirebilir miydim acılarımı, saadetin kapısını aralayabilir miydim, harbi kazanabilir miydim meselâ?

Usûlsüzlük vusûlsüzlüktür!

Böyle demişti büyüklerim. VE ben de büyüklerimin sözünü dinleyip mahzâ vusûl için usûl edinmeye çalışmış, aslımı/asâletimi öğreneyim *diye*, usûle ereceğim *diye*, aklımın sınırlarını teftişe çıktım

diye diye gözlerimi kaybetmiştim; elimdeki ışıldağın ışığı etrafımı o denli aydınlatmıştı ki en nihayet göremez olmuştum. Belki ehl-i usûl arasına girebilmiş, lâkin yine de ehl-i vüsûlün huzuruna adım dahi atamamıştım.

"Nedir şu adına *düşünce* dedikleri şey?!" demekten gayrı başka bir söz çıkmaz olmuştu ağzımdan. Bir gün sırr u esrâr bağlarının kenarında dinlenirken, bir ses duydum. Şebüsterî'nin sesiydi ve *Gülşen-i Razdan* sesleniyordu. Hemen kulak verdim, gülümseyerek şöyle diyordu:

> İlk düşünceye daldığım, şaşırıp kaldığım şey şu: *Düşünce* dedikleri şey nedir?
> Bana "Düşünce nedir, söyle! Bunun mânâsını anlamak hususunda şaşırıp kaldım" dedin.
>
> *Düşünce*, bâtıldan hakka gitmek, cüzîde mutlak olan *küllü* görmektir. Buna dâir kitaplar meydana getiren hakîmler, *düşünce*yi tarif ederken şöyle demişlerdir: Gönülde bir tasavvur meydana geldi mi önce ona *hatırlayış* adı verilir. Düşünceye daldın da bu dereceyi aştın mı düşüncen örfte *ibret* adını alır. Akıllıca düşünce, bir işi etraflıca düşünüp başarmaya yarayan *tasavvurdur*. Bilinen şeyler hatırlanır da zihinde bir tertibe tutulursa, anlaşılmayan, anlaşılması istenen şey bilinir, anlaşılır. Kıyas'ta *mukaddem*, babaya benzer, *tâlî* anaya. *Netice* de çocuk gibidir kardeş! Fakat bir hükme varmak için yapılan bu tertib, *Mantık* bilmeye bağlıdır. Ama bir de şu var ki Tanrı yardımı olmadıkça yapılan tertib ve varılan hüküm, ancak taklide uymadır; taklidin ta kendisidir. Bu, uzak ve uzun bir yoldur.
> Bırak bu yolu da bir zamancağız olsun Musa gibi *âsayı* terket, Eymen vâdisine gel, ağaç bile sana "Ben Tanrı'yım, Tanrı" desin!

O halde şimdi susup Eymen'e doğru yol almalı!

düşünmenin yazgısı

Yazılarımı önceden yazıp Berlin'e öylece gitmeyi tercih etmedim; istedim ki her hafta vakti geldiğinde iskemleme oturup hep yaptığım *gibi*, her daim yaptığım *gibi* yine İstanbul'u karşıma alayım; İstanbul karşımdaymış *gibi*, İstanbul'daymışım *gibi* yazmayı sürdüreyim; öyle ki güneş açtığında güleryüzlü, yağmur yağdığında hüzünlü, ortalık karlarla kaplandığında yalnızlayıcı yazılar yazdıran İstanbul'un rahmet ve bereketini onun kucağını terketmişken bile hissedeyim; her zamanki *gibi*, İstanbul'daki *gibi*, gerçekmiş *gibi*, oradaymışım *gibi* yazabileyim.

Ah şu gibiler! Hiçbir zaman gerçeğin yerini tutmuyorlar. Kişi gerçeklerden mahrum olunca, gerçekleri, gerçeği dile getiremez hale gelince, gerçeğin dışına çıkınca, bu sefer ne yapıp edip 'gibilere' başvuruyor; "mış gibi, miş gibi" demeye başlıyor. Muhayyel bir dünyada 'gibiler' aracılığıyla ve dahi benzetmelerin yardımıyla düşünmeyi deniyor. Misaller vermek de bir tür *gibili* konuşmak,

gibiler sayesinde maksad ve meramı anlatmaya çalışmak demek değil mi?

"Şunun dediği gibi..." veya "Bunun yaptığı gibi..." türünden giriş ifadelerinin arkasından konuşanlar, acaba hep bizzat söyleyecek sözü olmayanlardan ya da dile getirecek düşünceleri bulunmayanlardan veyahut kendilerine ait konuşacak sözü kalmayanlardan mı ibarettirler?

İstisnaları var hiç kuşkusuz; zira düşünce ile dil arasındaki mesafe sanıldığından uzundur; düşünmenin, duymanın, hissetmenin eserleri sözün kalıpları içine dökülmek istendiğinde dil onu bütün çıplaklığıyla dışarıya çıkarmaz; oradan buradan topladığı giysilerle üzerini örtmeye çalışır; kendi kurallarını, kendi olmazlarını dayatmak ister. Ne denli incitici olmamaya çalışsa da, her ne kadar başkalarınca seyredilebilir hale gelmenin bedelini düşünceye ya da duygulara ödetmemeye uğraşsa da sözün sınırları hem düşünceleri, hem duyguları sınırlar; zira dil başlıbaşına düşünmeyi de, duymayı da sınırlar. Sınırlanmış bir düşünmenin dışarıda zaman ve mekânla, yani başkalarıyla sınırlanmış düşünceler dünyaya getirmekten öte yetenekleri bulunmaz. Dilin ülkesine adımlarını attıkları andan itibaren düşünceler de, duygular da pekâlâ bilirler ki düşünülen ve duyulan ister istemez 'konuşulan' haline gelecekler ve kendilerini seyretmeye talip olanlar onları konuşulanın giysilerini üzerlerinde taşırken seyretmekle yetineceklerdir.

Dilin kullanmaktan kendini alıkoyamadığı 'gibiler' işte tam da burada ortaya çıkarlar; 'doğal' kabul edilmeleri dilin doğasındandır, dilin duygu ve düşünceyi sarıp sarmalamasından, boyun eğmedikçe kendilerini başkalarının nazarlarına salmalarına izin vermemesindendir. Dil, yavrusuna şefkatini göstermekte beceriksiz davranan genç bir anne gibidir; çocuğunun deniz kenarında dolaşmaktan alacağı hazzı önemsemez; tam da aksine denize düşmesinden korkup ona bu hazdan vazgeçmesini salık verir; dinlemezse, evladının gününü odasında geçirmesini yeğler; ona gününü gösterir; ona gününü ne yazık ki sadece odasında gösterir.

Duygu ve düşünceler öylece durup odalarında kalmayı istemezler. İstedikleri tek şey dışarı çıkmaktır. "Şunun dediği gibi..." derler veya "Bunun yaptığı gibi..." yaparlar. En nihayet almak için onca uğraş verdikleri izni koparınca sokağa fırlarlar. Güya serbesttirler, güya özgürdürler, güya dışarıdadırlar. Lâkin dilin sınırları içinde serbest, dilin izin verdiği kadar özgür, dilin onayladığı ölçülerde dışarıdadırlar.

Oysa düşünme de, duyma da suskunluğu tercih ettikleri kadarıyla özgürleşirler; onlara özgürlüğü bağışlayan dil değil dilsizliktir, konuşma değil suskunluktur. Duymak dilden bağımsızlaştıkça sınırsızlaşır; özgürlüğünü kendi hanesinde, açıkçası kendi hapishanesinde bulur. Düşünme geceleyin, karanlığın içinde, sükût ormanının sessiz patikalarını adımlarken sessizce ve sessizliğin içinde özünü gürleştirir; zaman itibariyle son'un, mekân itibariyle sınır'ın olmadığı kendi ülkesinde gezinirken ve gezinebildiği sürece sonsuzluğunun ve sınırsızlığının farkına varır. İşte o zaman dile gelmez, dile gelmeyi istemez, dilin ülkesini ziyaret etmeye ihtiyaç duymaz, gibi-gibilerle oyalanmaksızın nesnesini nasılsa öyle, yani ne-ise-ne halinde temaşa eder. Çünkü özünde düşünmek temaşa etmektir; seyr etmektir. Evet, düşünmek gerçekte, kendini gerçek içinde, gerçekten seyretmektir.

Ne var ki düşünme özünü bırakıp temaşa ile yetinmez ve dilin ülkesine gitmeye karar verip şöyle der:

Şöyle muhkem tutayım aşkile yâr eteğin
Ya elimi kat edeler, ya keseler yâr eteğin!

Lâkin dışarı çıkınca yârin eteğini bir türlü muhkem tutmayı beceremez de daha eşikte iken hemencecik elini kesiverirler sanki onu tutmuş *gibi*, tutabilirmiş *gibi*.

Düşünmenin yazgısıdır bu!

düşünce düşlenir

Düşünme sükûnete ve sessizliğe ihtiyaç duyar; zira bilmeli ki ancak sessiz kaldıkça, kalabildikçe kişi özünün kendisinden talep ettiklerini gerçekleştirebilir.

Düşünmenin sessizliğe olan ihtiyacını yanlış anlayan acemi düşünürlerin şikâyetlerini ciddiye almamalı o halde. Onlar *sessizlik* ile sessiz bir ortamda bulunmayı anlıyorlar; gürültünün olmadığı bir yerde, sessizlik içinde, sükûnet halinde ancak düşünmenin yola çıkabileceğini ve dahi dikkatlerini dağıtan yabancı konuklarla karşılaştıkları takdirde onların kendilerini düşünmekten alıkoyacaklarını sanıyorlar. Öyle ki sırf bu yanılgı yüzünden sessiz bir ortamda olmakla *sessiz kalmak* arasındaki farkı göremeyi beceremiyorlar. Düşünme gürültünün içinde de sessiz kalabilir; ihtiyacı olan sessizliği vâveylalar arasında da temin edebilir; yeter ki dile gelmeyi istemesin; yeter ki dilin ülkesini ziyaret etmemek konusunda kararlı davranabilsin; yeter ki sese dönüşmekten kaçınıp sessiz kalabilmeyi, sessizlik içinde, sükûnet halinde ancak yoluna devam etmeyi tercih etsin.

İfade *istifade* içindir. Burası doğru! İfade'deki faide'yi görmeli, istifade edilmedikçe ifade edilemeyeceği ve ancak ifade aracılığıyla faide elde edilebileceği unutulmamalı. Pekâlâ! Lâkin sormak gerekmez mi: Kim için? Düşünme kendini ifade ettiğinde bu ifadeden kim istifade eder, kim faide temin eder? Elbette *başkaları*. Çünkü 'faide' de, 'istifade' de başkaları içindir; zira herşeyden evvel 'ifade' başkaları içindir. Başkası yoksa, düşünme kendisini ifade etmeye ihtiyaç duymaz; sessiz kalmakla yetinir, sesini çıkarmak istemez.

Düşünme dilin o bitmek bilmez davetlerini *başkaları* için kabul eder; başkalarına ulaşmak için dilin kapısını çalar; başkalarına ancak dilin açtığı kapıdan geçerek ve onun kurallarına tâbi olmak koşuluyla ulaşabilir. Düşünmeyi sözün giysileri içinde ve sözün aracılığıyla tanımak arzusunda olanların düşünmenin özünü dilin içinde yakalayabileceklerini sanmaları bir yanılgı hiç kuşkusuz. Düşünme özünü sözcüklerde ele vermez; dilin ülkesinde bütünüyle açılıp saçılmayı beceremez; bilakis bir kez dilin ülkesine ayak basmaya görsün, sözcüklerin arkasında saklanmaktan başka seçeneği kalmaz. Görünürken görünmez hale gelmeyi başarır. Kalabalıkların arasına karıştığında *düşünce* düşlenebilir sadece. Evet, kalabalıkların içine *düşünce*, 'düşünce' düşlenebilir. Sözcüklerin arasında düşünmenin izlerini (düşünceyi) görmeyi becerenler, onu giysilerini giymezden önceki haliyle düşleyebilenlerdir.

Düşünce düşlenir.

Bu ifadeyi iki şekilde anlama imkânımız var: Birincisi *isim* haliyle, ikincisi *fiil* haliyle.

1) Düşünmenin izleri (düşünce), üzerini dilin ülkesinde sözcüklerle örtünce, onunla çaresiz düş aracılığıyla, düşlenmek suretiyle irtibata geçilebilir. Çünkü *düşünce* dile gelmekle düşünmenin ko-

nusu olmaktan çıkar, düşlemenin konusu haline gelir. Kimse düşünceyi çıplak haliyle temaşa etmez; o yabancıların arasında çıplak dolaşmaz; sözcüklerle örtünür; bunu kendisinden istifade edilmesi için yapar; başkalarının faide sağlamaları için yapar. Düşünce dildeki hâliyle işte bu nedenle düşünülemez; sadece düşlenebilir. Özünü görmek isteyenler düşünceyi düşünmenin kendi öz yurdunda görmeye çalışmalıdırlar; değilse düşlemekle yetinmelidirler.

2) Düşünce, düşülünce, yani kişi düşünmenin yurdundan ayrılıp sözcüklerin içine düşünce, faide ve istifade için ifadenin aracılığına başvurmak zaruretini hissedince, bir bakıma yola düşünce, yola çıkınca, kendi öz makamından daha aşağılara düşünce düşlenir. Düşmeyince düşlenilmez, aksine düşülürse düşlenir, düşülünce düşlenir, düşünce düşlenir. Düşünme kendini ifade etmekten kaçınabilirse, sözcüklere bürünmek yerine gözlerden ırak kendi yurdunda ve kendi haliyle yaşamayı seçerse niçin düşlenilsin ki?! Âşık maşukunu onun elini tutmuşken düşlemez. Düşünce kendi yurdunda düşün değil; düşünmenin konusu olmakla yetinmez mi? Pekâlâ yetinir ve bu nedenle *düşünce* ancak düşünce düşlenir; düşmezse düşlenilmeyip düşünülür.

Bakınız şâir, düşünceyi kendi yurdunda ziyaret etmeyi beceremeyip onu salt dil aracılığıyla kavrayan acemi düşünürlere başkalarını kınamamaları için nasıl öğüt veriyor:

Ehl-i irfanım diye kimseye ta'n etme sen
Defter-i irfana sığmaz söz gelir divaneden

Yani birkaç kitap okuyup düşünceyi o düşmüş haliyle, salt sözcükler aracılığıyla satırlarda tanımış olduğundan ötürü boş yere gururlanıp da başkalarını kınamaya kalkışma; birgün delinin biri çıkar ve sana öyle bir söz söyler ki o sözü okuduğun kitapların, bildiğin sözcüklerin, taradığın satırların hiçbirinde bulamazsın. Düşünmenin giymek için kendisine seçebileceği giysilerin miktarını hayal

bile edemezsin. Düşünmenin izlerine (düşünceye) ancak sokaklarda rastladığını unutma! Düşünce tenezzül edip düşmüş ve sen de onu hiç değilse sokağa düşmüş haliyle görmüş iken nasıl olup da başkalarını kınarsın? Halbuki onunla kendi yurdunda tanışsaydın, tanışabilseydin şaşkınlıktan dilini yutup susardın ve asla konuşamazdın.

Düşünmenin sokağa düştüğünden kuşkulanamayacağımıza göre, niçin delinin birinin bütün keyfimizi kaçırmasından rahatsız olalım ki?

Delilerden rahatsız olmayalım; onların delirmiş olmalarını bir lütuf, bir rahmet olarak kabul edip sessizce divaneden bir an evvel defter-i irfana sığmaz sözlerin gelmesi için dua edelim.

Zihnin katmanları ve tabiatıyla işlemleri arasındaki farkları dikkate almayan kimselerin hesaplamalarının ürünlerini *düşünce* olarak nitelendirmelerinden daha büyük basitlik tasavvur olunabilir mi? Tıpkı *tahayyül* (hayal etmek) ile *tefekkür* (düşünmek) ya da *taakkul* (akletmek) arasındaki farkı bilip bilmeden kullananların kalkıp bizlere hayallerini sanki bir düşüncenin mahsulü gibi sunmalarındaki naifliğe nasıl katlanmamız gerekmiyorsa, *hesaplamak* ile *düşünmek* arasındaki farkı farketmemiş olanların hesaplarını yine aynı şekilde bizlere düşünmenin mahsulü (düşünce) gibi sunmalarına da katlanmamız gerekmez.

Nasıl ki *hayal*, muhayyile (hayal kurma yetisi) ile elde ediliyorsa, *fikir* de müdrike (akletme yetisi) ile elde edilir; tıpkı bunun gibi *hesaplamak* başka, *düşünmek* daha başkadır. Öncekinden farklı olarak ikisi de aklın faaliyetinin bir sonucu olmakla beraber iki zihnî işlemin konuları, kullandıkları verilerin türleri ayrıdır; zira hesap-

lamanın konusu *nicelik*, yani *sayı* ve *miktar* iken, düşünmenin konusu *kavram*dır. Hesaplarken sayar ve ölçeriz, sayarken sayıları, ölçerken miktarları kullanırız, dolayısıyla hesaplama sırasında sayılabilir ve ölçülebilir olanları konu edinmek zorunda kalırız. İlle de bu faaliyet *düşünmek* eylemi dairesinde mütalaa edilmek istenirse, ısrar etmeyip deriz ki: Sizin adına *düşünme* dediğiniz *şey niceliksel düşünme*dir ki dilimizde bunun asıl adı *hesaplama*dır.

Sayıların ve miktarların ahlâkı olmaz. Sayma ve ölçme işlemlerinde ahlâkın, izzet-i nefsin, haysiyet ve şahsiyetin esamesi okunmaz. Dolayısıyla ahlakî değerler hesaptan türemez, türemedikleri için de sayma ve ölçmenin konusu olamazlar. Niceliksel ölçüler başka, ahlakî ölçüler (değerler) daha başkadır. Kabaca söylendikde ilki niceliksel, ikincisi ise nitelikseldir.

"Hesaplama sayı ve miktarla olur" demiştik. Hemen ekleyelim resmedilmesi de *rakamlar* ile olur. Hesaplayanlar rakamları kullanırlarken bu işlemin dışanda, varlıkta bir içeriği olduğunu söyleyeçeklerdir ki doğrudur. Bu içerik şeylerin sayı ve miktarlardan oluşan kemmiyetinden ibarettir. Onlar varlığa bakarken sadece şeylerin niceliksel yönlerini nazar-ı itibara alırlar, toplarlar, çıkarırlar, çarparlar, bölerler ve fakat her halukârda bu işlemleri şeylerin *kendileriyle* (kavramlarıyla) değil, *nicelikleriyle* yaparlar. Gördükleri şeylerin kendileri değil, nicelikleridir, ölçülebilir ve sayılabilir taraflarıdır. Oysa *düşünme* böyle midir? Düşünmenin de içeriği vardır; ancak düşünmek hep birşeyin kendisi hakkında gerçekleşir, bir şeye, bir şeyin kendisine dairdir.

Amerikalılar *düşünen* değil, *hesaplayan* adamlardır, bu yüzden pratik ve pragmatik hareket ederler. Yaptıkları kâr ve zarar hesabıdır. Ne alıp verdiklerini hesap ederler; alıp verdiklerinin sayı ve miktarını dikkate alırlar. Kârlıysa teşebbüs ederler, zararlıysa kaçınırlar. Verdikleri az, aldıkları çok olmalıdır. Kâr verilenin az, alınanın çok olması halinde gerçekleşir. (*Az* da, *çok* da birer niceliktir.)

Bu onların görece güçlü olan taraflarıdır. Çünkü hesaplamada üst değerlerin, dinî, ahlâkî, felsefî hiçbir değerin yeri yoktur. Bunlar hesaba, kâra-zarara gelir şeylerden değildir. Toplama, çıkarma yapmak için ahlâklı olmanıza gerek yoktur. Ahlâklı olmak kimseye bir denklem çözümünde yardımcı olmaz, belki hesaplama yetisini zaafa bile uğratabilir.

Bizler bir zamanlar muhtevaya önem atfeden bir millet idik. Nicelik bakımından zararımıza olsa da, kâr etmesek de niteliği nazar-ı itibara alırdık. *Galibiyet* ve *mağlubiyet* mefhumlarını sayılabilir ve ölçülebilir sonuçlar olarak görmezdik ve Varlık'ı incitmekten çekinirdik. Terazilerimizi tartarken biraz *çok* vermekten kaçınmaz, belki nicelik bakımından zarar ettiğimizi bilir ama erdemli davrandığımız için, *kemmiyeti* değil, *keyfiyeti* önemsediğimiz için bu zarara üzülmez, bilakis sevinirdik. Ekseriya bizim için galibiyetin *mağlubiyet* anlamı kazanıvermesi de bu yüzdendi. Yenilirken yendiğimizi bilirdik.

Birbuçuk asırdır Batı eğitimi alıyoruz, son 20-30 yılı yaygın Amerikan eğitimi. Artık zeki gençlerimiz var, işini bilen bürokratlarımız, hesabını iyi yapan devlet adamlarımız. Düşündüklerinde zarar ettiklerini, hesapladıklarında ise kâra geçtiklerini sanıyorlar.

Düşünme ahlâkı var ama hesap ahlâkı yok! Oysa hesabın üstünde *düşünce*, düşüncenin üstünde *ahlak*, ahlakın üstünde *hikmet* olmalıydı. Olsaydı eğer, seve seve zarar etmeyi göze alırlardı. Ne yalan söyleyeyim, onlar baştan beri *doğru* hesap ettiler ama hep *yanlış* düşündüler.

Siz *siz* olun, dua ve zikirlerinizin sayı ve miktarını önemsemeyin; dua hesaba gelmez çünkü!

bilgisayar bilgi'nin nesini sayar?

Hatırlayacaksınız, bazı işbilir tüccarlar *zikirsayar* denilebilecek bir alet icat etmişlerdi. Ne gariptir ki insanların çoğu dualarının ve zikirlerinin kabul edilebilmesi için bu dua ve zikirlerin belli bir sayıya ulaşması gerektiğine inanırlar.

İnançlar hakkında diyeceğim birşey yok, isteyen istediğine inansın! Fakat bu inançları nicelikleri (*kemmiyet*) itibariyle değil, nitelikleri (*keyfiyet*) yönünden de değerlendirme hakkım olduğunu düşünüyorum.

İnsanımız herşeyi nicelikleriyle görmeye başladı. Rakamlar her yerde. Herşey sayılabilir ve ölçülebilir olarak görülüyor. Mekanizm ya da başka bir deyişle otomat mantığı (lojistik) her yerde hükümferma. İstatistik beliyyesi herşeyi nicelleştirmiş durumda.

Evsahipleri için kiracı ve komşu, esnaf için müşteri, yöneticiler için halkın ancak niceliksel değeri var. Yöneticiler halkı *sayısal* olarak önemsiyorlar. Çünkü sayısal çoğunlukla iktidar olunabiliyor, sa-

yısal çoğunlukla karar alınıyor, sayısal çoğunlukla hakkın, hakikatin kıymeti ölçülüyor. Herşey ama herşey ya sayılıyor ya ölçülüyor.

Evsahibi için *kiracı*, esnaf için *müşteri* sayısal olarak kıymetli ya da kıymetsiz. Bütün hayatımıza *kâr* ve *zarar*, *az* veya *çok* kavramları hâkim: Onlar azınlıkta, o halde gözyaşlarına bakmayın, urun! Parası yok, adam bile değil! Kilosu kaç para eder? Onu kaç kişi okur, kaç kişi dinler?

Ahlâk bile niceliksel kıstaslara mahkum edilmiş durumda.

Din u Devlet, Mülk ü Millet *bir* idi bir zamanlar.... Maksad, iktidar sahiplerinin yapıp ettiklerini dinin ve milletin denetlemesi, yapılanların ahlakî içeriğinin gözetilmesi, daha açıkçası denetleyecek ve gözetecek bir üst değerler manzumesinin bulunduğunun ifade edilmesiydi. Ancak bu durumda devlet adamlarının (*siyasetin*), tüccarların (*iktisadın*), alelade insanların (*toplumun*) davranışlarında bir üst manzumenin denetim ve gözetimine uygun olarak davranmaları mümkün olabilir, küçük hesapların düşünce'yi yok etmesi engellenebilirdi.

Bugün ise,

En zevksiz şarkılar niceliksel olarak kıymet kazanıyor; çünkü *şu kadar* satılmış!

En bayağı programlar niceliksel olarak yargılanıyor; çünkü *şu kadar* izlenmiş!

En bayağı eserler niceliksel olarak değerlendiriliyor; çünkü tirajı *şu sayıya* ulaşmış!

Nicelik (*kemmiyet*) sonradan görmeler için önemli olmuştur her zaman. VE *asalet, ahlak, erdem, bilgi, hikmet* niceliğe gelir şeylerden değildi.

Bilgisayarı bilgi çağının müjdecisi olarak selamlayanlar cevap versinler o zaman:

Bilgisayar bilginin nesini sayar?

Bilginin kendisi (*keyfiyet*) sayılabilir mi?

Akademik hayatımıza bir bakınız lütfen! Dipnot sayısı bir doktora tezinin kabul edilmesi için yeterli oluyor ve zavallı öğrenciler bilgisayarın yardımıyla dipnotlarını doldurup doldurup ünvan alıyorlar. Şu kadar sayıda makale yayımlamadıkça adam doçent, şu kadar sene koltuğu işgal etmedikçe profesör olamıyor. Kafalarımız da birer bilgisayar gibi hep mevcudâtı *niceliksel* olarak değerlendiriyor. Keyfiyeti nazar-ı itibara alacak kıratta adam olmadığı için, saymak (*sayı*) ve ölçmek (*miktar*) yetiyor.

Üç-beş rakamı ardarda getirmek saygınlık kazandırıyor sıradan zekalara. "Yüzde şu kadarı şöyle, yüzde şu kadarı böyle cevap vermiş, demek ki..." demek marifet görülüyor.

Bir zamanlar hesaplamayla, saymayla, sayıyla uğraşan ilme İlm-i Hesab (Aritmetik), ölçmekle, ölçüyle, miktarla uğraşan ilme İlm-i Hendese (Geometri) denilirdi. *Mühendis* kelimesi (karşılığı sanılan İngilizce'deki *engineer*in aksine) *hendese*den türemiştir ki bugün "mühendis kafası" ile halkın kasdettiği *şey* varlığı, cismi, cism-i tabii'yi değil, bilakis sadece onun niceliklerini (cism-i talimî'yi) nazar-ı itibara alan nicelikçi kafadır. [İngilizce *engineer* ise 'mühendis' değil 'motorcu' demektir.]

Birilerinin ikide bir önümüze hesap sonuçları (faturalar) getirmeleri ne kadar tabii ise, onlara cevap yetiştiren muhaliflerinin de farklı hesaplarla karşılarına dikilmeleri o kadar tabiidir. Tartışma esasen yapılanın *niceliksel* olarak kârlı mı, zararlı mı olacağı yönünde. Her iki taraf da doğru ya da yanlış hesap ediyorlar ve fakat asla düşünmüyorlar. Şöyle demek bile mümkün:

Onlar doğru hesap ediyorlar, ancak yanlış düşünüyorlar!

Söyler misiniz, düşünenler nerede o halde? Düşünme'nin hakkını veren taraf var mı? Ben *yok* diyeceğim ama çokluk yine bu sözcük *sıfır* olarak anlaşılacak ne yazık ki!

VARLIK varolanları incitenleri en nihayet incitir. Çünkü *düşünce böyle buyurur!*

Doğru bir yorumlama, hiçbir zaman metni yazarının anladığından daha iyi anlamaz. Doğru bir yorumlama, bu metni elbette başka türlü anlar. Ancak bu 'başka', yorumlanan metin üzerinde düşünmede 'aynı' ile buluşan bir 'başka' olmalıdır.

Heidegger, Nietzsche'nin *Tanrı öldü* sözünü açıklayan soruşturmasına bu ilkeyi temel alarak başlar ve ilave eder:

> Acele bir yargıda bulunmamak için, ilkin, *Tanrı öldü* sözünü, Nietzsche'nin anladığı gibi anlamayı denemeliyiz.

Heidegger'in bu va'dini nasıl yerine getirdiğini görebilmek için önce Nietzsche'den alıntıladığı şu pasajı okumalıyız:

> Öğle öncesi aydınlığında bir fener yakan, pazar yerinde koşarken durmadan "Tanrı'yı arıyorum... Tanrı'yı arıyorum..." diye bağıran kaçık adamı duydunuz mu? (...) Kaçık adam (...) "Tanrı nerede?"

> diye sorar; "şunu da söyleyeceğim, onu biz öldürdük, sizlerle ben! Onun katiliyiz hepimiz. Ama bunu nasıl yaptık? Denizi kim içebilir? Bütün çevreni silmemiz için bize bu süngeri kim verdi? Onu güneşinin zincirlerinden kurtarır iken ne yaptık biz yeryüzünde? Nerede gidiyor şimdi dünya, biz nereye gidiyoruz?

"Güneş yeryüzünden koparılırken insanların yaptığı", Heidegger'e göre, Avrupa düşüncesinin son üçyüz yılda yaptığından ibarettir. *Güneş* varolan'ın varolan olarak kendini gösterdiği bir görüş çevresi kurar; bu çevreyi sınırlar da. *Çevren* "hakiki olarak varolan duyuüstü dünya"yı gösterir. Bu herşeyi saran, *deniz* gibi içine alan 'bütün'dür. İnsanın yerleştiği yeryüzü, güneşinden koparılmıştır. Bütün görüş alanı silinmiştir. "Varolan olarak varolanların bütünü" demek olan deniz, insan tarafından içilip boşaltılmıştır.

Düşünme bakımından imgeden başka birşey olduğuna hiç kuşku olmayan bu *üç imge* (güneş, çevren, deniz) ile *üç soru*, Tanrı'nın öldürülmesi olayından ne anlaşıldığını aydınlatmaktadır: *öldürmek*, burada kendi başına varolan duyu-üstü dünyanın insan eliyle yok edilmesidir.

Heidegger devam eder:

> Kaçık adamın pazar yerinde dikilen "Tanrı'ya inanmayanlar" ile hiçbir ortak yanı yoktur. Çünkü bunlar Tanrı'nın Tanrı olarak inandırıcılığını yitirmesinden ötürü inançsız değillerdir; tersine, Tanrı'yı aramadıkları sürece inanma olanağından el çektikleri için, onlar artık arayamazlar, çünkü artık düşünmezler. Ayak takımı düşünmeye yol verdi, onun yerine de aylaklığın gevezeliğini koydu, kendi kanılarının tehlikeye girdiği her yerde *Hiççilik* kokusu aldı. *Asıl Hiççilik* karşısında her zaman üstünlük kazanan bu körleşme, düşünme karşısında iç daraltıcı korkusundan ötürü kendi kendisiyle konuşmaya girişti. Ama bu korku, korku karşısında korkudur.

Handiyse kaçık adamları kalmamış bir dünyanın çocuklarının, ayak takımının peşinden gitmeyi bir marifet addedegeldiği günlerden bu yana, düşünmeye yol verildi dünyamızdan; ve düşünce dünyamızdan *düşünce* gidince, geriye ne idüğünü kimsenin bilmediği, bilemediği bir *dünya* kaldı sadece. Yakında bizler için ve bizim elimizle bu dünyaya da yol verileceği muhakkak gibi.

Şimdi çok az kişi Tanrı'yı arayan kaçık adamları arıyor, korku karşısında korkan adamlara inat. Aksine çoğunluk, ayak takımının gönül okşayıcı, teselli verici ve o denli de aldatıcı söylencelerini fikir tezgâhlarının mostralık kısmından devşirip "Tanrı ölmedi" diyebilecek gücü buluyor kendisinde. Kimse Tanrı'dan bize âdil davranmasını dilemeye kalkışmasın o halde! Çünkü âdil bir mahkemeden çıkacak karar hoşa gitmeyebilir. Demek ki bir tek seçenek var: *adaletten* ziyade *rahmet*le muamele olunmak.

Keşke yazıyı bu temenniyle sona erdirebilseydim de "Şeytan sizi Tanrı'nın rahmetiyle aldatmasın" uyarısına dikkatinizi çekemeseydim. Ne var ki "Tanrı'yı arıyorum" diye diye kendini paralayan o kaçık adamın çığlıkları zihnimde yankılanıp dururken bunu yapamazdım.

Öyle ya, denizi kim içebilir?

görmediğim rabbe kulluk etmem

— Ben görmediğim birşeye inanmam, peki ya siz?

Böyle bir sual karşısında kaldığınızda nasıl bir cevap verirsiniz, neler söyleyebilirsiniz bilemiyorum ama geçen gün böyle bir sualle karşılaştığımda ben şu cevabı vermek cüretinde bulundum:

— Ben de!

Ve ekledim:

— Ben görmediğim Rabbe kulluk etmem!

Görmek...

Peki *görmek* denince ne anlaşılır? Ne anlaşılmalı?

Bazıları *görmek* deyince, en, boy ve derinliğe sahip üç boyutlu nesneleri görmeyi anlıyorlar ve bu nedenle de ancak gördükleri şeylere inandıklarını (*var* kabul ettiklerini) söylemeyi bir marifet biliyorlar. Herkes gördüğünden, görebildiğinden mesûl. Kimin neyi var ya da yok kabul ettiği en nihayet kendi seçimi. Dünyasının büyüklüğü ya da zenginliği de öyle. Yani kendi kabının, kendi hacmi-

nin büyüklüğüyle orantılı. Kur'an'ın tabiriyle böyleleri "dünyanın bir tek zahirini" bilirler; bir başka deyişle görülecek olanı salt gördüklerinden ibaret addederler ve görmediklerini, göremediklerini *yok* sayarlar.

Ateizm hâlâ -ki esasen her zaman öyleydi- ucuz popülizme malzeme temin eden bir hamâkat savunusu olarak arz-ı endam ettikçe, var'ın değil sadece, yok'un da kıymetinin düştüğünü görmek inanın hiç de hoş değil.

"Ben Tanrı'ya inanmıyorum" ifadesiyle söze başlayanlara ne zaman rastgelsem, içimden (Allah beni affetsin) "İyi ki inanmıyorsun!" demek geçiyorsa da hemen şeytanımı başımdan defedip nefsimin beni böyle günaha sürüklemesine fırsat vermemeye çalışıyorum. Basitçe ifade edildikde, başkalarının düşüncelerine ya da inançlarına saygı duymak gibi yapmacık bir hoşgörü ilkesine istinaden değil elbette. Sadece olanın olması gerektiğine inandığımdan. Çünkü *hamâkat* asla sırtı yere getirilemeyecek, yenilemeyecek bir rakiptir.

Peki ya *gaflet* için de böyle söylenebilir mi?

Hayır, gaflet perdesi kalkabilir, sadece biraz *gayret*, biraz *liyakat*, biraz da *nasib* lâzım. Gayret yoksa, kapılar açılmaz; hem de kimseye açılmaz. Gayretin olması yeterli mi? Ne yazık ki tek başına gayret de yetmez; ayrıca liyakat ve nasib de lâzım.

Okul sözcüğünü duyunca aklımıza ilk ne gelir? Bir okul binası elbette. Lâkin okula gittiklerini ya da bir okula devam ettiklerini söyleyenlerin, sadece bir binanın içine girdiklerini ya da bir bina ile aralarındaki münasebetin sürekliliğini dile getirdiklerini düşünürsek herhalde düşüncemizde isabet etmiş olmayız. Çocukların *okul* deyince okul binasını akıllarına getirmeleri tabii ise de hiç değilse yetişkinlerin biraz yukarıdan seyretmelerini beklememizden daha tabii ne olabilir? Her halde olamaz!

Hamakat sahipleriyle tartışmanın veya onları ikna etmeye çalışmanın da bir hamakat alâmeti olduğu muhakkak ise de buna karşın sanmamalı ki gaflet ehli için mesaî sarfetmek, zaman israf etmektir. Evet, çabalarınız bir netice vermese bile mesai sarfetmek, zaman israf etmek değildir.

Görmediği şeye inanmadığını söyleyenlerin halini hadi biraz anlamak mümkün, peki görmediği şeye inananlara ve/veya inandığını görmeye çalışmayanlara ne diyeceğiz?

İnanın asıl cevabının verilmesi gerekli olan sual bu!

İnancın/inançların hesabı verilmesi gereken bir tutum olmaktan ne zaman çıktığını hiç düşündünüz mü?

Bir düşünsenize, karşıtlarınız ne zamandan beri sizin sadece 'inanıyorum' demenizi yeterli görür oldular?

Evet, bir düşünün bakalım, onlar ne zamandan beri sizin inançlarınızı temellendirmenizi umursamaz oldular?

Ciddiye alınmanıza gerek olmadığı andan itibaren; yani inançlarınız başkalarını ilzâm etmez olduğu günden beri. O halde şikâyete gerek yok, bakın ne güzel hep birarada yaşayıp gidiyoruz işte.

çatlakların içinde kaybolmak

Bir insanın incecik bir buz tabakasının üzerinde dolaştığını bilerek hayatı yaşıyor olmasından daha ızdırap verici başka ne vardır bu hayatta bilemiyorum; her an çatırdayan, çatlayan, çatlayabilecek olan, korkulası sürprizlerle dolu bir hayatı yaşıyor olmak, her an küçük bir çatlağın içine süzülmek ve buz kırıklarının altındaki derin suların arasından kaybolup gitmek.

Endişe mi? Korku mu? Dehşet mi?

Hepsi bir arada!

Ne gariptir ki bu buz tabakasının inceliği, üzerinde dolaşanlar onun farkına vardıkça keskinleşir; inceldikçe -daha doğrusu inceliğinin farkına varıldıkça- değil üzerinde yürümek, kımıldamak bile imkân harici bir keyfiyete bürünür. İnsan ne yapacağını şaşırır; yürüdükçe incelen, inceldikçe yürünemez hale gelen bir zeminin üzerinde durmanın çözüm olduğunu sananlar varsa, hiç tereddüt etmeden söylemeliyim ki fena halde yanılmaktalar.

Evet, durduğunuz takdirde, bu sefer -tam da aksine- ağırlığınız artacak ve zaten yeterince incelmiş olan, hiç değilse siz durdukça ağırlaştığınızdan böylesi bir ağırlığa dayanamayacak duruma gelen bir tabakanın içine çekilmiş olacaksınız. Buz tabakasının inceliği, inceliğinin farkına varıldıkça arttığı gibi; üzerinde dolaşanların ağırlıkları da onlar durdukları müddetçe artar. Farkına vardığınızda, ayağınızı bastığınız zemin gücünü kaybetmekte; durduğunuz an sizin ağırlığınız artmaktadır.

Farkına varılmadığı takdirde -ne mutlu kendilerine ki çoğu insan bunun farkında değil- üzerine basılan zemin meâ'l-memnûniye o koca kalabalıkları sırtında taşır; hatta bunu bir görev addeder. Farkına varılırsa şayet, hemen büyü bozulur ve böylelikle tabakanın incelme süreci başlamış olur. Lâkin oyun asla burada ve bu biçimde sona ermez. İkinci kural şudur: Siz, inceliğinin farkına varmış olsanız bile, durmamak, soluklanmamak beceresini gösterebilirseniz şayet, üzerinde dolaştığınız zemin sizi kolay kolay sinesine almaz; alamaz; yorulmanızı, yani sizin kendiliğinizden durmanızı bekler. Bu takdirde ağırlığınız artacağından, o sizi içine çekmiş olmaz; bilâkis siz kendinizi onun kucağına atmış olursunuz.

Çözüm nedir o halde?

Çoğunluğun çözümü çoğunluğun içinde kalmaktan ibarettir; yani hiçbir şeyin farkında olmamak, hiçbir şeyin farkına varmamak, mümkün olduğunca, olabildiğince, üzerinde yürünen zeminin mahiyetinden habersiz bir surette yaşamak. İşte öylesine yaşamak, gaflet içinde, gaflet halinde, bilmeksizin, görmeksizin, söylemeksizin yaşamak, itirazsızca yaşamak, muhalefet etmeden değil, bilmeden, bilmeye çalışmadan... meraksızca... öylesine... gittiği gibi... olduğu gibi... sormadan, soruşturmadan, öğrenmeye çalışmadan...

Tehlikenin farkına varılmadığı sürece, oyunun en önemli kurallarından biri devrede demektir: Bu kurala göre, zemin kolay kolay

incelmez; üstelik durmanız, dinlenmeniz halinde de ağırlığınız artmaz; yani merak etmedikçe, meraklanmadıkça, neler olup bittiğinin peşine düşmedikçe güvendesiniz demektir.

Sorun, neler olup bittiğinin farkında olanlarda. Onlar da -tabiatıyla- kendi aralarında iki sınıfa ayrılıyorlar: Birinciler, neler olup bittiğinin farkına varıp durmayı tercih edenlerdir ki inceliğin farkına vardıkları için üzerine bastıkları buz tabakasını daha da inceltmişler; durdukları için de ağırlıklarını artırmışlardır.

Sonuç?

Sonuç, çatlakların içinde kaybolmak ve böylelikle kendilerini içine çeken buz tabakasını yeniden kalınlaşmasına yol açmak. (Hayat hâlâ niçin devam ediyor sanıyorsunuz?)

Peki ya ikinciler?!? İkinciler, buz üstünde hiç durmaksızın koşmayı sürdürenlerdir; tıpkı *Bleibt alles anders* adlı şarkısında Herbert Grönemeyer'nın dediği gibi: *Tanz den Tanz auf dünnem Eis.*

O halde şurada oturan şişkinlerin onlara *deli* demelerine aldırmayın; biz onları *velî* biliyoruz!

dönmek ve/veya dönüş

'Dönmek' üzerine konuşalım şimdi de. Nereye dönmek? Nereden dönmek? Nerede dönmek?

Bu sorular aracılığıyla öğrenilmek isteneni önemsemeyelim de dönme'nin, yani dönüş'ün, yani hareketin, yani eylemin kendisini anlamaya çalışalım.

Nereye dönmek?

Bu soru dönüşün kendisini merak etmiyor; bilakis dönme eyleminin yöneldiği yerle ilgileniyor. Dönme'nin bir yere doğru olması gerektiğini varsaydığından, daha açıkçası, sâil en başta "Dönmek, bir yere (doğru) dönmektir" tanımına kendisini teslim ettiğinden, bir yöne dönülmedikçe 'dönmek' üzerine konuşulamayacağını öngörüyor. Ne var ki yön'ün vurgulanması bu durumda bize eylemin kendisini de unutturuyor; çünkü bir yere doğru dönmek, bir yere doğru yönelmek anlamını kazanmakla kalmıyor, eylemi ileride gerçekleşecek bir durum haline dönüştürüyor. Yönelmek, eyle-

mek değil, eylemeye karar vermek bir bakıma. Eylemin kendisi, eylemin yönüne nisbetle asıl anlamını kazandığından ve "kendisine yönelinen"e henüz ulaşılmamış bulunduğundan, bir yere dönmek, yönelmenin kendisinde eriyor, kayboluyor.

Oysa biz nereye dönüleceğini değil, dönüş'ün kendisini araştıracaktık.

Nereden dönmek?

Bu soru da önceki gibi dönüş'ün kendisini ıskalıyor. Dönme eylemini bu sefer "ileriye doğru" değil, "geriye doğru" bir dönüş olarak tanımlamamızı istiyor bizden. Üzerinde bulunulan bir noktadan geriye dönmeyi sözkonusu ettiğimizde, esasen dönüş'ten değil, bilakis bir "geri-dönüş"ten ve fakat her halukârda yine bir yönelimden söz açmış olacağız.

Geri-dönüş? Başlangıç noktasına mı? Bulunduğumuz nokta ile başlangıç noktası arasındaki duraklardan birine mi? İleriye değil, geriye ama muhakkak bir yerden başka bir yere, başka bir yöne. Bu durumda *dönmek*, hem "bir yere doğru" dönmek, hem de "bir yerden" dönmek anlamına geldiğinden, varılmış, gidilmiş, katedilmiş bir mesafenin sınırını kendisine mekân olarak seçmiş oluyor. *Dönüş* sözcüğü zorunlu olarak bir 'gidilmişlik' anlamını içeriyor. Dönmek için, dönebilmek için bir yolun katedilmesi gerekiyor çünkü. Yol katedilmeseydi o yoldan geri(ye) dönülebilir miydi?

Oysa biz nereden dönüleceğini değil, bizâtihi dönüş'ü, dönüş'ün kendisini araştıracaktık.

Dönme eylemini kavramak için her adım atışımızda önümüze bir 'yönelmişlik' hâletinin çıkmasından ötürü pes etmemeli, eylemi yönelmişlikten arındırmak konusundaki isteğimizi hemen kaybetmemeliyiz. Bizi geciktiren şu olmalı: Biz eylemin kendisini konuşmak istiyoruz ama onu nesnesinden ayrı kavramayı ve dolayısıyla bağımsız bir *dönüş* kavramına ulaşmayı beceremiyoruz.

O halde 'Nereye' ve 'Nereden?' sorularını paranteze alıp bizzat dönme eylemini, yani dönüşün kendisini niçin konuşmayı denemiyoruz?!? Bunu yapabilir ve 'Nereye?', 'Nereden?' sorularını paranteze alırsak, belki dönme eyleminin anlamına kendi açıklığı içinde ulaşabilir, dolayısıyla *yönelmek* ile *dönmek* kavramlarını karıştırmaktan kurtulabiliriz.

Nerede dönmek?

Yine de iyimserliğimiz fazla uzun sürmeyecek galiba. Çünkü bu sefer "Nerede dönmek?" sorusuyla başbaşa kalıyoruz. 'Nerede' sorusu, doğrudur, bize, eylemi, nesnelerinden bağımsız bir surette düşünme fırsatını sunuyor ve dolayısıyla 'Nereye?' ve "Nereden?" sorularının bizden talep ettiklerininden kat-ı nazarla eylemin kendisini kendi çıplaklığı içerisinde kavrayabileceğimiz zannını veriyor. Halbuki eylem nesnesinden tecrid edildiğinde, yani geçişli (*müteaddi/transitiv*) değil de geçişsiz (*lâzım/intransitiv*) bir fiil olarak ele alındıkda, bu sefer eylemi bir mekân zarfıyla (*adverb*) birlikte düşünmek zorunluluğu ortaya çıkıyor: Nerede?

Dönmek eylemi, bir niyet, bir durum değil, bir hareket bildiriyor. Hareket'in mekâna ihtiyacı var. Hareket, mekânda/mekân içinde harekettir. Bu bakımdan dönmek, en azından "bir yerde" dönmektir. Demek oluyor ki *dönme* eylemini, görünüş itibariyle bir yönden tecrid edebiliyoruz ama bir yer'den aslâ!

Sözün özü: *buradan* dönmeyebiliriz, *oraya* da dönmeyebiliriz ve fakat hiç değilse *burada* dönebilir, dönüş'ü 'buradalığı' içinde kavrayabiliriz.

Dönme eylemini geçici olarak da olsa herhangibir yöne veya herhangibir yönden bağımsız kendi içinde bir *dönüş* olarak adlandırmayı denediğimizde, dönüşü mekândan tecrid etmiş olmuyoruz; yani böylelikle *bir yere* veya *bir yerden* dönmesek bile, *bir yerde* dönmek zorunda kalıyoruz, dönüşü, dönüşümüzü bir yere izafetle

tanımlamaya, anlamaya, anlamlandırmaya bizi mecbur eden, eylemi nesneleriyle birlikte düşünmek zaafına düçar olmamız değil, bilâkis bu, eylemin kendisinde, *dönüş* eyleminin doğasında mevcut. "Buradalık" eyleme dışarıdan katılan basit bir nesne (objekt) değil, eylemin içinde eylem varoldukça varolacak bir hassa: yani *dönmek* ve/veya *dönüş* sözkonusu oldukda, *buradalık* eyleme dışarıdan ilişen genel arazlardan biri değil, sadece eyleme mahsus özel bir araz.

Bir cismin dönüşünden söz edersek, yeri o cismin üzerinde hareket edebileceği bir *mekân* olarak adlandırabilir miyiz? Hani o bildik *satıh* anlamındaki yer ve mekân? Elbette hayır! Bir yerde olmak, bir cismin bir yerde olmasından ziyade özne'nin (dönüşü gerçekleştirenin) bir yer kaplaması demek. Bir tahayyüzle mütehayyiz olması demek. Burada "bir yerde dönmek" ile kastedilen acaba sınırlı, boyutlu bir mekanda yerleşmek, bir mekâna yerleşmek olabilir mi? Sözgelimi topaçın dönüşü *nereden*, *nereye* ve dahi *nerede*?

Topaçın dönüşü, kendisinde bir dönüş olarak bir yerden bir yere, daha doğrusu aynı yerden aynı yere. Aynı yerden yine aynı yere döndüğünde topaç hangi yöne doğru hareket etmiş oluyor? Dahası hızını aldıktan sonra *dönmüş* mü oluyor? Evet, dönüyor ama dönüşü görünmez oluyor. Topaçın kendi etrafındaki dönüşüyle mekâna temasıyla birlikteki hareketi karşılaştırıldığında, ancak o zaman o bir yerden bir yere hareket ediyor. Topaç yere temas ettiği sürece aynı yere temas etmiyor, edemiyor. Topaçın mekâna nisbetle hareketi -işte o bilindik mânâda- mekândaki hareketidir. O yere değdikçe, dokundukça, yerle temasa geçtikçe bir yerden başka bir yere intikal ediyor. Bu durumda topaçın dönebilmek için yere değmesi mi gerekiyor? Dönüşü hep mekânı mı gerektiriyor? (Oysa topaç yere değmeden dönmeye başlamıştı.) Bu durumda *yer* onun hareketini mümkün kılan bir imkân olmaktan çıkıp, onu dönüşünü

zorlaştıran, ona süründükçe, sürtündükçe onun hareketini azaltan, onu dönen olmaktan çıkarıp yönelen, intikal eden bir mânia haline dönüşmüş olmuyor mu?

Dönüş bir yere bağımlı, bir yerde. Bir yere doğru ya da bir yerden değil, bir yerde. Dönüş kendi içine yöneldiğinde, onun bu hareketi tabiatıyla bir *kımıldanma* sayılmaz; dönüş, kendi içine *yönelme*, kendi içine doğru *kıvrılma*. Bu haliyle dönüş başka birşey değil, kelimenin tam anlamıyla o bir *kıvranma*. Dönüşün yönü ileriye doğru değil ki kalkıp biz ona *ilerleme* diyelim; geriye doğru olsaydı *gerileme* derdik zaten; sağa-sola doğru bir gidiş-gelişten hiç sözetmedik şimdiye değin; böylelikle daha en baştan *sallanma* ile alâkamızı kesmiş olduk.

Dönmek bir eylem, bir hareket. Dönmeyi bizzat dönme olarak açıklamamış, açık kılamamış idik; ancak onu nesnelerinden tecrid etmeyi başarmıştık. Bu nedenle dönmek "bir yerde dönmek"; o bir *hareket* ve fakat bir yerde *kımıldama, ilerleme, gerileme, sallanma* olarak adlandırılamayacak bir *hareket*.

O halde tam da burada niçin *yer* sözcüğünü *nokta* sözcüğüyle değiştirmiyoruz? Kımıldamıyor, ilerlemiyor, gerilemiyor, sallanmıyor ama dönüş, biteviye dönüyor. Adını nev'inden değil, faslından alıyor. Evet, o, bir noktada dönüyor; yer ile temasını kestikçe *yükselen*, yere temas ettikçe, yere dokunup ona değdikçe *derinleşen* bir dönüş... bir çevrim... bir kıvranış... O, noktada... noktanın içinde... noktanın sınırlarında... noktanın sınırlarını aşamayan bir dönüş... bir kıvrılış... bir kıvranış... noktanın içinde eriyiş... noktanın dibine çöküş... ağırlaşan, zahirine bakıldıkda duruyormuş gibi görünen bir duruş... o bir tekrar... o bir tekerrür... duruş halinde bir yinelenme... dururken yenilenme...

İmdi, lütfet de söyle bana a dostum, nicedir içinde kıvrandığımız bu nokta'nın bizâtihi kendisi niçin hiç kıvranmıyormuş gibi *duruyor*?

Duraklayıp nefes almak birlikte yol aldıklarından bir süreliğine olsun ayrılmaktır; tamamen ayrılmamak için bir süreliğine ayrılmaktır. Ayrılmak yolda yalnız kalmak demek. Yalnızlığın o muhteşem sessizliğine gömülüp o sükûnet içinde hayatı, yapıp ettiklerini düşünmek, gözden geçirmek bence dünya yolunun yolcularına verilen en büyük nimet. Çünkü yalnız kalmazsan, kalamazsan kendine dönemezsin, sürekli etrafı seyretmekten yorulmuş gözlerini kendine, bizzat özüne çeviremezsin. Kalabalıklar arasında yavaş yavaş erir gidersin. Bir kez bile kendinle sohbet etmeye, kendinle başbaşa kalmaya zaman bulamadan "yolculuğun sona erdiğini sana söyleyecek olanlar" gelir ve bu sefer ebedî istirahata çekilirsin.

Bu bakımdan *yalnızlık* büyük bir lütf-ı ilahîdir. İnsanların bunca hay-huy içinde çırpınıp durmaları da en nihayet biraz olsun yalnız kalabilmek, kendilerine vakit ayırabilmek için değil midir? Akıllı insanlar -bilip gördüğümüz kadarıyla- henüz imkân varken, yalnızlığın tadını çıkaracakken kendilerini hay-huydan uzak tutarlar; yalnız kalmak, kalabilmek için hay-huya gömülmek yerine kendilerini o hay-huyun taleplerinden uzak tutarak, daha mütevazı bir hayatı seçerek daha yolun başındayken yalnızlık lütfuna gark olurlar.

Hayatın dizginleri zaman zaman insanın elinden çıkar, durmak istersin duramazsın, kenara çekilmek istersin ama yapamazsın. Bizzat insanın kendine muktedir olamadığı anlardan bir andır bu da. İşte o an Cenab-ı Hakkın yardımı gelir ve seni usulce kenara çeker, "Biraz nefeslen, kendine gel" demek ister. Artık bir türlü frene basmak, durmak, dinlenmek, hayatını gözden geçirmek iktidarını kaybettiğinden Kadir-i Mutlak'ın iktidarından yardım alır kişi, eğer o da nasibi varsa.

Sevdiğim bir hikâye vardır:

> Şeyhin biri müridiyle giderken bir köyün yanından geçmişler. Şeyh demiş ki:
> "Evladım. Ben şu incir ağacının altında biraz nefesleneyim, sen de al şu testiyi, git köyün çeşmesinden dolduruver bir zahmet."
> Mürid gitmiş çeşmeye. Bir de ne görsün çeşmenin yanında dünya güzeli bir kız testisini dolduruyor. Takılmış peşine. Yolda aşkını ilan edivermiş. Kız da ondan hoşlanmış ve "Babamdan iste beni" demiş. Delikanlı da gidip babasından Allahın emriyle, Peygamberin kavliyle kızı istemiş. Adamın gözü delikanlıyı tutmuş, "verdim gitti" demiş. Derken çocukları olmuş, aradan yıllar geçmiş, çocuklar büyümüş, hatta en son gelip babalarına demişler ki:
> "Baba bize destur ver de gidip rızkımızı arayalım."
> Çocuklar gitmişler, derken bizimki iyice yaşlanmış. Bu sırada kayınpederi vefat etmiş, çok geçmeden hanımını da kaybetmiş ve öylece yalnız, tek başına kalmış. Birdenbire incir ağacının altında unuttuğu Şeyhini hatırlayıp "Eyvah!" demiş, "Ben ne yaptım?" Hemen koşup bir testi almış ve çeşmeye gidip testiyi doldurduktan sonra koşa

koşa incir ağacının yanına gitmiş.

Bir bakmış ki Şeyh hâlâ ağacın altında ayaklarını uzatmış oturmakta. Şeyh tebessüm ederek şöyle demiş bizim delikanlıya: *Evladım, nerede kaldın? Az kalsın ben de gidecektim!*

Kıssadan hisse, hepimizin unuttuğu birşeyler vardır bunca vaveyla içinde. Unuttuğumuz aslında kendimizdir, kendimizi unuturuz bu acımasız hayatın vaveylası içinde. Dışdünyadaki gaileleri bahane ederek aslında hep kendimizden kaçarız ve ceza olarak da sonunda kendimizi kaybederiz. Bütün mücadelemiz kendimizi aramaktır, kendimizi aramakladır. Kendini bulanlar, kendini bilenler, kendine kavuşanlar ne yazık ki azınlıktadır.

Yola çıkmak biraz da yoldan çıkmaktır! Yol hep bizi bekler, o sabittir, bizler ise geçici. Bizler aceleciyiz, yol ise sabırlı. Bizler kaçarız, saparız, çıkarız ama en sonunda yolun bizi beklediğinden emin bir şekilde yine ona dönebileceğimizi biliriz.

Yolu kaybeden yolu nasıl bulacaktır?

Eğer yol sabit olmasaydı, yol öylece yerinde beklemeseydi, yol değişseydi, inan onu bulamazdık. Unutmamalı, yol biziz! Yol bizi hep bekler, sabırla bekler, bizim ona dönmemiz için inatla bekler. Yoldan çıkmak "bizim biz olmaktan çıkmamız" anlamına gelir.

Yola çıkmanın yazgısıdır bu.

düşe kalka yürümek aklın kaderi

Düşe kalka yürümek, *düşe kalka* yolu katetmek, *düşe kalka* menzile ermek, erişmek, hep bilmeden, tanımadan yola revan olmanın, tecrübe edilmemiş bir yolda olmanın cilvelerinden. (Yola çıkmanın *yoldan çıkmak* demek olduğuna daha önce işaret edilmemiş miydi?)

Düşe kalka yürümek, hatalar yapa yapa menzile ermenin bir diğer adı... yalnız... kılavuzsuz... tek başına...

Niçin?

Sadece tecrübe edilmemişi bir kez olsun kendi adına tecrübe etmek için.

Düşe kalka yürümeyi göze almalı o halde! Üstelik kimseyle düşüp kalkmadan, tek başına, yalnız, yalınız, biteviye düşe kalka yürümeli... menzile ermek için, erebilmek için.... VE fakat menzile ermeyi değil, menzile doğru olmayı mühimseyerek.

Belki menzile varılmaz, varılamaz; ancak yine de menzile doğru olmalı; hiç değilse yol müstakîm, menzil hak olmalı.

Yürüyüşümüzün *düşe kalka* olması, yola yalnız düşmemizin gereği... yalnız... yani sadece aklın o kendini bilmez kılavuzluğuna muhtaç oluşumuzdan... ve dahi mürşidsiz.... rehbersiz... aşksız...

Düşmekten korkmamalı, bilakis öylece düşüp kalmaktan, düşüp kalkamamaktan korkmalı. Kalkmamak yürüyüşün sona ermesi demek; yolcunun menzile ermesi değil, aksine hayallerin sona ermesi demek. *Kalkmamak, kalkamamak* yürümemek, yürüyüşü terketmek demek. Oysa biz yürümekten, düşe kalka da olsa yürümekten söz ediyoruz.

Bizi yola düşüren *aşk*, bizi yolda düşüren ise *akıl* olduğundan, aklın çelmelerine takılmaktan pek öyle çekinmemeli, asıl aşkın yardım elini uzatmamasından korkmalı. Düşe kalka yürümeye devam etmeli, aklın çelmelerine takılıp düştüğümüzde aşkın kuvvetiyle kalkmalı, kalkmayı denemeli. Çünkü çelmelemekten geri kalmasa da akıl intibah eder. Nitekim Ahmed Avni Konuk merhûm şöyle diyor:

Aklın âlem-i hakikate doğru yürüyüşü *düşe kalka* tabirine mâsadaktır.

Hakikat arayışı muvacehesinde aklın aczini itiraf edişi üzerinden nice asırlar gelip geçti. Aklın hissiyâta muhtaç olması sebebiyle kendilerine ihtiyacı onu çok defa hislerin elinde oyuncak eyledi. Öyle ki akıl mahsusata her gidişinde hislere müracaat etmek zorunda kaldı ve hiss u vehim acımasızca iktidarlarının gereğini yaptılar ki halen de yapıyorlar. Lâkin akıl düşe kalka yürümek zorunda yine de. Yola düştüğü için düşmek zorunda. Yürüyebilmek için ister istemez düşmek zorunda.

Hiç kimsenin kuşkusu olmasın ki bu, aklın kaderi. Cevdet Paşamızın aşağıya aldığım şu ifadeleri bu kadere atıf değil de nedir?!

> *İnsan yalnız aklıyla kalsa doğrudan şaşmaz.* Lâkin his ve vehim ileri geçip nefsi kendilerine müncezib ve müsahhar etmişlerdir. Bu sebepten nâşi vehmiyâtın ahkâmı ekseriya nefsin indinde bedihiyyâttan mütemeyyiz olamaz. Akıl ve Şer' [Din] eğer vehmin ahkâmını def ve tekzib etmeseler vehmiyyâtın bedihiyyâta iltibas ve iştibahı bâki kalır ve hiç bertaraf edilemez olur idi.

Evet doğrudur, akıl düşer; düşer ama kalkar, kalkabilir. Onun düşüşü bâki kalmaz. Kalsaydı, vehmiyatı def etmek asla ve kat'a mümkün olmaz, olamazdı.

İşte bu nedenle aklın âlem-i hakikate yürüyüşü *düşe kalka* olmak zorundadır; zira düşe kalka yürümek onun kaderidir.

Korkulmaz mı hiç yalnızlıktan?
Ben ki hep korkular devşirdim yalnızlıktan!

yola düşe kalka yürümeyi göze almakla düşülür

Yolcu yolu göze alamaz, yol yolcusunu göze alır.

Düşüp kalkmak yolda olmanın icabı, yola düşmenin bedeli. Düşmenin acısını kalkmanın hazzı yok etmese bile azaltırmış. Bu bir *teselli*. Hiç kuşkusuz aynı zamanda bir *ümit*. VE hepsinden önemlisi bir tür *düşkünlük*.

Kimler için teselli? Kalkmış olanlar için.

Kimler için ümit? Kalkmayı düşleyenler için.

Kimler için düşkünlük? Düşecekler için.

O halde yola düşüp de yolda düşmemiş olmaktan sözedenleri nasıl ciddiye alabiliriz? Oysa yolda düşmek yola düşenlerin düşkünlüğü.

Esasen biz kendimiz yola çıkmayız, yol bizi kendisine çeker, biz sadece ona doğru sürükleniriz yine onun tarafından. Yola çıkmak bir hesabın sonucu değil, o bir kader. Kimi kendisine çekeceğine, kimi peşinden sürükleyeceğine yolun kendisi karar verir. Hesapçılık

kâr etmez bu yüzden. En nihayet zamanı gelince yol yol hesapçılarının hesabını boşa çıkarır.

Bir kere biz karar veren değil, hakkında karar verilenleriz. Yola koşanlar değil, yola koşulanlarız. Yola düşmemiz, yolda olmamız başkalarını davetiye çıkarabilmemiz için yeterli değil. Çünkü davetkâr olan yoldur. Yol davet eder, yol karar verir kimleri üzerinde dolaştıracağına. Yolcular yolda karşılaşırlar, yolda tanışırlar ve hüzün verici olanı şu ki onlar yine yolda ayrılırlar yolun kendisini her yarışında. Yarıp geçmek, yara yara geçmek ve/veya yarışmak yolu yaranların değil, yolca, yol tarafından yarılanların yazgısı. Yargı yolun yargısı, yolculuğun keyfiyâtı ise yolcunun yazgısı.

Sürüklenmek hesapları alt üst eder; sürüklenmenin heyecanı -ki bu heyacan çokluk âni bir korkuya (*havf-ı ânî*) inkilâb eder- sürükleneni hesaptan alıkoyar, hesap yapmaktan da, hesabınca gitmekten de alıkoyar.

Nereye doğru?

Elbette menzile doğru. *Yolcu* menzile doğru olan'ın adı. Yolcu hep menzile doğru olmalı; yol ise müstakîm, menzil hak olmalı.

Hak hakikatte tahakkuk edenin hakkı değil mi?! Yoldaymış gibi görünenenlerin anlayamayacağı bir sır bu! *Sırr'ul-esrar.*

Denir ki perdeler yola yol tarafından çekilenlere açılırmış... düştükçe... düşürüldükçe... düşleri düşündükçe... düşlendikçe...

Karanlıkları yarmak yolu yarmak demek. *Yarmak* yürümek demek çünkü. Düşe kalka da olsa ibtidadan intihaya dalmak... perdeleri açmak... açtıkça perdeleri perdeler tarafından çepeçevre sarılmak...

Yenişehirli Avni ne güzel söylemiş:

Dünyada öyle mahv-ı vücûd eyle kim gönül
Mahşer gününde nâm u nişânın görünmesin!

Orada görülecek olanların işi zor. Burada görülmek için ödedikleri bedel sadece gaflet. Görülmeyi görmeye tercih edenler ne

bilsinler burada farkedilmenin orada farkedilmek demek olduğunu. Görmeleri gereken tarafından görülmeyecekler; bilakis görülmeyi istediklerince görülebilecek bir yerde olacaklar.

Yola çıkmamışlık, yolu tecrübe etmemişlik bir sıcak battaniye gibi onları sarıp sarmalamış ve dahi etrafı görmekten perdelemişken onlar rehavetin kucağında yolun kendilerini çağırdığından habersiz uyurlar. Yolsuzlar yolda düşenlerin çığlıklarını da duyamazlar. Çünkü gece hep yolculara ve yolcular için istirahattir. Yolsuzlar bıkmazlar gündüzleri de uyurlar. *Korkulmaz mı hiç yalnızlıktan/ Ben ki hep korkular devşirdim yalnızlıktan* diyen şâirin sesini hiç işitmezler, işitemezler ve fakat buna rağmen korkudan korkmaya devam ederler.

Korkmak asillere mahsus bir keyfiyet, *korkaklık* ise sefillere. Çünkü korkmak asaletin, korkudan korkmak sefaletin alâmeti.

İşte bu a dostum, "Yola düşe kalka yürümeyi göze almakla düşülür"ün mânâsı!

hak sizleri dertsiz bırakmasın

Meşhur bir kıssadır; dervişin biri diğerine sormuş; "Ne yapıyorsunuz, günlerinizi nasıl geçiriyorsunuz?" diye; öteki de cevap vermiş: "Ne yapalım, bulduğumuzda yiyoruz, bulamazsak sabrediyoruz." Bunun üzerine soruyu soran demiş ki: "Bunu bizim Horasan'ın köpekleri de yapıyor!"

Bu defa diğeri sormuş: "Peki siz ne yapıyorsunuz!" Horasan dervişi fevkalâde ârifâne bir cevap vermiş: "Biz bulursak dağıtıyoruz; bulamazsak şükrediyoruz!"

Bizim medeniyetimizden gayrı muhatablarına (hele hele *dost* bildiklerine), "Cenab-ı Hak sizleri dertsiz bırakmasın" diye dua edebilecek şefkatte güzîde insanların yetiştiği başka bir medeniyet, başka bir toplum çıkmış mıdır bu yeryüzünde?

Laf olsun diye söylenmezdi bu söz. Âmiyâne tabirle *kelime oyunu* filan yapmak niyeti de yoktu bu duayı yapmayı âdet edinmiş insanların. Gayet ciddi ciddi söylerler ve Hakkın kimseyi dertsiz

bırakmasını istemezlerdi; yürekleri insanların dertsizlik beliyyesine düçar olmalarına tahammül edemez; *Hz. İnsan*a şefkat ve muhabbetlerinden ötürü insanoğlunun dertsiz kalmasına razı olmazlardı.

Sanılmasın ki bu söz, güç ulaşılabilir birtakım kitaplarda kayıtlıdır sadece. Kitaplarda değil, bilakis yakın zamana kadar halkın, halkımızın dilinde de dolaşırdı bu söz. Mânâsı bilinmeksizin uluorta kullanılmaz; büyüklerimiz, dedelerimiz, ninelerimiz birbirleri için bu duayı bile isteye yaparlardı.

Bir tek yazının kaldırabileceği bir yük olmamakla birlikte ve belki biraz da saded haricine çıkmak tehlikesine rağmen bu konuda bir iki hususa işaret etmek isterim:

Bilmek hayretle başlar; yani insan hayret etmedikçe bilemez; bilgisi hayretinin miktar ve keyfiyetine bağlıdır. Bilmek için şaşırmak, şaşkınlık nimetinden yararlanmak lâzımdır kısaca. Çünkü insanoğlu bildiği şeyler karşısında değil, bilmediği şeyler karşısında şaşırır. *Şaşırmak* ise farketmektir. Şaşırdığınız takdirde ancak, farketmiş olursunuz. *Hayret* (şaşırmak veya farketmek) bu nedenle bilginin ilk adımı sayılır. *Ehl-i Hayret* olmadığı halde "ehl-i ilim ve marifet" olanına kim rastlamıştır bu dünyada?

Hayret'in mücerred *şaşkınlık* (taaccüb) olmadığına bu vesileyle işaret etmeliyim. Çünkü taaccübün ya da tabir-i diğerle şaşkınlığın insanoğlunda ya korku ya da gülme hissi uyandırdığı, sözgelimi insanın bilmediği şey karşısındaki taaccübünün hemen hemen o an içerisindeki idrakinin seviyesine bağlı olarak kendisinin gülmesine veya korkmasına neden olduğu/olabileceği bilinir. Yine hayretinin mahiyetine bağlı olarak, insan, bu defa kendisiyle karşı karşıya geldiği nesne ya da olguyu merak eder, onun ne olduğunu öğrenmek ister; en nihayet böylelikle nasibi derecesinde elde edeceği bilginin kendine özgü sahasına adımını atmış olur.

Peki hayret'in evvelinde ne vardır?

Hayret'in evvelinde *seyr* (görmek), seyrin evvelinde de *devr* (gezmek) vardır. Çünkü devretmeden (fikren gezip dolaşmadan, daha açıkçası mânen âlemi temaşaya çıkmadan); insan seyredemez, etrafını göremez. Bu bakımdan bilhassa tasavvuf edebiyatımızda, "Devran olalım, seyran olalım, hayran olalım" meâlinde sayısız mısrâ yazılmış, *hayret* için devr u seyrin önemine dikkat çekilmiştir. Herşey *hayret* içindir, *hayran* olmak içindir. Çünkü bilmek için hayret etmek, hayran olmak lüzum, hatta mecburiyeti vardır.

İşte dert ve ızdırabın önemi de buradadır. Dertsiz/gamsız insan, gaflet içinde demektir; zihnen hareketsizdir ve bu nedenle hayran olmak şansını yitirmiştir. *Izdırab*, bir nevi titremek, için için sallanmak, hareket etmek demek olduğuna göre, nefsin ızdırabı da onun hareketidir. Nasıl ki eskiden *hareket'ul-arz* tabiri 'deprem' karşılığında kullanılıyorsa, nefsin hareketi için de *ızdırab* kelimesi kullanılır, daha doğrusu bu kelime bu mânâda istimal edilirdi.

"Cenab-ı Hak kimseyi dertsiz bırakmasın!" sözü, dert ve ızdırabdan yoksun kalıp gaflete düçar olan nefsin devran olmasını temenni etmektir. (Çünkü hareketin en mükemmeli *daireví* olanıdır. Kişi başladığı yere dönmeyi başarabileceği bir yola çıkmalıdır.) Devran olan nefis, ihtimal ki sadece hareket etmekle kalmaz, etrafını temaşa da eder. İşte *hayret* bu temaşının, *ilim* de bu hayret'in mahsûlü olacak ve böylelikle insan bilmediğini bilebilmek *(marifet)* imkânına kavuşacaktır.

Öyleyse HAK hiçbirimizi dertsiz bırakmasın!

karınca düğününde

dilcilere, mantıkçılara ve usûlcülere göre

Yıllar önce Büyük Haydar Efendi'nin *Usûl-i Fıkıh Derslerini* okurken sırasıyla "Belağiyyûna göre...", "Mantıkiyyûna göre..." ve "Usûliyyûna göre..." ifadeleriyle bir meseleyi üç farklı noktadan, üç farklı disiplin açısından ele alması karşısında oldukça şaşırmış, nasıl olup da bir âlimin bu üç yaklaşım tarzını da bu kadar doğal ve bir o kadar da vakıfâne bir surette kullanabiliyor olduğuna daha o genç yaşlarımda iken gıbta etmiştim.

Dilcilere, Mantıkçılara ve Usûlcülere göre...

Söylemesi bile muhteşemdi.

"Düşünce mirasımı anlamak konusundaki çabalarımda samimi, ısrarlı ve kararlı isem" demiştim kendi kendime; "o halde herhangi-bir mesele hakkında öne sürülen bu üç açıklama tarzını da anlaya-bilecek durumda olmam gerekiyor."

Bir düşünce geleneğinin metinlerini anlamak, herşeyden önce o metinlerin kendi üzerinde inşa edildiği üst-dili anlamak demekti.

VE bu üst-dil -en azından o yıllarda görebildiğim kadarıyla- Dilbilim, Mantık ve Usûl'den ibaretti. Evet, *Dilbilim*, *Mantık* ve *Usûl* üzerine kurulan bir üst-dil. Kendime örnek aldığım insanlar işte bu dille yazıyorlardı ve ben onların ne demeye çalıştıkları, neyi alıp veremedikleri bir yana, henüz ne dediklerini bile doğru dürüst anlamaktan âcizdim. Oysa yolun başındayken çok daha farklı düşünüyor, Arapça, Farsça ve Osmanlıca öğrendiğim takdirde bu anlama meselesinin hallolacağını, kendi düşünce mirasımın sorunlarını değil sadece anlamak, bilakis bu üç dil sayesinde açıklayabileceğimi de sanıyordum. Yanılmıştım. Benim için yabancı dil öğrenmek yeterli olmamış, başladığım noktaya geri dönmüştüm. Osmanlıca bilmek Ahmed Cevdet Paşa'yı, Büyük Haydar Efendi'yi veya Elmalılı Hamdi Yazır'ı anlamama yetmediği gibi, Arapça bilmek de sözgelimi İbn Sînâ'yı, Gazzali'yi veya Fahreddin er-Râzî'yi anlamama kifayet etmiyordu. İhtiyacım olan şey, asıl Dilbilim, Mantık ve Usûl'den teşekkül etmiş *üst-dili* bilmek idi ve bu üst-dile vâkıf olmak hiç de kolaylıkla üstesinden gelinebilecek gibi görünmüyordu.

Sevda sahipleri için engellerin ne önemi var, yola devam etmeli, hedefime varamazsam da bari bir karınca gibi *yolda* ölmeyi göze almalıydım.

Yıllar geçti. Ben kendi halimde mesafe katetmeye çalışırken mühim bir hususu ihmal ettiğimi farkettim: Dilbilim, Mantık ve Usûl'den müteşekkil bu üst-dil, aşağıdan yukarıya doğru değil, bilakis yukarıdan aşağıya doğru inşa edilmişti. Yani bu üst-dilin Arapça, Farsça ve Osmanlıca'nın üzerinde yer aldığı doğruydu; lâkin benim yolun başındayken göremediğim, belki de gördüğüm halde önemsemediğim veya önemsediğim durumlarda da yönelebilecek tâkatı kendimde bulamadığım cihet, bu üst-dilin üzerinde yer alan yapının kendisiydi. Üç ayrı bölmeden oluşan bu yapının bölmelerini tek tek dolaşmak yetmiyordu, bölmelerden birine dahil olmak

için, ister istemez diğer bölmelere de vâkıf olmak gerekiyordu. Üç bölmesi de ziyaret edilmedikçe yapının bütününe nüfuz etmek neredeyse imkânsızdı. Üstelik, bu yapıyı nazar-ı itibara almadan, talibi olduğum üst-dil de kendini kasıyor, çabalarım hep sonu gelmez daireler çizmekten ibaret kalıyordu. Kısacası "Dilcilere, Mantıkçılara, Usûlcülere göre..." demeyi lüzumsuz addeden kimselerdi karşıma çıkan bu yeni yüzler. Farklı terimler kullanmaya başlamışlardı; farklı göndermeler yapıyorlardı ve ben de tabiatıyla onların her gönderdiği yeri kolaylıkla ziyaret edemiyor, ziyaret etmeyi başarsam bile oradan bir daha geri dönmek hayli vaktimi alıyordu.

Artık söylenen şuydu: "Hukema'ya göre...", "Mütekellimîn'e göre...", "Mutasavvıfa'ya göre..." Birbirlerine karşıt olan ve fakat farklı tanımlara dayalı ortak bir dil kullanan üç büyük bölme! Evet, birinin ne dediğini anlamadıkça, diğerinin ne dediğini anlamanın neredeyse imkânsız olduğu üç büyük bölme! Hepsinden önemlisi kullandıkları ortak dil aracılığıyla inşa ettikleri devâsa bir yapı: *Filozoflara, Kelâmcılara ve Mutasavvıflara göre*. Batılıların hiç de aslına mutabık olmayan tabirleriyle *Felsefe, Teoloji* ve *Mistisizm*.

Bu sefer söylemesi öncekinden daha zordu, lâkin yine de muhteşemdi. Varlığın, düşüncenin ve dilin birbiriyle yakından alâkalı üç farklı yorumu! Karşımda nüfuz etmeyi, anlamayı, kavramayı şiddetle arzuladığım büyük bir yapı duruyordu: Şimdilerde İSLAM DÜŞÜNCE MİRASI dediğimiz büyük bir yapı.

Dil, Düşünce, Varlık.

Yani, "İslâm Düşüncesi" denen alanın içerisinde bu üç konuya dair söylenenleri anlamak için Dilcilerin, Mantıkçıların ve Usûlcülerin ne dediklerini değil sadece, Filozofların, Kelâmcıların ve Mutasavvıfların da ne dediğini anlamak gerekiyordu. Öyle ki ilk basamak Dilcilere, Mantıkçılara ve Usûlcülere, ikinci ve son basamak da Filozoflara, Kelâmcılara ve Mutasavvıflara ait idi.

Hakikat onların elindeydi; hakikate ulaşmak onlara ulaşmaktı. Ben de öyle yaptım. Hakikati almak için ellerini öpmek amacıyla tek tek dizlerinin dibine çöktüm. Elimi uzattım. Fakat her defasında hepsi de mübarek ellerini önce dudaklarına, ardından alınlarına değdirdiler, sonra da işaret parmaklarını göğe doğru uzattılar. Anladım ki *hakikat* onların ellerinde değildi, O onların da yukarısındaydı.

"Peki ben şimdi ne yapacağım?" derken birden uyanıverdim. Şafak sökmek üzereydi.

hiç kendinizi özlemiyor musunuz?

İslamcılık bidayetinden bu yana -ki hepsi hepsi aşağı yukarı zaten bir asırlık bir tarihi vardır- mahiyeti gereği asla bir tez, bir iddia (müddea) olmamış, olamamış; bilakis esas itibariyle önce bir tepki, sonra bir geri çekilme ve en nihayet bir mağlubiyet söylem ve hissiyâtı olarak kalmıştır. Nitekim sahip olduğu sıfat-ı kâşifeler (karakteristikler) zaten bu söylem ve hissiyâtı mümkün kılan dönemsel şartların bir ürünüdür: Bu *ürün* pek tabiidir ki kendilerini bu şartları değiştirmekle görevli addeden temcilcilerinin vasıflarına bağlı olarak kimi fer'î değişiklikler gösterse de tarihsel olarak geriye götürülemez ve öncesine bağlanacak benzeri bir halka bulunamaz. Demek ki müteselsil halkalardan oluşan bir zincire, bir geleneğe kuvvetli ya da zayıf bir "son halka" olmak yerine nev-zuhur bir başlangıç olarak arz-ı endam etmiştir; çünkü bizatihi zincirin kendisini *kuvvet* değil, *esaret* sembolü olarak görmüştür.

Başat karakterleri içerisinde yer alan inkılab (*revolution*) ve ıslah (*reform*) talebi, bir fikir hareketinin değil, naif bir hissiyâtın ta-

lebidir. Naiftir; zira *dünyayı/varlığı anlamak ve açıklamak* isteyen İslâm ilim ve irfan geleneğine yaslanmak yerine, kendini dünyayı ve varlığı siyasal ve sosyal olarak *değiştirmekle* görevli addedip karşıtı ilan ettiği dünyanın silahlarıyla silahlanmayı yeğlemiştir. Acilciliği de bundandır. Beklemeye tahammülü yoktur, hemen ve şimdi harekete geçmeyi önemser ve her acilci hissiyât gibi düşünmeyi ve düşünceyi eylem ve hareketin en tehlikeli düşmanı olarak görür. Düşünmemeli, bilakis hemen yapılmalıdır; 'Niçin?' diye sorulmamalı, hemen ve şimdi değiştirmelidir.

Dikkat edilirse çokluk İslamcıların düşünceleri (*nazariyâtları*) yoktur, sloganları veya plan ve programları vardır. İster Metafizik'in, ister Teoloji'nin konusu olmak itibariyle Tanrı'nın vasıfları (sıfât-ı ilahiye) gibi dikkat isteyen konularda bile tasavvurları fevkalade ekonomik ve bir o kadar da siyasaldır; öyle ki son yarım asırdır bütün akide "dört terim"e irca edilebilmiştir.

İnsan malzemesini gençlerin veya güçlerini gençleri istismar etmeye matuf sloganlar üretmekten devşiren büyüklerin temsil etmesi, ister istemez İslamcılığı ancak yaşları gereği kendilerini hep statüko karşıtı bulan gençlere cazib gelecek alelade bir değişim programına, bir parti tüzüğüne dönüştürmüş, dolayısıyla İslamcılık hissiyâtı bir türlü *düşünce* düzeyine yükselmeyi başaramayıp taraftarlarını *hitabet* suretiyle ikna etmeyi yeterli bulmuştur. İslamcılığın başından beri uluslararası siyasal organizasyonlar tarafından kolaylıkla manipüle edilebilir, yönlendirilebilir uygun araçlardan biri haline gelmesinin ardında başka bir sebep aramaya gerek yoktur: Anlamayı/açıklamayı küçümseyip değiştirmeyi öne çıkaran bütün *siyasal* hareketlerin kaderi büyük balıklara yem olmaktır. (I. Dünya Harbinde İslamcılığın hem sloganlarının, hem stratejilerinin hazırlanmasında Almanların katkıları hatırlanmalıdır.)

Gençler kendilerini özlemezler; zira özleyebilecekleri kadar kendilerinden uzak kalmamışlardır; taşrayla (dışarıyla), başkalarıyla ilgilenmeleri, dışarıyı, başkalarını değiştirmeyi istemeleri hâl-i hazırda *evleri* (kendileri) dışında yaşıyor olmalarındandır. Eve ne zaman dönecekler, kendilerini ne zaman özleyecekler, değiştirmeyi düşündükleri bu dünyada neler olup bittiğini anlamayı, kavramayı ne zaman akıl edecekler; hâsılı gençler ne zaman *kendilerine* gelecekler?

Kendini tanımak, kendine gelmek ne yazık ki bir gencin yeterince kendisine yabancılaştığı bir zamanda (yalnız kaldığında) akıl edebileceği işlerdendir. Hissiyât ve bu hissiyâtı besleyen sloganlar (msl. dünyayı değiştirme talebi) gençlerin kendilerine dönmelerini, kendileriyle ilgilenmelerini engeller. Belki sanatımsı değil ve fakat sanatın kendisi sahici bir imkân olabilecek iken bu imkân da heder edilir. Sözgelimi mûsikînin yerini marşlar, hattın, resmin, ebrunun yerini duvar yazıları alır, tıpkı kitabın yerini broşürlerin, bildirilerin aldığı gibi.

Bir genç başkaları için *entellektüel* ya da *hatib*, *bilgiç* veya *bilgin* olmaya, başkalarını aydınlatmaya, değiştirmeye karar verebilir, ama başkaları için *hattat* veya *neyzen* ya da *şâir* olmayı değil başarmak, deneyemez bile.

Gençler için başkalarıyla irtibat kurmak ve onları değiştirmek, bizzat kendi kendileriyle irtibat kurmaktan, kendileriyle hasbihal edip kendilerini tanımaktan daha güç görünür. Bu bakımdan yaşlı insanların yaşlı sözlerini pek ciddiye almazlar. İslamcılığın İslam ilim ve irfan geleneğini dışlayarak yola çıkmasının en temel nedenlerinden biri budur ve dahi öze dönerken *özden* dönmek de buna denir.

İstisnaları yok mu? Elbette var ve fakat tabiatta olduğu gibi siyasette de kaideleri geçersiz kılan istisnalara *mucize* denir.

Şimdi insanın kendisini özlemesi de nereden çıktı?

Marx'tan itibaren bilhassa Avrupa solu içinde makes bulan *yabancılaşma* sorununun, bir Avrupalı'nın zihninde asla sahici bir karşılığı bulunmadığını, bulunamayacağını ve bu kavramla ilintili olan jargonun, asırlarca topraklarından uzakta itilip kakılmaktan gına getirmiş Yahudi entellektüellerinin bir kavramsallaştırması olduğu nazar-ı itibara alınmadıkça makul bir biçimde tefsir edilemeyecek bir mahiyet taşıdığını belirtmek kaydıyla söylemeliyim ki burada işaret etmeye çalıştığım *hasret* ve *özlem* siyasal bir mahiyet taşımıyor.

Yahudiler için, bilhassa Avrupa Yahudileri için *yabancılaşma* handiyse Yahudi olunmadıkça anlaşılamayacak denli büyük bir farklılığın, farklı görülmenin, tamıtamına yabancı olmanın, yabancı olduğunu hissetmenin bir ifadesiydi. Siyasal tedaileri dışında psikolojik bir tarafı da vardı. Bilhassa XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görünür hale gelen *Emanzipation* hareketi işbu psikozun hem siyasal, hem sosyal düzlemde bir dışa vurumundan ibaretti. (Bir zamanlar Ayten Alpman'ın seslendirdiği *Memleketim* şarkısının ezgisini sanırım herkes hatırlayacaktır. Millî marşımız haline gelen bu şarkının bestesinin, klasik bir Yahudi şarkısından aynen alındığını söylersem kimse şaşırmasın ve vakit bulursa *Traditional Jewish Music* dinlesin!)

Bizim irfan geleneğimizde *yabancılaşma* kelimesinin karşılığı olmak bakımından *garib* ve *gurbet* sözcükleri kullanılır.

Gurbet, kişinin ait olduğu toprağın (vatanın) dışına düşmesi değildi sadece, bilakis dünyanın kendisi bizatihi bir gurbet mahalliydi ve insanoğlunun burada, bu dünyada gurbette, gurbet içinde yaşadığına inanılırdı. Yabancı bir diyara düşmüş yabancılardık; bu bakımdan bu dünyaya uyum sağlamaya çalışmak, bu dünyayı sanki içinde sürekli kalacakmışız gibi algılamak yapılacak en büyük algı

yanlışıydı, bir idraksizlikti. Yabancı olduğumuzun farkına varmalı, bu dünyanın bize kucak açıyor görünmesine aldanmamalı, bu yabancı topraklarda bir *garib* gibi yaşamalıydık. [Nitekim Heidegger'in sıklıkla kullandığı *die Geworfenheit* (atılmışlık) terimi, bütün semavi dinlerde var olan *hubut-i Adem* (Adem'in cennetten kovulup yeryüzüne inmesi) inancını felsefî olarak yeniden temellendirme ve kavramsallaştırma denemesinin bir ürünüdür.]

"(Dış) dünyaya yabancılık" (Sema-Arz karşıtlığı) hiç şüphesiz ki *yabancılık* tasavvurunun daha alt düzeylerdeki anlamlarından biri. Çünkü insanın dış dünyaya ilişkin alâkası, bu yabancılığın sahte bir ünsiyete dönüşmesinden ibaret değil, kendisinden de uzağa düşmesi, tamıtamına kendisinden uzaklaşması, kendini unutması, kendine yabancılaşması.

Bu yorum farklılığını, Hz. Mevlana'nın Mesnevî'sinin girişindeki (kendi eliyle yazdığı ilk 18 beytin) ilk mısraların dolayımından hareketle daha açık hale getirebileceğimizi sanıyoruz.

Dinle ney'den kim hikâyet etmede
Ayrılıklardan şikâyet etmede
Dir kamışlıktan kopardılar beni
Nâlişim zâr eyledi merd ü zeni

Süleyman Nahifî'nin Türkçesinden aktardığımız bu mısralarda da görüleceği üzere ney'in ayrılıktan şikâyetinin (hüznünün) sebebi sadedinde "kamışlıktan koparılmak" cennet'ten düşmek, bu yabancı diyara atılmak, vatandan ayrılmak şeklinde yorumlanmış ve burada hasret özvatana hasret, menşeimize, mebdeimize özlem olarak da açıklanmıştır.

Başka yorumlar da mevcut olmakla birlikte burada insanın kendisine yabancılaşmasının onun en büyük acısının sebebi olduğuna işaret edildiğine, kendisinden uzaklaştığında, kendini bırakıp dışarıya çıktığında ızdırabının başladığına, bütün feryadının aslında bu

gurbet halinden kaynaklandığına ve fakat taşrayı (dışarıyı) bırakıp kendisine, özüne yöneldiğinde, kendisini tanıdığında, tanıyabildiğinde ve kendisiyle hasbihal etmeye başladığında ancak itminan bulup huzur ve sükûna ereceğine de işaret eden ârifler vardır.

Yabancılaşma insanoğlunun iç dünyasını iyice karartacak, keçeleştirecek hale getirdiğinde artık insan kendisini özleyemez. Kendi kendisine kendisiyle hasbihale tahammül edemeyecek kadar yabancılaşmıştır çünkü.

Tam da bu noktada eski ya da yeni İslamcılık projelerinin hangi siyasî merkezin kovasına şu taşıdığını aslında o kadar önemsememek gerekir; önemsenmesi gereken asıl cihet, yandaşlarının da karşıtlarının da bizi bizle buluşturacak ne varsa onu, yani ilim ve irfan geleneğimizin insanımıza sunduğu cânım imkânları, o imkânlardan yararlanma ihtimalini törpülüyor olmasıdır.

Sorarım size, bunca vâveyla ve keşmekeş içinde hiç kendinizi özlemiyor musunuz? Kalkın şöyle bir pencereden dışarı bakın diyeceğim ama ne yazık ki artık *evlerimizde* pencere de kalmadı.

unutulmuş bir sual: kimim ben?

"Hangi *mesleki* seçmeliyim?" sualine muhatap olan birinin, bu suale cevap vermeden önce bu sualde geçen 'meslek' sözcüğünün 'i' veya 'e' haline girer girmez nasıl bir dönüşüme uğrayacağını bilmesi ve tabiatıyla cevabını *sâilin* haline olduğu kadar, *sualin* haline göre de vermesi icab etmez mi?

Eder; zira "Hangi *mesleki* seçmeliyim?" diye sormak başka, "Hangi *mesleği* seçmeliyim?" diye sormak daha başka. Evet başka, hem de bambaşka! Çünkü üzerinde yürünecek yolu arayanın cevabını merak ettiği sual başka, geçimini hangi işi yaparak kazanması gerektiği konusunda karar verememiş olanın sorduğu sual daha başka.

Geçimini sürdürmek için hangi işi yapması gerektiğini düşünenlere cevap vermeli mi? Verenler var; versinler ve meselâ desinler ki: "Bilgisayarcı ol, şimdi bu işte iyi para var" ya da "Hukuk oku, bu meslekte belki çok para kazanamayabilirsin ama hiç değilse itibarın olur", vs.

Geçimini kazanmak için önceden hesap yapmak imkânını bulamayanların başkalarına akıl vermelerinden bir hayır çıkmayacağı/çıkamayacağı için, ben de en iyisi kimin ne iş yapacağı hususunda ileri-geri konuşmak yerine, yerimde oturup susmayı tercih edeyim ve *meslek* sözcüğünü 'i' veya 'e' halinde kullanılsa dahi değişmeyen o asil şekliyle kullanmaya devam edeyim. Çünkü anlamdaki farklılık, kullanımdaki farklılıktan kaynaklanıyor ve *meslek* sözcüğünün son harfi, msl. sözcük 'i' veya 'e' haline girip 'yumuşak g'ye (ğ) dönüşünce, biri ilk, diğeri ikinci anlamı olmak üzere her iki anlam da işbu değişiklikten nasibini alıyor. Sadece harf değil, anlam da *yumuşuyor*.

Geçimini nasıl kazanacakları konusunda tereddüdü olanlar, sözcüğü ikinci anlamıyla ve tabiatıyla yapısını da ilk bakışta tanınamayacak bir hâle getirmek suretiyle kullanıyorlar. Oysa üzerinde yürünecek yolun mahiyeti üzerinde henüz bir karara varamamış olanların cevabını aradıkları sual asla bu değil; ve olmamalı da değil mi zaten!?

Neyi bilmem gerekiyor? Bilmem gerekenin ne olduğunu nasıl bilebilirim? Hayat bütün gücüyle üzerime saldırırken, böylesi bir saldırı karşısında elim bomboş, öylece, savunmasız bir halde durmak istemiyorum. Varım ve buna ben karar vermedim; lâkin nasıl varlığımı sürdüreceğime karar veremez miyim? Vermeli değil miyim? Hiç değilse bu alanda gerçek bir kudreti hâiz olup olmadığımı bilmeli değil miyim? Acaba bilebilir miyim? Bilemeyeceksem mesele yok; nasibimi bekler; suların beni sürükleyeceği yöne doğru ayaklarımı uzatır ve akıntıya kapılıp gitmenin, hatta akıntıda kaybolup gitmenin keyfini çıkarmaya çalışırım. Yok eğer bilebileceksem; nasıl varolmam, varlığımı nasıl sürdürmem gerektiğini de bilmeliyim. Eylemekten söz etmiyorum, sözüm bilmeye! Ben kim olduğumu bilmek istiyorum. Evet, ben bilmek istiyorum: *Kimim ben?*

Böyle bir sualin, *mesleğini* değil, *meslekini* arayanlara özgü bir yalınlık taşıdığı kabul edilmeli. Çok yalın. Evet, hem de o kadar yalın ki -bir düşünsenize- "bilmek isteyen" ile "bilinmek istenen" bir ve aynı.

Kimim ben?

Suâl gayet yalın ve fakat ya cevabı?

Ne garip değil mi, bu -tüm yalınlığına karşın- unutulmuş sualin cevabı da unutulmuş durumda! Batı'nın, insanlığın filan değil, düpedüz İslâmcıların unuttuğu bir sualin karşısında bulunduğumuzu bilmeliyiz; İslâmcıların "ötekini bilmek" adına unuttukları bir sualin. Şimdi lüzumsuz ne varsa biliyorlar; lâkin "Ben kimim" sualinin cevabını, artık onlar da bilmiyorlar.

Ne dersiniz, "Kimim ben?" sualinin unutulmasıyla *meslek* sözcüğünün yalın şekliyle kullanımının terkedilmesi arasında bir alâka var mıdır acaba?

"Kimim ben?" sualinin cevabını insanlığa öğretmek üzere gönderilmiş bir Nebî'nin (s.a) ümmeti olmalarına karşın, cevabını bilip bilmemeleri hadi bir yana, bizzat sualin kendisini unutmuş olmakla suçlandıkda, İslâmcıların kendilerini savunacaklarını sananlar varsa, şimdiden söylemeliyim ki aldanıyorlar.

Bir sualin unutulmuş olması, cevabının terkedilmesi demek olduğundan, İslâmcılar suçlanmalarını gerektirecek bir yerde durduklarını kabul etmeyecekleri gibi, cevap vermelerini gerektirecek nitelikte bir sualin karşısında bulunduklarını da kabul etmeye yanaşmayacaklardır; yani, "Kimim ben?" sualinin yazılı olduğu pusulayı okumayacakları gibi, bundan böyle, bu pusulanın içinde bulunduğu zarfın kapağını bile açmaya lüzum görmeyeceklerdir. Yanlış adrese gönderilmiş bir zarf açılmaz. Tabiatıyla, onlar da bu zarfı açmayacaklardır.

İslâmcılık, aslî sorularını ikinci plana itmek suretiyle varolabileceklerine inananların geliştirdikleri bir ideolojik duruş olarak ta-

nımlandığında -ki birbuçuk asırlık geçmişi bunun en açık tanığıdır- esasen "Kimim ben?" sualinin unutulmuşluğu da bütün çıplaklığıyla yıpranan bir hafızanın oynadığı sinir bozucu oyunlardan biri olarak kendini gösterir.

"Kimim ben?" sualinin cevabını bilmeyen değil, bilakis gayet iyi bilen ve fakat ellerindekini önemsememeleri gerektiğini düşünen elitlerin biçimlendirdiği İslâmcılığın bugünkü temsilcileri, cevabını bulacakları yerden uzaklaşmış olmaları bir tarafa, sualin kendisini de unuttular. En nihayet, sualin önemsizleştirilmesi unutulmuşluğunu, unutulmuşluğu ise, cevabî ehliyetin yitirilmesini tevlid etti; yani VARLIK karşındaki geleneksel duruşlarını değiştirenler, bir yönüyle iktidarlarını (ehliyetlerini), bir yönüyle sadakatlerini kaybetmiş oldular. Binaenaleyh şimdi rahat bir biçimde, bu sualin muhatabı olmadıklarını varsayıyorlar.

Kendilerini muhatab olarak varsaysalar ne lâzım gelecek?

İşte bu bir bahs-i diğer! Çünkü bu son sual *iktidar/ehliyet* meselesiyle alâkalı. Oysa temel soru(n), *mükellefiyet* meselesiyle alâkalıydı. Herhangibir konuda mükellef olmadıklarını düşünenler, o konuda *niçin* ehliyet sahibi olmaya çalışsınlar ki?

İslâmcılık kendi düşünce geleneğinin tabii bir uzantısı, yani dönemsel olarak öncesine bağlanabilecek bir halka olabilmeyi başarabilseydi, hiç kuşkusuz temsilcilerinin ehliyetlerini yitirmiş olmaları, duruşlarını yitirmiş olmaları kadar büyük bir sakınca teşkil etmezdi, etmeyebilirdi. Biz de o zaman *unutulmuşluğu* değil, *ehliyetsizliği* konuşuyor olurduk. Çünkü meslekini bilenlerin, sâliki oldukları silkin vecibelerinden uzaklaşmaları başka, yoldan çıkmaları başka. İslâmcılığın kendisine edindiği bildik hedefler, onu gittiği yolda başarısızlığa uğratmadı; bilakis başka bir yola koyulmasına sebep oldu.

Yola çıkmak yoldan çıkmaktır! Aynen böyle oldu ve İslâmcılık yola çıktığında, çıktığı an, zaten yoldan da çıkmış oldu.

"Kimim ben?" sualinin cevabını verebilecek büyük ustaların yetiştiği bu münbit ve bereketli topraklarda, ne yazık ki *son* ustalarımız, bizleri, ustalıklarını borçlu oldukları menbâlardan yine bizleri uzaklaştırmak suretiyle kurtarabileceklerini sandılar. Onları zenginleştiren tarafları, onların yenilmesine neden olan taraflarıydı. Bizi güçlü kılmak uğruna, bizlerden, VARLIK karşısında kendilerini donanımlı kılan niteliklerle değil, *varlık* karşısında düşmanı güçlü kılan niteliklerle donanmamızı talep ettiler.

Taleplerini yerine getirdik; VE şimdi hem VARLIK'a, hem de varlık'a karşı yenildik. Öyle ki en sonunda sadece "Kimim ben?" sualinin cevabını değil, bu sualin kendisini de unuttuk.

"Ne yapmalıyım?" veya "Kurtulmak için ne yapmak gerekir?" gibi sualler garip suallerdir, çünkü sadece araçlarla değil, amaçlarla ilgilidirler. "Ne istediğini kesin olarak söyle bana, ona nasıl erişeceğini sana söyleyeyim" gibi hiçbir teknik cevap yeterli değildir.

Bütün mesele şudur: Ben ne istediğimi bilmiyorum. Belki bütün istediğim mutlu olmaktır. Ama "Mutlu olmak için neye ihtiyacın olduğunu söyle, o zaman sana ne yapman gerektiğini söyleyebilirim" cevabı (bu mükerrer cevap), yetmiyor; çünkü ben mutlu olmak için neye ihtiyaç duyduğumu bilmiyorum.

Belki biri diyebilir ki:

"Mutluluk için hikmete ihtiyacın var!"

İyi ama *hikmet* nedir?

"Mutluluk için seni hür kılacak hakikate ihtiyacın var!"

Peki, bizi hür kılacak *hakikat* nedir?

Onu nerede bulabileceğimi bana *kim* söyleyecek? Ona gitmek için *kim* bana rehberlik edecek veya en azından ilerlemek zorunda olduğum yönü *kim* gösterecek?*

"Niçin mutlu olmak ister insan?" sorusu son tahlilde saçma bir sorudur; çünkü bu sorunun bir tek cevabı vardır: *mutlu olmak için*. Evet, insan mutlu olmak için mutlu olmak ister. Mutluluk (saadet), nev'i ne olursa olsun, insanoğlunun bu dünyada iken başka birşey için (*li-gayrihi*) değil, kendisi için (*li-zâtihi*) isteyebileceği yegâne şeydir.

Bu *şey* salt umûr-i zihniyeden olsaydı, hiç kuşku yok ki o takdirde onu bütün açıklığıyla tarif edebilir, düşünebildiğimizi başkalarına düşündürebilir, tasavvurumuzu başkalarınca da tasavvur edilebilecek şekilde dile getirebilirdik. Bunu yapamayacağımız aşikâr. Üstelik o, dışarıda kendisine işaret edebileceğimiz, doğrudan gösterebileceğimiz bir nesne de değil ki "Bak işte mutluluk o değil, şudur!" diyebilelim. Dolayısıyla mutluluğu efradını cami, ağyarını mâni bir surette tarif edemeyeceğimiz gibi, onu gösteremeyiz de. Tasavvur edebildiğimiz suretleri başkalarına tasvir edebileceğimiz gibi, görebildiğimiz nesneleri de pekâlâ gösterebiliriz. Oysa biz mutluluğu ne tasavvur edebiliyoruz, ne de ona doğru işaret parmağımızı uzatabiliyoruz. Ne garip değil mi, varolduğunu kabul ediyoruz, üstelik onu elde etmek de istiyoruz ama mahiyeti üzerine, konunun gerektirdiği açıklıkta konuşamıyoruz.

Mutluluk üzerine konuşanlar, kendilerini mutlu kıldığına inandıkları şeyler hakkında konuşurlar; onları mutlu kılan her ne ise hakkında konuştukları, konuşabildikleri de odur ve fakat kesinlikle mutluluğun kendisi değil.

"Mutluluk nedir?" sualine verilen cevapların en ikna edici olanlarından biri, kişinin kendi kendisiyle uyum içinde olmasıymış. Çünkü kişi, çevresiyle uyum içinde olmasa dahi, sadece kendi kendisiyle uyum halinde olduğu takdirde mutlu olabilirmiş.

* Schumacher, Aklı Karışıklar İçin Kılavuz, s. 20, İstanbul, 1990.

Biliyorum şimdi haklı olarak soracaksınız: Uyum nedir? Uyumun arandığı şu "kendilik" de nedir? Uyum (en az) iki şey arasında olduğuna, olacağına göre, benim kendisiyle uyum içinde olacağım diğer *ben* ne ola ki benden (kendimden) bu bene (kendime) uyum sağlamam isteniyor?

Anlamış gibi yapsak ve mutlu olabilmemiz için bize önerilen bu yolun, talep ettiğimiz o mutluluğu bize kazandıracağını kabul etsek bile; bir diğer deyişle, mutluluğun "kişinin kendi kendisiyle uyum içinde olması" şeklindeki tarifini anlıyor görünsek, bu takdirde sözü edilen hâlin mutluluğun *tarifi* değil, *imkânı* olduğunu, en nihayet bir benzetme ile karşı karşıyla olduğumuzu teslim etmemiz gerekmez mi? (İtirazcının dediği şu: "Mutluluk şudur" demek başka, "Şöyle şöyle yaparsan mutlu olursun" demek başka!)

Haksız sayılmaz; çünkü burada *olmak* için, olmadan önce *yapmak* gerekiyor (=yaparsan olursun). Fakat bir diğer üstadımız da diyor ki: *yapman* için evvelâ *olman* gerekir.

Ardından da ekliyor: Daha en baştan niçin mutluluğu kazanılması, elde edilmesi gereken bir şey olarak kabul ediyorsunuz; ne biliyorsunuz, belki de o size sunulan, ikram edilen bir şey! Öyle ya, belki de siz onu değil, o sizi bulacak ve işte o an geldiğinde siz *arayan-bulan* değil, bilakis *aranan-bulunan* olacaksınız! Ona göre, arayanlar ararlarken arandıklarını bilmezlermiş.

> Belki biri diyebilir ki:
>
> "Mutluluk için hikmete ihtiyacın var!"
> İyi ama *hikmet* nedir?
> "Mutluluk için seni hür kılacak hakikate ihtiyacın var!"
> Peki, bizi hür kılacak *hakikat* nedir?

Biri çıkıp "Mutluluk için hikmete ihtiyacın var!" dese, acaba bu durumda ilk önce öğrenilmesi gereken *mutluluk* denen hâli (her ne ise) bize kazandıracak olan şey midir?

Ben mutlu olmak istiyorum ama mutluluğun ne olduğunu bilmiyorum. Biri de çıkıp bana aradığım, elde etmek isteğim mutluluğa ulaşabilmem için hikmete ihtiyacım olduğunu söylüyor. Hikmeti elde edersem, edebilirsem ancak, o takdirde mutluluğu da elde edebileceğimi salık veriyor. Oysa başta ben bir tek şey istiyordum: *mutlu olmak*. Şimdi ise elde etmem gereken iki şey var; yani önce hikmeti elde edeceğim, sonra mutlu olacağım. Daha doğrusu *mutluluğu* ararken, benden şimdi, önce *hikmeti* aramam isteniyor.

İkisinin de aynı şey olduğu söylenebilir; yani esas itibariyle *hikmet* ve *saadet* bir tek şeyi gösteren iki sözcükten ibaret olabilir.

Olabilir tabii ama sorun şu:

Bilmediğim ve elde etmek istediğim bir şeyi bilmem ve elde edebilmem için, onu yine bilmediğim ve elde etmem gereken birşeyden hareketle bilmek ve elde etmek durumuna düştüm. 'Bilinen'den 'bilinmeyen'e gitseydim, belki bu yorucu ve fakat zevkli bir yolculuk dahi olabilirdi. Ne var ki bana 'bilinmeyen'e yine bir 'bilinmeyen' aracılığıyla ulaşabileceğim söyleniyor.

Tam da burada gayretli bir talib ortaya çıkıp Schumacher'in aksine hikmet'in ne olduğunu sormak yerine şöyle dese: "Tamam, mutluluğu elde edebilmek için önce hikmeti elde etmem gerektiğini kabul ediyorum. İyi ama *hikmet* dediğiniz şeyi nasıl elde edebilirim, ona nasıl ulaşabilirim?"

Bu sual bir kez sorulmaya görsün, gayretli talib daha ilk teşebbüsünde, hikmet'e giden yolun/yolların bir taneden ibaret olmadığını öğrenecek ve tabiatıyla hikmeti elde edebilmek için bu sefer başka şeyleri elde etmesi gerektiğini anlayacaktır. İşin tuhaf yanı, hikmeti elde etmek için elde etmesi gereken ne varsa, onları da zaten bilmiyor ve tanımıyor olmasıdır. Bu böyle sürüp gidecek, iç içe girmiş matruşkalar misâli her açtığı kutunun içinde bir başka kutu bulacaktır.

Peki hiç mi kestirme bir yol yok? Bu kadar uğraştırmadan biri bütün açıklığı-seçikliği içinde şu *mutluluk* denen şeyi -her ne ise o- bize bir tanımlasa ya da bundan vazgeçtik, hiç değilse hikmet'in ne idüğünü, onu nasıl elde edebileceğimizi bize basitçe anlatsa da bu labirentin içinde dolaşmaktan ayaklarımıza kara sular inmese? (Duyduğuma göre bu vâdide talibâna özel bir *kral yolu* yokmuş. Herkes hangi yollardan geçtiyse oralardan geçilmeliymiş.)

Bu sırada bazıları da şöyle bir nasihatta bulunabilirler:

"Mutluluk için seni hür kılacak hakikate ihtiyacın var!"

Peki, bizi hür kılacak *hakikat* nedir?

Bakınız, şimdi de *hürriyet* ve *hakikat* diye iki sözcük, iki kavram, iki şey daha çıktı karşımıza!

Hakikat... Sormak gerekmez mi neyin hakikati? Eşyanın hakikati mi? Benim hakikatim mi? Tanrı'nın hakikati mi? Mutluluğun hakikati mi? Neyin hakikati? Hepsinden ve herşeyden bağımsız kendi başına duran, orada öylece benim kendisine ulaşmamı bekleyen bir hakikat mi? Oysa saadetti sadece benim aradığım. Basitçe söylendikde, mutlu olmak. Hepsi bu kadar(dı). Oysa saadet'i bilmek için hürriyet'i, hikmet'i ve hakikat'i de bilmem gerekiyormuş.

> Onu nerede bulabileceğimi bana *kim* söyleyecek? Ona gitmek için *kim* bana rehberlik edecek veya en azından ilerlemek zorunda olduğum yönü *kim* gösterecek?

Evet, *kim*!

Benim açıklamam şu: Hakikati bize sadece bir kimse -o da *kim* ise şayet- söyleyebilir; yani bir *kim* ise söyleyebilir, hiç *kim* ise ve/veya bir *kim* değil ise söyleyemez. Binaenaleyh *kimse söyleyemez* değil, bilakis *kimse* söyleyebilir. O halde bunu bize sadece bir *kim* ise (=kimse) söyleyebilir ve fakat hiç *kim* ise (=hiç kimse) söyleyemez!

Şimdi söyle bakalım, sen bir *kim* misin?

ben olmaktan başka deneyebileceğim birşey yok

Şâir, işte aynen böyle söylüyor:

ben olmaktan başka deneyebileceğim birşey yok
kendi mezarımdan başka, hangi mezar kabullenir ki beni

Oysa biz, kendimiz olmaktan gayrı denemedik birşey bıraktık mı geride? Bu toprakların çocukları, kendileri dışında herşey olmayı denemediler mi? Başkalarına özenmediler mi, taklid edip onları, öykünüp durmadılar mı yıllarca?

Hayalleri bile kendilerine ait olmadı/olamadı bu ülkenin çocuklarının. Geçmişlerine dahi başkalarının taktıkları gözlüklerin ardından baktılar, *başkalarının yardımıyla* baktılar, *başkaları gibi* baktılar. Frengistan'a gittiklerinde oralarda nedense hep *kâşâneler* gördüler, diyar-ı İslâm'da ise her dâim *virâneler*. Öyle ki daha 1872'de, "Bütün memâlik-i mütemeddineyi dolaşmaya ne hâcet? İnsan yalnız Londra'yı iman-ı nazarla temaşa eylese, göreceği bedayi ile akla veleh getirir" dediler Namık Kemal gibi. Gerçekten de akılları baş-

larından gitti ve başka akıllar aracılığıyla dünyaya baktılar. Dünyaya *hâkim* oldukları devirleri tavsif ve tasvir ederken, "Müslümanların derin bir uykuya daldıklarını" söylemekten çekinmediler de koca imparatorluk dağılıp millet-i hâkime'nin *millet-i mahkûme* haline geldiği o acı dolu yılları, "İslâmî uyanışın mebdei" ilan ettiler.

Geçmişten koptukça, geçmişi tanımak imkânlarından mahrum oldukça, "ataların dinini reddetmeyi" bir marifet bildiler ve Kur'an'dan bir dizi ayet sıralayarak atalarını hatırlatıcı ne varsa defettiler dünyalarından. Fakat Kur'an'ın kendilerini, "ataları olan İbrahim'in, İsmail'in ve İshak'ın dinine davet ettiği" hakikatini nazar-ı itibara almayı akıl edemediler. Padişahlara karşı çıktılar, kralları attılar başlarından. Ancak Hz. Süleyman'ın da, Hz. Davud'un da birer *melik* (kral) olarak tavsif edildiğini unuttular. Din *şekil dini* değildi onların nazarında. Ne sakalın, ne cübbenin, ne sarığın önemi vardı. Belki de haklıydılar. Ancak hiç düşünmediler ki tıraş olmak da, boyunbağı ve şapka takmak da, ceket-pantolon giymek de bir şekle ve fakat başkalarının şekline tâbi olmak demekti aslında.

Descartes, Kant, Spinoza, Locke, Hume okumayı münevver olmanın, felsefeyle uğraşmanın miyarı haline getirdiler; lâkin ne İbn Sina'yı, ne Gazâlî'yi, ne de İbn Arabî'yi merak edip okudular. Batı felsefesini okuyup anlamadıklarında bir hikmet var zannettiler, fakat İslâm Felsefe ve Kelâmı'na gözucuyla şöyle bir baktıklarında, görmekten aciz oldukları o hikmeti, "içi boş gevezelikler" şeklinde tesmiye ettiler.

Protestan rahiplerin ağzından bal akıyordu, Müslüman hatiblerin ağzından ise irin ve hurafe. *Ahiret* geride kalırken, "çağdaş ülkeler düzeyine çıkmak" ulaşılması gereken bir hedef halini almıştı. Din terakki'ye mâniydi ve *mâni-i terakkî* olan da kötü. O halde terakkiperver olmalı, terakkî'ye mâni her ne varsa irfan ve kültürümüzde, hemen atılmalı, atılamıyorsa bir kenara konulup çürümesi beklenmeliydi.

*Miskin*in anlamı değişmiş *tembellik* olmuştu. Gâvura *gâvur* demek ise artık ayıp sayılıyordu. Önceleri *gâvur* demeyi unuttuk, sonra gâvurları bağrımıza basıp onlara *kardeş* dedik. Onlar da bizlere hiç çekinmeden *mürteci* damgasını basıverdiler. Geçmişimize bakmamalıydık, geçmişimizle iftihar etmemeliydik, geçmişimizi önemsememeliydik.

Şerh ve hâşiyelerin hepsi birer tekrardı ve tekrar da kötü. Ezber de, ezberlemek de *çağdışılık* ilan edildiğinden ezberlemekten vazgeçtik, ezberlediklerimizi unuttuk. Tekrarlamayı ve ezberlemeyi unutan bizler, tekrarlanması gerekenleri de unuttuk, ezberlemiş olduklarımızı da.

Mâzi bir an evvel üstü örtülmesi lâzım gelen bir çukurdu. Bu çukurun üzerini örttük. Böylece mâzimizden, mâzimizin gerekli kıldığı yükümlülüklerimizden vazgeçtik. İstikbalin savcıları vardı, mâzinin ise neredeyse hiçbir avukatı kalmamıştı. Kimse yanaşmıyordu mâziyi savunmaya. Kimse "Neden korkayım benzemekle bir kahramana?" diye sormuyor; kimse, öyle ya "Neden benzemekle bir şâire sözümün düşsün değeri?" diye itiraz etmiyor, edemiyordu.

En nihayet muhayyel bir istikbal adına mâzi reddedildi ve bu toprağın çocukları kendilerine sâdık kalamadılar, kendileri olmayı beceremediler; hatta becermek ne kelime, deneyemediler bile. Bu nedenle kendileri ne bir *kahramana* benzediler, ne de bir *şâire*. Aynaya bakmaktan utandılar, korktular ve kılıçlarını sakladılar. Üzerinde ölecekleri toprağı seçmek istediler ama seçemediler; hiçbir mezar da kabullenmedi onları. Çünkü toprak onları seçmişti bir kere.

O halde toprağın kendisi için seçtiği, kendisine mahsus kıldığı kimselerin kaderin hükmüne boyun eğdikleri gibi biz de şiirin şiiri-

,eti karşısında sükût edelim ve evvelemirde kendimiz gibi olmayı
leneyip şâirin şu dizelerini *sessizce* ve *içimizden* okuyalım:

neden korkayım benzemekle bir kahramana
neden benzemekle bir şaire sözümün düşsün değeri
aynada beliren yüz kendi yüzüm
sesimin rengi hangi renge benzer ki
korkayım ve saklayayım kılıncımı
ben olmaktan başka deneyebileceğim birşey yok
kendi mezarımdan başka, hangi mezar kabullenir ki beni

büğücük kuşu

İç Anadolu'da (Kastamonu civarında) *büğücük kuşu* denilir bir kuş varmış. Diğer kuşların aksine o, ağaçların dallarına altlarından tutunur; dalları, ayakları yukarıya, başı aşağıya gelecek bir biçimde kavrarmış. Sebebini soranlara da şöyle dermiş: "Ben böyle durmakla, semânın üzerimize çökmesini önlüyorum, ayaklarımı bir çekersem bütün semâ başımıza yıkılır."

Ne ilginç değil mi, şimdi semâ üzerimize yıkılıyor ve bizler hiçbirşey yapamıyoruz; üzerimize çökmesini engellemek için içimizde semâyı elleriyle tutacak kimseler yok artık. Ne olduğunu, ne olacağını hiçbirimiz bilmiyoruz. Diğer taraftan, arz altımızda sallanıyor ve bizler yine çaresiziz. Yardımına başvuracağımız, kendisinden istimdad edebileceğimiz kimseler olmadığı gibi, tek başımıza âlemi kurtaracağımıza, kurtarabileceğimize de inanmıyoruz; ellerimizi bir makas gibi iki yana açamıyoruz çünkü.

Hakikatimizi kaybettik. Hurafelerimizden vazgeçtik. Lâ Süpürgesi'ni elimizden bıraktık. Kovalanıyoruz. Bir yerlere doğru kovalanıyoruz.

Farkında olmadan, bilmeden, istemeden kovalanıyoruz. Sonra, evet sonra, kovalandığımız o yerleri kendimize mesken ediniyor ve oraları bizim yerimizmiş gibi savunmaya kalkışıyoruz.

Bir Azerî mütefekkirin dediği gibi, mâzilerine tabancayla ateş edenlerin üstüne, istikballeri topla ateş edermiş. Bizim istikbalimiz de bizi topa tutmuş. Karınca sürüleri gibiyiz. Kimin ne zaman üzerimize basacağını bilmiyoruz, bilsek bile karşı koyamıyoruz.

Bize toplum için bir *tehdid* olduğumuz söyleniyor ve bizim bile bu masala inanasımız geliyor. Oysa bizim, başkalarına sunduğumuz bir teklifimiz yok. Teklifimiz yok ama nedense bir tehdid teşkil etmekten kurtulamıyoruz. Teklifimiz yok, çağrımız yok, başkalarına kendisine çağıracak bir yerimiz yok. Öyle ya, adına herşeyi göze alabileceğimiz haysiyetimiz, şahsiyetimiz, hüviyetimiz nerede? Nerede o bizi *biz* kılan şey?

Öteki ile barıştık. *Öteki* ile birlikte yaşıyoruz. Çünkü artık *öteki* gibi düşünüyor, *öteki* gibi yaşıyoruz. Ortak değerlerden, asgarî müştereklerden söz ediyoruz. Evrensellik şiârımız oldu. İçinde bizim olmadığımız bir evren ve bizi biz olmaktan çıkaran bir evrensellik. Onlar söylüyor, biz onların sözlerinin altını ayet ve hâdislerle süslüyoruz. Onlar yapıyor, biz onların yaptıklarının gerekçelerini Kitabımızdan bulup çıkarıyoruz. Sonra? Sonra bunun adına *İslâmî tefekkür* diyoruz. *Hikmeti* kaybettiğimize inanıyoruz ve onu nerede bulursak oradan alabiliriz sanıyoruz. Dünya işlerini Efendimizden (s.a) daha iyi bildiğimiz iddiasında bulunuyoruz. Üstelik bir de utanmadan *el-hılf'ul-fudulu* "erdemliler birliği" şeklinde Türkçeleştirip bu gibi saptırmacalar aracılığıyla işgüzarlıklarımıza ucuz bahaneler temin ediyoruz.

Hal böyleyken, hangimiz semânın üzerimize düşmesini önleyebilir, arzın yarıkları arasında can vermekte olan bî-çâre gönülleri tedavi edebilir? Bügücük kuşları asılı değil artık dallarımıza. Kimse bügücük kuşları gibi *hurafeperest* değil. Kimse harik'ul-âdeler peşinde de değil. Çünkü kimse gölgesinin dışına sıçrayabileceğine inanmıyor. Sınırlı, köşeli, sathî, dümdüz bir dünya. Bügücük kuşlarının ancak komedi malzemesi olmak koşuluyla yaşayabileceği bir dünya. Bu nedenledir ki bügücük kuşlarının ayaklarını başkalarına gerek kalmadan biz kırıyoruz. Onların orada ısrarla, inatla başaşağı asılı olarak kalmalarından rahatsız olan biziz. Semânın çökmesine mânî olmak hayaliyle çırpınmaları asabımızı bozuyor ve hâlâ *orada* olmaları canımızı sıkıyor.

Akbabaların kanatları altında leş kırıntılarıyla eğlenmek/oyalanmak varken, niçin başkalarının aksine başaşağı durmayı marifet bilelim ve bir de bütün bu lüzumsuz gayretkeşlikler yetmiyormuşçasına, kendimizi "semânın çökmesine mâni olmak" gibi bir dâvânın küstah müddeileri haline getirelim?

Oyunun kurallarına uymak hiç kuşkusuz ki bir beceridir; hatta *beceri* ne kelime, bir *erdem*dir; fakat oyun bizim oyunumuz olmak koşuluyla. Ben bu nedenle bügücük kuşlarını saygıyla anıyorum; zira onlar başkalarının yönettiği büyük bir oyunun figüranları olmak yerine, kurallarını kendilerinin koyduğu küçük bir oyunun aktörleri olmayı tercih etmişlerdi.

iki dünyaya ait olmak kolay, mâlik olmak zor

Bazılarının içinde yaşadıkları iki dünya vardır; onlar kendilerini iki dünyaya ait kabul ederler: Biri zihinlerinde varolan musavver ve muhayyel dünya, diğeri de bizzat içinde yeraldıkları gerçek dünya.

Böylesi iki dünyaya *ait* olmak, hiç kuşku yok ki her iki dünyaya *malik* olmak demek değil. Bazen kişi iki dünyanın arasında sıkışır kalır; ne arzu ettiği gibi zihnindeki dünyada yaşayabilir; ne de bu dünyayı terkedip *herkes* gibi kendini şu gerçek sanılan dünyaya salabilir. Zihnindeki dünyadan vazgeçip dış gerçeklik içinde salınmayı *erdem*, hiç değilse bir *beceri* addedip dışarıda olup bitenlere ayak uydursa, uydurabilse mesele kalmayacak gibidir; zira bu durumda artık onun da başkaları gibi sadece bir dünyası olacaktır, bir tek dünya varsayacaktır, bir tek dünyada, sadece bir dünya ile yaşayacaktır. Ne var ki bu arzu çokluk gerçekleşmez. Bir kereliğine bile olsa ikinci bir dünyanın farkına varanlar, ne kadar geriye iterlerse itsinler bir daha o dünyayı yok sayamazlar. Her ne kadar sadece

birinde yaşamaya karar vermiş olsalar, yani görünürde fiilen bir tek dünyalarının kaldığına kendilerini inandırsalar bile son tahlilde ikincisini asla yokluğa dönüştüremezler.

İki dünya arasında sıkışıp kalmak, her iki dünyanın baskısını üzerinde hissetmek ve her iki dünyanın da gereklerini yerine getirme zorunluluğundan sıkılıp bunalmak, ödevin çokluğundan kaynaklanmaz; aksine her iki dünyanın da taleplerinin birbiriyle çelişmesi, çatışmasıdır bütün sorun. Kişi önce birini, sonra diğerini yapmakla değil, bazen birini yaptığı takdirde diğerini yapmamakla mükelleftir; yani burada iki dünyanın taleplerine yetişemeyenlerin tembelliğinden veya bu iki dünyanın taleplerini karşılayamayanların aczinden değil, zaman zaman iki dünyadan birini diğerine tercih etmek zaruretinin yol açtığı çaresizlikten söz edilmekte.

Çaresizlik aslında *nâçar* olanın değil, *düçar* olanın hali!

Ne yapmalı da kurtulmalı?

Zihninde yaşattıkları dünyadan sıyrılıp içinde yaşadıkları dünyada bu dünya ile uyumlu tasavvurlara sahip olmaya niyetlenenler çoğunluktadır ve mazurdurlar. Çünkü çatışmanın, çelişmenin sürüp gitmesine tahammülleri, aksini yapmaya ise kudretleri yoktur. Dış dünyayı reddedip kişinin kendi iç dünyasına gömülüp kalması bir çözümmüş gibi görünürse de ilki akıllıca iken ikincisi böyle değildir; zira ilkinde genele uymak tercih ediliyor, *herkesleşmekle* sorun aşılmaya çalışılıyor; ikincisinde, sonu çıldırmayla noktalanması muhtemel bir yalnızlaşma, bir bireyselleşme seçeneğinin kapısı çalınıyor.

Her iki halde de uç seçeneklerden söz ettiğimiz gözden kaçmamalı. Öyle ya, iki dünyaya sahip olanlar yolun yoruculuğu sebebiyle bu iki dünyayı -bir diğerinin aleyhine olmak üzere- teke indirmek istediklerinde iki uçtan birini seçmiş olmuyorlar mı: ya sadece zihindeki dünyada yaşamayı seçmek (=*çıldırmak*) ya da sadece *herkes*

gibi dışdünyada olup bitenleri tek gerçek kabul edip bu gerçeğe boyun eğmek (=*herkesleşmek*)?

Bu iki tutumun daha aktif, daha köktenci versiyonları da var: Mesela iki dünyayı birbiriyle çatışmayacak hale getirmek: ya zihindeki dünyayı içinde yaşanılan dünyanın kabul edebileceği sınırlara indirgemek, eğer buna rağmen iki dünyanın talepleri birbirleriyle çatışacak olursa muhayyel olanı törpülemek ve dönüştürmek (=*reform*) veya dış dünyayı zihindeki dünyaya uygun biçime sokup tümüyle değiştirmek (=*devrim*).

Çıldıranlar *zavallı*, herkesleşenler *bayağı*, devrimciler *fedakâr*, reformcular *kaypak* olmakla nitelenirler ki bu, iki dünyaya ait olan ve fakat mâlik olamayanların yazgısıdır.

Mâlik olanlara gelince, onların halini bilmek *halvet-der-encümen*in anlamını bilmekle mümkün olabilir ancak.

herkesleşmek

Genel kitap okuma listelerine itibar etmenin dayanılamaz hafifliğine ilişkin kanaatlerimi açık-seçik ifade edebilmek için bir sözcük uydurmaktan kaçınmıyorum: *herkesleşmek*.

Günümüzde kitaplar çoğunlukla *herkes* için yazılıyor ve bu nedenle de *herkes*in anlayabileceği bir dille yazılıyor. Maksad, bireyleri *herkesleştirmek*, onları adına *herkes* denilen mevhûm bir kategori içine dahil etmek. Böylelikle belirlemek, denetlemek, etkilemek ve yönlendirmek kolaylaşıyor ve bireylerin o adına *herkes* denilen kategori içerisinde hareket etmeleri (mutlu olmaları) mümkün hâle gelmiş oluyor.

Herkes'in okuduğunu okuyanlar, herkes'in bildiğini bilenler, pek tabii ki herkes gibi konuşmaktan, herkes'in düşündüğü gibi düşünüp herkes'in vardığı yargılara varmaktan kendilerini koruyamazlar.

Ya herkes gibi olmak istemiyorsak? Ya herkes'in içinde bulunduğu durumu görüp o duruma düşmeyi içimize sindiremiyorsak? Ya kendi yolumuzu kendimiz bulmak, ya kendi rotamızı kendimiz çizmek, kimliğimize/kişiliğimize daha uygun geliyorsa? Ya hakikat'in çoğunluğun gözünden kaçtığını düşünüyor veya çoğunluğun içinde seyreyledikçe hakikatin yalnız kalmasına katkı sağladığımıza inanıyorsak?

Her yaşantı biriciktir. Her acı da öyle. Binaenaleyh tecrübelerimizin biricikliğini unutup niçin herkes için geçerli olabilecek yordamlar önerelim ve işimizi-gücümüzü bırakıp başkalarının kaderini tayin etmeye kalkışalım?

Genel kitap okuma listeleri kime hitap eder? Elbette genel okura; yani herkese. Peki *herkes* şeklinde nitelediğimiz bu adına *genel okur* denen kitle kimdir? Evet kimdir bu *herkes*? Gerçekten de mümkün müdür herkese hitab etmek, herkes için geçerli bir şeyler söylemek? [Acaba Ziya Gökalp "*kitabın* elitlere, *gazetenin* ise halka hitab ettiğini" söylerken ve aristokrasi ile demokrasi arasında bu açıdan bir mukayese yaparken yanılıyor muydu? Diğer taraftan Cemil Meriç, "Her medeniyette elit vardır ve demokrasi, medeniyetlerin düşmanıdır" demekle acaba neyi kastediyordu?]

Belki itiraz sadedinde, "Çapı (alanı) geniş ve fakat derinliği az şeyler söylediğimizde herkese hitab etmiş, herkes için geçerli bir şeyler söylemiş oluruz" denebilir. O halde bir düşünelim bakalım: Çapı dar ve fakat derinliği çok şeyler söylediğimizde, herkese hitab etmek şansımızı kaybetmiş mi oluyoruz?

Elbette hayır! Herkese hitab etmek, salt anlaşılabilir olmakla alâkalı bir husus değil. Aksine anlaşılmamak ve anlaşılmaktan kaçınmak da herkesin dikkatini çeker; çekiyor da zâten. Dolayısıyla, anlaşılmak istemeksizin de herkese hitab etmeyi başarabiliriz. Sorun, sadece doğru tempoyu yakalama sorunu. [Nitekim Wittgenstein, "Çoğu zaman, bir tümce ancak *doğru tempoyla* okununca anlaşılabilir. Benim tümcelerim hep *yavaş* okunmak içindir" diyor ve metinleri, okuyuş ritimlerine göre tasnif etmekten kaçınmıyordu.]

Tanımadığımız, bilmediğimiz, niteliklerini yeterince öğrenemediğimiz ve fakat bir yerlerde söylediklerimizle ilgilendiğini varsaydığımız muhayyel kimselere, okumaları için genel kitap listeleri verebilir, okudukları takdirde istifade edebilecekleri zannıyla bu kimselere birtakım kitapları tavsiye edebilir miyiz?

Hiç sanmıyorum. Sanmıyorum; zira kitap tavsiye etmekle ilaç tavsiye etmek arasında köklü bir tefrik yapmayı bir türlü beceremiyorum; üstelik bu tefriki, herkesin şifayâb olabileceği ilaçların varolduğunu bildiğim gibi, herkesin okuyabileceği kitapların da varolduğunu bildiğim halde beceremiyorum. Çünkü kitap okumayı ciddiye alan ve bu nedenle abur-cubur bir tarzda kitap okumaktan çekinmeyen, farklı vâdilerde dolaşmaktan kaçınmayan, ser-seriliğin imkânlarından istifadeyle tecessüsü derinleştirmekten korkmayan zihinlere ket vurmayı istemiyorum.

Zehebî adlı bir âlimimiz şöyle diyordu:

> İnsanlar eskiden *kendileri için* okurlardı. Zaman geldi, devir değişti ve *başkaları için* (başkalarını kurtarmak için) okuduklarını söylemeye başladılar. Şimdi ise hiç ahlâk kalmadı, nizâm iyiden iyiye bozuldu, nifak ve riya ortaya çıktı. Bakıyorum artık insanlar *Allah rızası için* okuduklarını söylüyorlar.

Şimdi "ilim ilim içindir" demenin tam sırası. Lâkin biz -şimdilik- böyle demeyelim de şöyle diyelim: "İlim insanın kendi içindir!"

aynı şeyi söyleyebilmek kolay mı?

Kadîm zamanlarda, ders vermek için her yere seyahat eden ünlü bir Grek bilgini vardı. Bu tür insanlara *sofistler* deniyordu. Bir keresinde Küçük Asya'daki bir ders gezisinden Atina'ya dönen bu ünlü Sofist sokakta Sokrates'e rastladı. Sokaklarda avare avare dolaşmak ve insanlarla konuşmak, sözgelimi bir 'ayakkabı'nın ne olduğu hakkında bir ayakkabı tamircisiyle konuşmak Sokrates'in alışkanlığıydı. Sokrates'in 'şeyler'in ne olduğundan başka hiçbir konusu yoktu.

"Hâlâ orada mı duruyorsun?" diye sordu Sokrates'in bu çok gezen Sofisti, küçümseyici bir edayla, "ve hâlâ aynı şey hakkında aynı şeyi mi söylüyorsun?"

"Evet" diye cevap verdi Sokrates, "öyle yapıyorum. Fakat sen... çok açıkgöz olan sen *hiçbir zaman* aynı şey hakkında aynı şeyi söylemiyorsun!"

Martin Heidegger'in *Modern Bilim, Metafizik ve Matematik* başlıklı dersinde anlattığı bu hikâyeden, *gelişme, değişme, yenilenme*

vb. parlak kavramların içerikleri sorgulanmamış ikna ediciliğine yaslanmayı marifet bilenlere, dolayısıyla çürümenin de en nihayet bir *değişim* düzeyinden ibaret olduğu îmalarına karşı "Siz hâlâ orada mısınız?" yollu tahfiflere yeltenenlere nisbetle çıkarılması gereken pek çok ders var hiç kuşkusuz.

Malum, Sofistlerin hakikati talep etmekle, araştırıp sormakla, sorgulamakla bir alâkaları yoktu. İkna edici olmayı başarmak ve bu tür başarıları arzulayanları eğitmek bu zevatın başlıca görevleri arasındaydı. Para da kazanıyorlardı tabiatıyla. Konuşarak, tartışarak para kazanmayı meslek edinmişlerdi çünkü. Onlar nezdinde hakkın, hakikatin kendisi değildi önemli olan, bilakis kendisine istinad edilecek muhkem bir noktanın ya da başka bir deyişle sabit bir istinadgâhın bulunmadığını, bulunamayacağını göstermek ve böylelikle heveskâr kitleler nezdinde şöhret kazanmak yeterliydi.

Hâlâ orada mı duruyorsun ve hâlâ aynı şey hakkında aynı şeyi mi söylüyorsun?

Bir düşünsenize, bugün böyle bir soru karşısında kalan ve kalacak olanların iftiharla "Evet hâlâ buradayım ve hâlâ aynı şey hakkında aynı şeyi söylüyorum" cevabını verebilmelerini tahayyül etmek ne kadar da güç görünüyor.

Kadı Beydavî ahvâlde ısrar etmenin tehlikeli sonuçlarına dikkat çekmekle birlikte, bunun aksine melekelerde gevşek davrananların da helâk olacaklarını söyler. Çünkü ahvâl/hâlât (sıfatlar) zâta aittirler ve özleri gereği (zaten) değişkendirler. Bu bakımdan ahvalin subutiyetinde ısrar en nihayet ısrarcıları helak eder. VE fakat melekeler zâtidir. Zâtın, özün, kendiliğin değişmesi demek, kendisine işaret etmenin mümkün olduğu bir şahsiyetin, hüviyetin, mahiyetin ve dahi bir hakikatin ortada kalmaması demektir.

Aynı konuda aynı şeyleri söylemek, günümüz zihniyetince tekrardan, tekrara düşmekten ibaret addolunuyor. *Tekrar* artık -ne yazık ki!- içine düşülen bir şeydir, olumsuz bir durum, bir duruştur; zira *kalıcılık* demektir, aynı konuda aynı şeyleri söylemektir. Binaenaleyh tekrar'da olumsuzluğu teşhis edilen cihet esas itibariyle kalıcılık, yani sübutiyettir. Oysa psikolojik bakımdan olumlu bir duruma işaret eden *huzur* ve *sükûn* sözcüklerinin her ikisi de -tıpkı *tekrar* gibi- hareketsizliğe, sübutiyete, kalıcılığa işaret eder. (Her iki sözcüğün de "hazır olmak", "sâkin olmak" vb. türevleri hatırlanmalı.) *Tekrarın* ve yanısıra *ezberin* klasik eğitimin en asil yöntemlerinden biri olması tam da burada düşünülmeye değer değil midir?

Bugünün insanı sürekli hareket halinde. Huzuru kalmadı. Çünkü sabitleri kalmadı. Sükûn içerisinde de değil. Çünkü çevreyle birlikte o da sürekli değişiyor, yerini (meskenini) değiştiriyor. Tekrardan sıkılıyor, ezberden nefret ediyor. Aynı konuda aynı şeyleri söylemekten kaçınıyor. Çünkü geçmişini unutmak istiyor, geçmiş unutulamayan demek olsa da.

> Sen, çok açıkgöz olan sen hiçbir zaman aynı şey hakkında aynı şeyi söylemiyorsun!

Önceki soruya cevap vermenin güçlüğüne işaret etmiştik. Peki bu suçlamaya mukabele etmek o kadar kolay mı?

Nisyanın en amansız düşmanı *tekrar* ve *ezber* hafızayı ışıldatmıyorsa, pekâlâ kolay!

yeniden pütürlü zemine geri dönebilir miyiz?

> Yürümek istiyoruz, öyleyse bize sürtünme gerek. Pütürlü zemine geri dönelim.

Philosophical Investigations'ın bir yerinde böyle söyler Wittgenstein. Bir zamanlar Mantık'ın kristalize edilmiş saflığına inanmanın kendisi açısından kâr etmediğini düşünür ve donmuş kırağı üstünde, yani sürtünmenin olmadığı yerde öğüt vermenin boşunalığına îmada bulunur.

Acaba Müslümanlığın çağdaş formunun da böylesi bir açmazla malûl olduğunu düşünmekle hata mı etmiş oluruz? Öyle ya, donmuş kırağı üstünde (sürtünmenin olmadığı yerde) verilen bir dizi öğüdün adı mıdır kendisine *İslâmcılık* denen şey? Kristalize edilmiş bir saflık... toplumdan, tarihten, hayattan, topraktan uzaklaşan ve uzaklaştığı ölçüde saflaşan bir akide... zamandan ve mekândan mücerred bir iddialar yığını... yığınlaştığında iddiaları küçülen, küçüldüğünde iddiaları yığınlaşan bir ideoloji...

Acaba böylesi zaafları yüzden mi bir "gençlik ideolojisi" hâlini aldı İslâmcılık; 20'li yıllarda hararetle savunulan, 30'lu yıllara gelindiğinde terkedilen bir ideoloji hâlini?

Akide ile kültürün, hakikat ile hurafenin, lafız ile mânânın arasını ayıran ve belki de sadece, evet sadece bu nedenle kültürsüz, hurafesiz, mânâsız bir rasyonalitenin üreticisi rolünü üstlenen bir İslâmcılık türü tarafından tutuklandığımızı farketmek için; zihnimizi 28 Şubat hikâyeleriyle meşgûl etmek yerine kelepçelerimizin çok daha önceleri bileklerimizde açtığı derin izlere bakmamız ve her bakışımızda ibret almamız gerekmiyor mu?

Öyle ya, kendimizi daha ne kadar aldatabiliriz?

Sözüm, kendisini bir sütrenin ardına atıp orada refah ve saadet içerisinde yaşamayı sürdürenler için değil elbet. Bilakis tıpkı sokak çocukları gibi kendilerini sahipsiz ve çaresiz hissedenlere. Konuşması gerektiğini düşünen ve fakat sesi kısıldığı için değil, sözünün kâr etmeyeceğine inandığı için soylu bir suskunluğu tercih edenlere. İşlerin iyi gitmediğini gören ve sırf bu nedenle ızdırap çekenlere.

Geçmişimizin muhasebesini yapmak zor, çok zor! Acı verir, veriyor da zaten. Neler olup bittiğini bir türlü anlayamayan yığınlar ve hâlâ onları istismar etmekten çekinmeyen çoban suretindeki tufeyli sürüsü. Konuşmaya başladıklarında sözlerinin daha ziyade kimlerin işine yarayacağını hesap etmeyen, insanların sadece inançlarını, fikirlerini değil, hayallerini bile satılığa çıkaran, satacak birşey kalmadığını, hanenin yıkılıp hane halkının dağıldığını gördüğü halde, sadece, ama sadece kendi çıkarını düşünmekten gayrı düşünmenin semtine uğramayan bir tufeyli sürüsü.

"Niçin harbi kaybettik diyorsunuz?" diye soruyorlar, ben de "Kaybedilmiş bir harbin içinde gözlerimizi açtık da ondan!" diye cevap veriyorum.

Evet, biz dünyaya geldiğimizde, zaten kaybedilmiş bir harbin taraftarı olmuş, verili bir dünyanın içerisinde bulmuştuk kendimizi.

Birçok kimsenin zannettiğinin aksine, sevdalarımızı da nefretlerimizi de tevarüsen kazanmıştık. Buna rağmen seçimimizi öne çıkarmış, seçeneklerimizin mahiyet ve mikdarı üzerine konuşmaktan kaçınmıştık.

Leylanın kim olduğu o zaman o kadar önemli değildi bizler için. Çünkü biz leylanın değil sevdanın adamlarıydık, leylaya duyulan sevdanın yani. Çıldırmanın eşiğine gelmemiz de bu yüzden değil mi? VE bize asıl acı veren leylamızı değil, sevdamızı kaybetmemiz değil mi? Leylasız yaşamaya alıştığımız halde, sevdasız bir an bile nefes alamadığımız gerçek değil mi?

Kaybedilmiş bir harbin taraftarı olmaktan gocunmamalıyız, pişmanlık duymamalıyız; tıpkı tevarüsen kazanılmış sevdalarımızdan gocunmadığımız, pişman olmadığımız gibi.

Şubat'ta kuruduklarını görünce üzülmeyenler, ciddiye alırlar mı Eylül'de açmaya başlayan çiçekleri?! Oysa ayrık otları gibi boy verdik bu dünyanın bakımlı bahçelerinde. Deli sevdalar için boy verdik. Evet, acı verdik, acı çektik sevdalar için, sevdalandığımız için, sevdalılar için. Yeniden pütürlü zemine dönmeliyiz; yürümek için, yürüyebilmek için. Korkmamalıyız yeniden yola revân olduğumuz için; yolda doğduğumuz, yolda öleceğimiz için. Cehd sahibi olursak bizi yollarına ileteceğini bilmiyor muyuz?! O'nun için yola çıktıysak niçin gönenelim o halde, niçin kaçalım, kaçınalım ve yoldan çıkalım?

Vakit verseydi, belki sorduğu suallerin cevabını da yazacaktık. Suâllerin cevabını bulmamız için bize vakit verdi; bu doğru! Lâkin yazmamız için vakit vermedi. İnanın bu da doğru!

hiç olmak

İnsanoğlunun yapıp etmeleri arasında kendisini en şaşırtan davranışların neler olduğu sorulduğunda Platon demiş ki:

> Çocukluktan sıkılırlar ve büyümek için acele ederler ve fakat sonra çocukluklarını özlerler. Para kazanmak için sağlıklarını yitirirler, ama sağlıklarını geri almak için de para öderler. Yarınlarından endişe ederlerken bugünü unuturlar. Sonuçta ne bugünü, ne de yarını yaşarlar. Hiç ölmeyecekmiş gibi yaşarlar, ancak hiç yaşamamış gibi ölürler.

Bugünü, yani şimdiyi, yani ânı unutmak aslında ne acı verici değil mi?

Elde olmayan bir gelecek adına eldeki biricik şeyi, şimdi'yi terketmek.... Sahip olduğumuz en kıymetli 'şey' karşılığında, yani zaman'a mukabil, ne kadar değersiz metâ varsa onları almaya çalışmak... Ölümü düşünmeden, ölümün gelişini beklemeksizin yaşayabileceğimizi sanmak... Varlığa gelir gelmez dönmeye başlayan yaşam ibresinin hızlanıyor olmasına aldırmadan sözümona 'mülkiyet' edinme hırsıyla sağa sola saldırmak, hem de bize ayrılmış 'zaman' payının azaldığını bile bile...

Yeryüzünde insanoğlunun sürekli ızdırab duygusu içinde yaşamasının bir tek nedeni var: *mülkiyet*.

Burada *mülkiyet* kavramını her iki anlamıyla da kullandığımızı belirtelim: Birincisi, "sahip olmak", ikincisi ise "sahip olduğumuz(u zannettiğimiz) şeyleri sürekli kılmaya çalışmak."

Acılarımız da buradan kaynaklanıyor: 1) Sahip olamazsak; 2) Sahip olduklarımızı koruyamaz da kaybedersek.

Basit bir misal verecek olursak, meselâ kişi ya çocuk sahip ol(a)madığında acı çeker, ya da çocuğunu kaybettiğinde. İkisi de 'mülkiyet' talebiyle alâkalıdır; zira mülkiyet talebi, ya şeyleri kendimiz için var kılmayı, ya da varlığına sahip olduklarımızın varlığını sürekli kılmayı istemekten ibarettir. Her iki halde de insanoğlu şeylerin kendisi için var olmasına sevinmekte, yokluğuna ve/veya yok olmasına yerinmektedir.

Bizim ilim ve irfan geleneğimizde bu kavramların ilki *vücud* (varlık), ikincisi ise *beka* (süreklilik) terimleriyle ifade edilirdi.

— Kişi kendisine sahip olmadan kendi dışındaki şeylere sahip olabilir mi?

Olamaz. Meselâ çocuklar ve deliler mülkiyet edinemezler; bir vâsiye gereksinimleri vardır. "Ben benim/Ben varım" diyemeyen, yani kendi kendine mâlik olduğunu isbat edemeyen kimse, kendi dışındaki nesneleri kendisi için var kılamaz; önce kendi var olmalı, kendine mâlik olmalı ki başka şeyler için mülkiyet iddia edebilsin!

— Peki o halde kişi, kendi üzerindeki mülkiyetini sürekli kılmadıkça, kendi dışındaki şeyler üzerindeki mülkiyetini sürekli kılabilir mi?

kılamaz. Burası çok açık; zira kişi var olduğu sürece kendi dışındaki şeyleri kendisi için var kılmayı sürdürebilir. Kendisi yoksa, ona nisbetle başkaları da yok demektir. Kendi varlığı, nasıl başka şeylerin kendisine nisbetle varlığını mümkün kılıyorsa, kendi varlığının sürekliliği de yine başka şeylerin varlığının kendisine nisbetle sürekliliğini temin eder. Mülkiyetin intikalini (miras hukukunu) geçerli kılan ilk ilke, mülkiyet sahibinin ölümü değil midir?

Burada düşünmenin hakkı verilir de düşünme kendi nesnesine bir süreliğine daha dikkatini verebilirse, insanoğlunun *beka* ile değil, *fena* sıfatıyla muttasıf olduğunu kavraması hiç de güç olmaz. Demek oluyor ki insan *baki* değil, bilâkis *fânidir*.

Müslüman mezartaşlarının üzerinde yazan *Hüve'l-Bâki* (Varlığı sürekli olan bir tek O'dur) ifadesinin anlamı budur!

Çektiğimiz acıların iki nedeninden hiç değilse birine açıklık getirmiş sayabiliriz kendimizi. Varlıkta, varlığın mülkiyetinde süreklilik talep edenler, imkânsızı taleb etmektedirler. Elde edilemeyecek olanı elde etmeye çalışmakta ve bu yüzden acı çekmektedirler. İsteklerinizden vazgeçiniz -ki buna "rıza ve teslimiyet" denir-, göreceksiniz ki acılarınızın en önemli kaynağı kuruyacaktır. Nitekim "Ne varlığına sevinirim, ne yokluğuna yerinim" diyen Yunusumuz, dikkatlerimizi bu hakikate çekmeye çalışır.

"Hiç ölmeyecekmiş gibi yaşayanların", bu açıklamalardan sonra, niçin hiç yaşamamış gibi öleceklerini anlamak, umarım biraz olsun sarahat kazanmıştır.

Kendisine ne tavsiye buyurduğu sorulduğunda, Platon şöyle demiş:

> Kimseye kendinizi 'sevdirmeye' kalkmayın! Yapılması gereken tek şey, sadece kendinizi 'sevilmeye' bırakmaktır. Önemli olan; hayatta, "en çok şey"e sahip olmak değil, "en az şey"e ihtiyaç duymaktır.

Kişinin başkalarına kendini sevdirmeye çalışması, aslında onların sevgilerinin mülkiyetini elde etmek istemesi anlamına gelir. Oysa yapılması gereken bir tek şey vardır: ***kendini sevilmeye bırakmak!***

Sahip olmak değil, sadece olmak, yani rıza ve teslimiyet! Nasib edilen kadarıyla, yani sevilme istidadı kadarınca sevilmek!

Bu arada bir de eklenti: Önemli olan, hayatta, "en çok şey"e sahip olmak değil, hiçbir şeye sahip olmaktır!

İnanın, gerçek özgürlük budur: *hiç olmak!*

herkes önce elindeki fidanı dikmeye bakmalı!

Hayat hep berbattı zaten. Ne olup bittiğinin farkında olanlar için daha da berbattı. Farkında olmayanlara gelince, hayatın berbat olup olmadığının ne önemi var onlar için?

Farkında olmak, ızdırab çekmek demek, hayata alışmamak, bir türlü rahat olamamak demek. Farkında olmak, varolmak demek, varoluşu idrak etmek demek. Farkında olmak, dahil olmak, oyuna katılmak demek değil; bilakis farkında olmak, oyunun farkında olmak, katılmaya değmeyecek bir oyunun oynandığını görmek demek. Oyuna katılmak, topluma katilmak demek. Toplumun içinde, toplumla birlikte ve toplum için oynamak demek. Hepsinden önemlisi topluma oyun oynamak demek.

Böyleyken onca keşmekeş içinde kendini unutmak, başkaları için yaşamak iddiası ne büyük bir iddia! Unutulacak derecede zayıf bir *kendilik* başkaları için yaşayabilir mi? Yaşayabilirse, acaba buna yaşamak denir mi, denebilir mi?

Hayat hep berbattı zaten. Farkedenler için, evet, asıl farketmeye değen şeyleri farkedecek zekâlar için ziyadesiyle berbattı hayat.

Büyük işler berbatlığın büyüklüğü oranında zuhur eder. Hayatın saldırıları arttığında -sanıldığının aksine- kendi olabilen, kendi kalabilen şirzime-i kalilenin gücü de artar. Unutulmamalı ki karşı tarafta Haçlı seferlerinin hazırlığı yapılırken bu topraklarda İmam Gazâlîler yetişmekteydi.

Cevdet Paşa'nın *Mecelle*yi ya da *Tarih*ini kaleme aldığı yıllar, zannediyor musunuz ki çok güçlü olduğumuz yıllardı?

Ya ünlü matematikçimiz Salih Zeki *Asar-ı Bakiye*sini ya da diğer eserlerini (bilhassa çevirilerini) hangi dönemde kaleme almıştı dersiniz?

Peki Elmalılı'ların, Babanzade'lerin, İzmirli İsmail Hakkı'ların, Ahmed Hamdi Akseki'lerin yetiştiği dönem, tam mânâsıyla özgürlüğün ve bağımsızlığın hükümfermâ olduğu bir dönem miydi?

Lütfen zahmet edip İstanbul'un düşman askerlerince çiğnendiği, Boğaz'da İngiliz-Fransız gemilerinin yüzdüğü, hatta Yunan askerinin şehir sakinlerine sarkıntılık ettiği işgal yıllarında yayımlanan eserlerin, risalelerin, yapılan çalışmaların niteliğine bakınız; meselâ kurulan ilmî heyetleri sayınız, hatta bu heyetlerin akdettikleri ictimalar sırasında konuştukları meseleleri şöyle bir gözden geçiriniz; göreceksiniz ki bütün menfî şartlara rağmen o insanlar ellerindeki fidanı dikmeye çalışıyorlardı; ellerinden geleni yapmaya, sele kapılıp yok olmamaya gayret ediyorlardı.

Efendimiz (s.a) "Kıyamet koptuğunda, elinde bir fidan olan o fidanı dikmeye baksın" buyururlar. Elinde fidan olanlar, ne surette olursa olsun kıyamet'in koptuğuna değil, evvelemirde fidanlarını dikmeye bakmalılar o halde!

Zaten kısa olan bu hayatın berbat geçip geçmemesi önemli değil; asıl önemli olan bu geçicilik içinde bizim kalıcı olarak ne yap-

tığımız. Kendimiz için ne yapıyoruz meselâ? Ruhlarımızı korumak için, Rahman'ın defterinde adımızı görebilmek için, hüsrana uğramamak için ne yapıyoruz?

Oysa Şeytan bizleri fakirlikle korkutuyor; cebimizi boşaltmakla kalmıyor, ruhumuzu da soymak istiyor. Fukaralığın felaketimiz olduğunu, fukara olmakla helâk olmanın aynı şey olduğunu fısıldıyor. Direncimizi kırmak, mücadele gücümüzü azaltmak, bizi *biz* olmaktan çıkarmak için uğraşıyor.

Hayatın cazibesine direnmek kadar, hayatın saldırılarına da direnmek gerek. Elimizdeki fidanı dikmek için zamanı kollamak zavallılığına düçar olmamak gerek.

Zaman *ibn'ul-vakt*lerin zamanı. Ânı yaşayanların, an için yaşayanların, ânın hesabını verenlerin zamanı. Hep öyleydi zaten. Hâlen öyle ve istikbalde de öyle olacak!

Biliyorum, insanın kendi olması, kendi kalması zor, çok zor. Fakat kendimiz olmak, kendimiz kalmak için zamanı ayarlayamayız. Çünkü bütün zamanlar, zor zamanlardır! Zorluk zamanın arazı değil, bilakis kendisi, kendisinden bir parça; mahiyetinin bir parçası.

Hayat hep berbattı zaten. Zaman da hep zor. Farkedenler, farkedebilenler hep berbat bir hayat içerisinde, hep bir zor zaman diliminde farkettiler, farkedebildiler ve fakat asla bu dünyada berbat olmayan bir hayatın, zor olmayan bir zamanın gelmesini beklemediler. Hayat berbat, zaman zor olmasaydı -bir düşünelim bakalım- elimizde dikmeye değecek bir fidan olur muydu, olsaydı onları dikmeye gerek kalır mıydı?

Sakın yanlış anlaşılmasın; "Bardağın dolu tarafını görmeye çalışın, hayattan kam almaya bakın" filan demiyorum; zira bu bardak hep boş idi; kam alınmaya değer bir hayat da hiçbir zaman yok idi. Binaenaleyh bu boşluğu, bu yokluğu idrak edip siz asıl yokluk içerisinde varolmanın keyfine bakın!

Sûfiler "*Küfr-i hakikî* olmadan *iman-ı hakikî* olmaz" derler; ben de derim ki: Varlık içinde yokluk çekeceğinize, bir kere de yokluk içinde var olmayı deneyin! Öyle ya, varlık varlık'a nisbetle değil, yokluk'a nisbetle *varlık* niteliğini kazanıyor değil midir?

Sevgili dostum, unutma ki *zübde-i âlemsin sen*, o halde, *hoşça bak zâtına!*

XIX. yüzyılın ortalarından itibaren başlayan ve 1990'lı yıllara kadar varlığını sürdüren *İslâmcılık*, hiç kuşku yok ki Batılılaşma/Modernleşme çabalarının bir ürünüydü ve bu haliyle geleneksel İslâm tasavvurunun tabii bir devamı olmayıp bu tasavvurdan köklü bir ayrılışı (kopuşu) temsil ediyordu. Batı'nın o göz kamaştırıcı bilim ve teknolojisi karşısında şaşkınlığa düşen; siyasî, askerî, hukûkî, ictimaî, ahlâkî kurumlarını ve bu kurumların ürettiği kavramları -önceleri seçmeci davranmak, sonraları bu tereddüdü de terketmek suretiyle- benimseyen; benimsemekle yetinmeyip ardındaki dünya-tasavvuru yeterince tedkik edilmeksizin alınan bu kurumların üzerine eklektik yöntemlerle dinî kisveler giydiren İslâmcılar, ne yazık ki bu süreç içerisinde Frengistan'da *kâşâneler*, diyar-ı İslâm'da *viraneler* görmekten kendilerini alamamışlar, böylelikle o yılların akîde-i asliyesi olarak telâkki edilen muâsırlaşmanın (*modernleşmenin*) sözcülüğüne soyunmayı bir marifet bilmişlerdi. Din'in *mânî-i terakkî* (ilerlemeye engel) olduğu şeklindeki saldırılara cevaben din'le bilim'in çatışmadığını, bilakis din'in bilim'i desteklediğini, hatta modern bilimsel keşif, icad ve teorilerin din'in kendisinden mülhem olduğunu söylemekten çekinmiyorlar, bu hususlarda ilgili-ilgisiz çeşitli ayet ve hadîsler zikrediyorlardı.

Göğüslemekte oldukları sadme, o yılların yaygın tabiriyle bir *seyl-i hurûşân* (karşı konulamaz bir sel) idi ve önüne gelen herşeyi sürüklüyordu; bu nedenle direnmemeli, karşı koymamalı, aksine selin aktığı istikamete doğru yönelinmeliydi. Nitekim Mehmed Âkif'in I. Dünya Harbi'nden önce söylediği şu sözler o günlerde İslâmcıların hâlet-i rûhiyesini gayet açık bir şekilde gözler önüne sermektedir:

> Beşeriyet coşkun bir sel gibi umman-ı terakkî'ye atılmak için alabildiğine akıyor. Bu selin önünde durulamaz. İşte biz de ya boğulacağız ya da o sel ile beraber gideceğiz. (*Sebilürreşad*, IX/230)

O sel ile beraber gidenlerin ve din'le bilim arasında çatışma olmadığını söyleyenlerin iddialarını teyiden zikrettikleri ayet ve hadîslerin yorumunda ne tür zorlamalara başvurdukları artık açığa çıkmış bir husus. O devirde imanı kurtarmak adına peşine düşülen bilimsel yorumlar, bugün insanları tebessüme sevkediyor. Artezyeni Kur'an'dan çıkarmanın bugün için hiçbir cazibesi kalmadı. Batı bilim ve teknolojisinin sonuçlarını kimse üstlenmiyor ve tam aksine bu sefer *çevrecilik* daha revaçta.

Modernizmin etkisi altındaki İslâmcılığın savunmacı tezleri hükmünü kaybederken, bugünün İslâmcıları *postmodernist* rüzgârların tesiriyle ve üstelik aynı aymazlıkla malûl bir biçimde benzer hataları tekrarlamaktan çekinmiyorlar. Dün din-bilim, din-devlet, din-toplum ilişkileri bağlamında üretilen savunmacı yaklaşımlar bugün ne yazık ki daha düşük seviyede ve daha ilkesizce yineleniyor:

> *Vahiy* ile *akıl* arasında uzlaşmazlık olduğunun kabul edilmesi halinde *din* ile *ilim*; *devlet* ile *din* ve hatta *hayat* ile *din* arasında gerginlik doğar." (II. Abant Bildirisi, 5. madde)

Acaba "din ile ilim", "din ile devlet", "din ile hayat" arasında bir gerginliğin ortaya çıkmasından kaçınılabilir mi? Din ile bilim(in sonuçları) arasında zuhûr eden gerginlikler nasıl ortadan kaldırılacak? Kezâ din ile devlet arasında varolabilecek bir çelişki nasıl çözülecektir: din'in lehine mi, devlet'in lehine mi? Devletin herhangibir ilke veya uygulamasının dinen yasak olması halinde devlete bu uygulamadan vazgeçmesi mevcut yasal sınırlar içerisinde teklif bile edilemezken, kendilerini *din* ile *devlet* arasındaki gerginlikleri ortadan kaldırmakla görevli addedenler yorum haklarını hangi istikamette kullanacaklar, kime neyi önerecekler?

Din ve *hayat* arasındaki gerginlik için de bu sualler geçerli değil midir? Hayatı dinin icaplarına veya dini hayatın icaplarına uydurmadıkça bu gerginlik sürecek ve ister istemez ne *din* ne de *hayat* diğerinin kendisi üzerindeki mutlak hâkimiyetini kabul edecektir. Çünkü insanlık tarihi boyunca hemen hemen bütün dinlerle o devrin mevcut siyasî, hukukî ve ahlâkî kuralları arasında bir gerginlik varolmuş ve dindar insanların "zihinlerindeki dünya" ile "içinde yaşadıkları dünya" arasında her dâim kapatılamaz bir mesafe bulunagelmiştir. Esas itibariyle böyle bir mesafenin bulunmasından rahatsızlık duyulmamalı ve hayat karşısında dindarca bir duruşu tercih edenlerin bu gerginliği kendi istekleriyle üslendikleri asla unutulmamalıdır. (Bu durum, "*vahiy* ile *akıl* arasında uzlaşmazlık olduğunun kabul edilmesi halinde..." şeklinde dile getirilen koşulu ve tanımlanmamış bir aklın itirazlarını anlamsız kılar.)

Kısacası, hayat karşısında *dindarca* bir duruşu tercih etmek, *şâirce* bir duruşu tercih etmek demektir ve bu nedenle ey Müslümanlar, lütfen şu hadîs-i şerifi aklınızdan çıkarmayınız:

İnsanlar uykudadırlar; öldüklerinde uyanırlar.

sendeki sen seni özlüyor

Rivayete göre Hacı Bektaş-ı Velî hazretleri Hz. Mevlana'ya bir elçi gönderip hâline telmihen demiş ki:

> Hakikati hâlâ bulamadıysan niçin kalkıp aramıyorsun? Yok eğer onu bulduysan niçin bağırıp çağırıyorsun?

Hz. Mevlana da elçiden Hacı Bektaş-ı Velî'ye şu cevabı götürmesini istemiş:

> Hakikati hâlâ bulamadıysan niçin kalkıp aramıyorsun? Yok eğer onu bulduysan niçin bağırıp çağırmıyorsun?

Bu rivayetin sahih olup olmadığı aslında bizi pek ilgilendirmiyor. Bizi ilgilendiren cihet, bu menkabenin hakikat aşkının birbirinden tamamen iki ayrı hâli tevlid etmesi hususunda yolumuzun önüne düşürdüğü ışık.

Bu ışığın önümüzü aydınlattığı kadarıyla ne kadar yürüyebiliriz, kaç adım daha atabiliriz? Bu iki hâlden hangisinin hâlimize muvafık olduğunu nasıl anlayabiliriz?

"Hakikati aramak", "hakikati bulmak" gibi ifadeler bugün bizim için sahici bir anlama delalet ediyorlar mı, doğrusu pek emin değilim. Aranılacak bir hakikatimiz var mı? Ara(n)maya değer bir hakikatin endişesini taşıyor muyuz? Hak'tan, hakikat'ten ne anlıyoruz? Düşündüğümüzü söylüyoruz ve fakat düşünmenin hakikatinin ne olduğunu sormuyoruz. İnsan olduğumuzu iddia ediyoruz ama insanlığın hakikatini hiç merak etmiyoruz. Bir benimiz var, ikide bir 'ben, ben' diyoruz, lâkin ben'in, benliğin hakikati hiç umurumuzda mı? O ben'e ne kadar ilgi gösteriyoruz, ona ne kadar şefkatle yaklaşıyoruz, ona bakmak, onu beslemek için ne kadar gayret gösteriyoruz?

Gözlerimizi taşraya (dışarıya) dikiyoruz; güya çevremizde olup bitenleri seyrediyoruz; kendimizden gayrı, hakikatten gayrı her ne varsa ilgimizin odağı olmayı başarıyor, bizi kendisine cezbediyor, zihnimizi meşgul ediyor, bizi bizden edip kendisine yöneltmeyi başarıyor. Ancak gözlerini diken gözün kendisi kendisini göremiyor, taşrayı seyreden kendisi kendi zatını, kendini, zatını seyredemiyor, başkalarıyla meşgul olan kendisiyle meşgul olamıyor, dışarıya yönelen kendisine yönelemiyor. Kişi ne varsa enteresan buluyor kendi dışında.

Aslında bu durum çok daha enteresan değil mi?

Böyle olmalı; zira *interessant* (ilgi çekici), *interesse* (ilgi) sözcüğünden gelir. *Inter-esse* iki şey arasında olmak (*in-zwischen-sein*), yani kişinin kendisiyle bir başka şey arasında bir nisbetin bulunması demek. Bir şeyi ya da olguyu ilgi çekici bulduğumuzu, o şey veya olguyla ilgilendiğimizi söylediğimizde, aslında o şeyle aramızda bir ilginin, bir nisbetin bulunduğunu söylemiş oluyoruz.

"Şu şeye ilgi duyuyorum"; yani o şeyle aramda bir ilgi, bir nisbet kurabiliyorum. O şeyin bana bir nisbeti var, benim onunla ilgilenmemi gerektiren bir yönü, bana bakan bir yüzü, benimle onun arasında bir alâka var.

Peki neden insan kendisine ilgi duymaz? Niçin kendisini ilginç bulmaz? Nasıl olur da kendisi kendisinin ilgisini hem de hiç çekmez?

Hakikati hâlâ bulamadıysan niçin kalkıp aramıyorsun?

Bu söz aranması ve bulunması gereken bir hakikatin mevcudiyetine işaret ediyor; yani araman gereken, bulman gereken, kendinle onun arasında kurman gereken bir ilgi, bir nisbet, bir alâka var. Sen hakikati aramıyorsan, hakikati ilgi çekici veya ilginç bulmuyorsan, hakikat ile kendi aranda bir ilgi kuramıyorsun demektir.

Hakikat de ne? Kendisiyle ilgilenmemi gerektiren ilgiyi bir türlü bulamadığım şu hakikat de ne gerçekten?!

Sen! Evet sensin o hakikat. Hakikatin kendisinden konuşmaya başladığımız her defasında kendi hakikatimizden konuşuyoruz. Hakikate ilgi duymuyorsun, çünkü sen kendine ilgi duymuyorsun, sen kendinle aranda olan ilgiyi, nisbeti, alâkayı görmeyi beceremiyorsun. Sen seni bilmiyorsun, sen seni bilmek istemiyorsun, sen sende olanı önemsemiyorsun, bu yüzden sen sende sana bakan o yüze, hakikatin yüzüne, hakikatinin yüzüne yüzünü bir türlü çeviremiyorsun. Hayvaniyetin şahlandıkça nutkiyetin büzülüyor, boynunu büküp bir kenara çekiliyor; buna rağmen itilmiş, kakılmış, bir kenara atılmış olmasını umursamayıp yüzünü kendisine çevireceğin o günü sabırla bekliyor. Sen bir adım at, bak da gör o sana kaç adım atacak!

O halde dostum, Mevlevî olsan n'olur, Bektaşî olsan n'olur? Senin ne susmakla, ne de bağırıp çağırmakla bir alâkan var! Bir silkin sâliki olmak, evvelemirde aranması ve bulunması gereken bir hakikatin mevcudiyetini kabul etmek demek. Diyelim ki buldun, diyelim ki oldun, bağırsan da başımız üstüne, sussan da. Hakikatine ermişsen, erişmişsen bağırıp çağırman da, susup kendinle halvet olman da senin hakkındır. Fakat hâl böyle değilse ve sen henüz tüm acılı-

ğınla, hamlığınla, nâdanlığınla kendinden gayrı her ne varsa onlarla ilgiliysen, ilgileniyorsan, üstelik değil kendini bulmak, aramıyorsan bile, lüzumsuz yere bağırıp çağırma seanslarının anlamı ne? Belki sen seni özlemiyorsun ama inan o sendeki sen seni özlüyor; hem de senin tüm hoyratlıklarına rağmen seni özlüyor.

"Peki bu arada sana n'oluyor? Bu benle benim aramda" diyebilirsin. Makamınca haksız sayılmazsın, ancak ben "senle senin arada olan"ı "benle benim aramda olan"dan ayrı görmeyi beceremediğim için konuşuyorum; tıpkı şâirin dediği gibi:

Ben ben değilem, ben dediğim sensin hep
Ruhum dediğim, canım dediğim sensin hep

Lütfen üzerine alınma, ben seninle değil, sadece kendimle konuşuyorum.